

Получено 23/2 1920.

M. Shants

Dom in Sweet

1919 = XXXII.

LETNIK

9.-12.

STEVILKA

Vsebinska št. 9.-12.

Članki: Polom (F. S. Finžgar) 245. — Otroci solnca (Ivan Pregelj) 250. — Ob oknu (Ksaver Meško) 261. — Na polpotu (Ivan Zorec) 263. — Peter Zrinski in Fran Krištof Frankopan (Jos. Mantuani) 269. — Griška — krščeni žid (Rad. Peterlin-Petruška) 273. — Baron Žiga Zois (Viktor Steska) 277. — Študentovska (Ciril Jeglič) 287.

Pesmi: Skrivnostni romar (Miran Jarc) 248. — Na vernih duš dan (Rad. Peterlin-Petruška) 260. — Misijon (Rad. Peterlin-Petruška) 260. — Nočni gost (Rad. Peterlin-Petruška) 260. — Življenje (Ksaver Meško) 263. — Dante Alighieri: La Divina Commedia (Prevel in razložil J. D.) 267. — Večerni sonet (Rad. Peterlin-Petruška) 275. — Jesenske noči (Rad. Peterlin-Petruška) 275. — Ko so komarja ženili (Rad. Peterlin-Petruška) 287. — Pst! (Ciril Jeglič) 288.

Jezikovne ocene: Gustave Flaubert: Tri povesti (Dr. A. Breznik) 289.

Književnost: Dr. K. Ozvald: Smernice novega življenja (A. U.) 290. — Izidor Cankar: S poti (F. S. F.) 291. — S. Gregorčič. Poezije I. (Dr. I. Pregelj) 291. — Stanko Majcen: Kasija (France Koblar) 292. — Anton Melik: Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev (V. Š.) 293. — Dr. Stříbrný: Š. Gregorčič (J. Debevec) 293. — »Vrtčeva« petdesetletnica (Dr. I. P.) 295. — Dr. Pavel V. Breznik: Francoska slovnica (Joško Copič) 295. — Časopis za zgodovino in narodopisje (Viktor Steska) 295. — Henrik Podkrajšek: Veliki slovenski spisovnik (Viktor Steska) 296. — Dr. Jos. Srebrnič: Stična (Viktor Steska) 297. — Naša pota (V. Steska) 297. — Dr. V. Hoffiller: Radnje ljubljanskega kipara Franje Robbe u Zagrebu (V. Steska) 297. — Prof. Albert Sič: Narodne vezenine na Kranjskem (Mantuani) 298. — F. M. Dostojevskij: Besi (F. S. F.) 299. — Josa Ivakić: Inoče (Dr. I. Pregelj) 299. — Peter Bohinjec (Dr. I. Pregelj) 300. — Dr. Fran Ilešič: Noviji slovenski pisci (Ivan Mazovec) 300. — † Ravnatelj Viktor Bežek (D.) 301.

Glasba: Koncert Pero Stojanović (Mantuani) 301. — Koncert orkestralnega društva Glasbene Matice v Ljubljani (Stanko Premrl) 202.

To in ono: Iz Krekove zapuščine (I. Dolenc) 302.

Drobiž: Utrinki (Spisal X) 308. — Kako slovenski narod označuje čas (F. Š.) 308. — Zgled romantične lirike (Dr. I. P.) 309. — Misli o antologiji (Dr. I. P.) 309. — Glosa k Prešernu (Dr. I. P.) 309. — Belokranjski pregovori in reki (V Adlešičih zapisal J. Š.) 310. — Petdesetletnica smrti Janeza Ciglerja (Francišek Eržen) 311. — Kaj je Italijane pred 100 leti najbolj bolelo? (D.) 311. — K slikam (M.) 311. — »Jugoslovanski časopis« 312. — Slovo in zahvala uredništva.

Polom.

F. S. Finžgar.

Prav nobene poteze njenega lica se ne spominjam več. V spominu so mi obtičale samo njene oči.

Ko je stopila prvič v pisarno, ne vem, če sem tako osupnil ali če sem se tako začudil, ko je vprla vame oči, da nisem razumel njenega vprašanja in sem jo prosil, naj je ponovi. Ko je sedla in ponovila, se mi je zdelo, da se ustnice nič ne premikajo in da le oči pripovedujejo: velike, v daljavo strmeče, globokosinje, da se je sinjina razlivala celo po vsej očesni belini kot odsev. Gledale so vame — in vendar preko mene. Ob pisalniku je sedela in je bila vse drugje. Na jopici so se sledili drobni vrtinčki gostih vbodov, tiste krpice, na katere so reveži tako ponosni, ki vanje vbodejo z neskončno vestnostjo svojo prikrivano bedo.

»Veste, jaz se nič ne spoznam in nič ne razumem. Ampak čutim, da se mi godi krivica. Vdova sem namreč in štiri otroke imam. Pa vam po pravici povem, da ne morem verjeti. Za otroke že, ki me vsako uro prosijo kruha, ki ga nimam. Za moža kar ne verjamem. Še bo prišel, neprestano ga čakam — — —«

Tu je premolknila in se zagledala daleč, daleč.

»Na katerem bojišču je padel?«

Pomolčala je.

»Saj vem, da sem vsa zbegana. Doma je umrl. In to je naša nesreča.«

»Ne razumem.«

»Preveč me je rad imel in jaz tudi njega. Tako dolgo je prosil on mene, da sem izmoledovala pri poveljstvu in so ga odpustili iz bolnice domov. Zdelo se je, da se je prvi dan pri nas tako pozdravil — za čuda, no. In vendar je po dveh tednih umrl.«

»Zares ste nesrečni, gospa.«

»Nesrečna, ker je umrl —« spet je premolknila — »ali hujše je to, da je umrl doma.«

»Doma? Zakaj?«

»Z njim je umrla podpora za nas.«

»Ni mogoče!«

»Tako so mi jo črtali: za me in za otročiče, češ, da je umrl v civilu.«

»To je krivica.«

»Vse postave so krivične.«

»Pritožite se.«

»Če bi vi to napravili. Jaz ne znam.«

Sedel sem k stroju.

»Od česa pa živite?«

»Čevljarim. Na možev stroj šivam vrhnje usnje. Ponoči šivam, podnevi stojim in čakam na živila. Za danes imamo še pet krompirčkov, zelo drobnih, in drugega nič.«

Togota mi je lila v prste, ko sem udaril na tipke.

»Tako. To vložite. Če bi spet odklonili, povejte. Pa pošljite danes otroke s cajnico k meni.«

Dvignila se je visoka, tenka in izsušena od gladu. Ko je odšla, sem se ozrl še parkrat proti stolu, kjer je bila sedela, in po sili sem videl v zraku njene velike oči, zamaknjene v daljavo.

Dva dni potem se je razleglo nad vso našo domovino — po ozračju je menda prišlo brez krika —: »Svobodni.« Vse nas je presunilo in pretreslo. Kako tega, kako onega, ne vem. Niti samega sebe in svojih čuvstev ne morem več razbrati. Po meni je vse trepetalo in drhtelo. Na ulico sem hitel. Ljudje so šumeli gorindol. Otročiči so vihteli papirnate zastavice, resni možje so nosili v gumbnicah cvetje in kokarde. Kdor je bil posebno rejen (pa ne od trpljenja za domovino), tisti je nosil hudo široko in strašno dolgo kokardo. Cele zastave so jim vihrale po prsih. Naletel sem na gručo znancev z dežele. »Živela Jugoslavija!« Stiskali so mi roko, da je bolelo. Nekateri so imeli solzne oči. Mimo nas je prišel visok, plečat srbski vojni ujetnik. »Živeli Srbi!« Nekdo izmed gruča ga je prijel pod pazduho in zakričal: »Za mano!« Vsi smo se okrenili in šli v krčmo. Srbu smo stregli ko na svatovščini. In spet smo šli na ulico, ki je križem vsa drhtela in žarela radosti. Gruča vojakov je obkolila sivobradega častnika. Vljudno so mu sneli čepico, odrezali rozeto in pripeli trobojnico. Ljudstvo je vzklikalo: Živijo! Častnik se je nasmehnil. Snel je čepico, pogledal trikoloro, se pokrtil, se spet nasmehnil in odšel iz gneče. V njegovem smehu pa je bila žalost. Ozrl se je na vzklikajočo množico, pomaknil si kapo na oči in hitro zavil v samotno ulico.

Prav tamkaj mi je prišla nasproti tudi ona. Med množico je iskala nekoga z očmi. Njeni otroci so vihteli zastavice in se smehljali. Na njenem licu ni bilo ne smeha ne žalosti. Samo pričakovanje, čudežno upanje in gluhoti za vse, kar je bilo krog nje. Tesno mimo mene je šla. Za hip sem se ves zresnil, ko sem jo ugledal. Ona me ni videla, tudi mojega pozdrava ne, ko ni videla drugega razen njega, ki ga je čakala. Še enkrat sem se ozrl za njo. Tipaje je šla skozi množico. Zastavica otročiča v njenem naročju je bila tresoč se takt njeni omagani hoji, dokler ni utonila v vrvežu.

Zvečerilo se je. Trepetajoči nemir po mestu se ni polegel. Pa tudi hrupnejši ni postal. Nekaj pravljicega je leglo na obraze, resničnost ni bila več resničnost, bila je lepa sanja. Če si srečal

sovražnika, se ti je nasmehnil nehote in te je pozdravil.

Ko sem ves zamišljen brez družbe hodil, da sam nisem vedel kam, me potrepilje po rami vesela roka:

»Priatelj, kako ti je v revoluciji?«

Ozrl sem se mu v lice in mu nisem takoj odgovoril. Beseda revolucija me je osupnila. Nisem vedel kam z njo.

»Ali si zamaknjen?« se je zasmel prijatelj.

»Zares ne vem, kam bi s tvojo revolucijo.«

»Ali se ne zavedaš, da smo sredi nje?«

»Če smo, potem živela revolucija. Zakaj lepa je.«

Znanec me je objel in ves drhtel radosti.

»Kam greš?« me je nato vprašal.

»Nikamor.«

»Torej z menoj!«

Ovil mi je roko krog komolca in me potegnili seboj.

Dolgo sva molčala. Navsezadnje sem ga vendar vprašal, kam da me pravzaprav vede.

»Revolucijo slaviti,« mi je rekel, se ustavil pri vratih in pritisnil kljuko. V veži je bila tema. Podal mi je roko in me vedel po nerazsvetljenih stopnicah. Ko sva pritavala do vrha, sem se resno skesal.

»Pusti me vendar. Kako morem — nepovabljen gost — tujec...«

Z levico je pozvonil, z desnico me je objel. »Ne boj se, bratec.« Še me je objemal, ko so se odprla vrata. Tedaj me je izpustil in poljubil prišleca.

»Ne zameri, danes mi je tako, da moram slehernega poljubiti.«

»Že prav,« se je smehljaj, ki ga je povabil in zaeno meni stiskal roko.

»Toda opozarjam te, da sta v naši družbi tudi dve dami. Glej, da ne napraviš kake neumnosti.«

»Poljubim ju — prav precej.«

»Le poskusi,« mu je grozil. Toda moj spremljevalec je bil že planil v sobo.

V majhnem salončku je sedela šestorica mladeničev na nizkih stolčkih. Na divanu dve gospodični.

»Pozdravljeni, bratje in sestre!« je kriknil, razkrilil roke in objel vse povrsti, tudi dami. Nato se je obrnil h gospodarju in vprašal: »Ali je ta naša ljubezen neumnost?« Izpodvil si je nogi in sedel po turško na preprogo.

Na mizi je šumel samovar in kljub temu, da je vsa družba žarela dovtipov in smeha, je bilo vsem čudovito svečano v dušah.

Precej pozno sva se napotila s prijateljem domov. Tesna ulica je že spala. Iz nizke hišice skozi pritlično okno je žarela luč skozi nezastarta stekla. Nehote sem se za hip ozrl tja. Pretreslo me je tako, da je občutil tovariš drhteče moje roke.

»Kaj ti je?« se je začudil.

Skozi okno sem zagledal za šivalnim strojem tiste iskajoče oči — blede žene.

»Nič,« sem mu odgovoril in se poslovil. Tovariš je polglasno pel »Lepa naša domovina« in izginil v temi.

Takoj po teh dneh je planila nad mesto nova novica: Razsuta vojska se vali nad domovino. Grozničava mrzlica je pretresla mesto in deželo. Takoj prvi dan ob tej novici je prišla spet ona v pisarno. To pot sem se je resnično prestrašil. Tudi kapljice krvi ni bilo slediti pod žoltovelimi lici. Oči pa so gledale še bolj v daljino in vendar nekam zmagoslavno. Oprijela se je stolovega naslonila in je vprašala:

»Ali se resnično vračajo?«

»Vse trdi tako in skoro bojimo se, kako preide preko nas vse to.«

Tedaj se je majčkeno nasmehnila in se zastirmela skozi okno.

Da sem prekinil molk, sem rekel:

»Kako je s podporo?«

»Sedaj je ne bo treba, samo da je konec.«

Prav dobro sem razumel, da je hotela reči:

»Saj pride on.« Toda ni izrekla tega.

»Hvala lepa, da je le res, potem je vse dobro.«

Kot senca je odšla brezslušno, a ostale so njene oči kot v zraku plavajoče in zazrte v nejasno hrepenenje.

Na ulici ni bilo več pravljíčne slovesnosti. Ob oknih je tuintam trepetala papirnata zastava. Po cestah so hodili mladenčki-stražniki. Marsikomu se je vleklo puškino kopito skoro po tleh. Iz oči jim je sevala velika samozavest. Prvi avtomobili so prišumeli. Zlati ovratniki so se svetlikali izza plaščev.

»Stoj!«

Dva mladeniča sta stopila pred vozilo. Veter je igral s kokardami na njihovih čepicah. Iz avtomobila so strmeli sršeči pogledi na nju. Roke so sameodsebe tipale po browningu. Ob levi in desni na cesti se je hipoma zbralo ljudstvo. Invalid, oprt na berglo, je sredi množice dvignil pest proti be-

žečim častnikom in je zavpil nerazumljivo grožnjo. Ljudstvo se je zasmajalo. Mlad častnik je zapovedujoče, tako je bil navajen, pogledal po ljudeh. Ljudje pa so se zasmajali še glasneje. Invalid je dvignil berglo nad množico. V tem sta bila mladeniča na vozu. Častniki so stisnili mrke obraze globoko v kožuhaste ovratnike, na čepicah mladeničev pa je veselo frfotala trobojnica, ko je avto pokoren zavil tja, kamor sta mu velela. In ko je prišel drugi in tretji in bogvekolikeri avto še, in ko so pridrdrali prvi vlaki, natrpani bežeče vojske, tedaj je z ljudskih lic izginil strah. Pa ne samo strah, tudi vsa praznična slovesnost je izginila. Po obrazih se je razlilo čudovito zmagoslavje, ki je prehajalo v prešernost in drzno samopašnost.

Po cestah so potovale vrste tréna.

»Za pet cigaret,« je kričal vozataj z voza in ponujal kositrni napajalnik.

»Za dve kroni,« je molil drugi konjsko plahto ljudem v nakup.

»Evooo,« je zakričal tretji in vrgel šotorsko plahto z voza med ljudstvo, ki se je spopadlo zanjo in jo raztrgalo na kosce.

Izpraznjeni in oropani vozovi so prihajali pred vojašnice. Vsepovsod krik, zmeda. Kdo bi izpregal in odpenjal jermenje! Nož! Mrko so gledali Ogrji in metali prerezano opremo po tleh. Sproščeni konji so rezgetali in se razbežali po travnikih. Iz megle pa so lezle prihuljene postave k vozovom, pobirale in se otovorile s čimerkoli, izginjale spet v meglo in se vnovič vračale.

Napotil sem se po mestu. Vse je bežalo: otroci, ženske, starci — vsi so se pehali, prazni na kolodvor, otovorjeni z njega nazaj. V očeh jim je gorelo nekaj strašnega, kot osvete ogenj. Žalosten sem bil, ko sem se prerival skoznje. Zato sem poiskal samotno ulico. Tamkaj sem naletel na tovariša, ki se je bil oni večer ločil od mene in pel »Lepo našo domovino«. Ves mračen je stal ob vogalu in opazoval tovorni avto, ki se je bil tisti hip ustavil tik ob nizki hiši. Okno se je odprlo in skozenj je vrgel vojak z voza lepo sedlo. Nato je avto zdivjal naprej.

»Ali si videl?« me je nagovoril tovariš in kazal s palico proti oknu. »Premisli, ali nismo nevredni velikega trenutka, kot smo ga doživeli? Hlapci smo, bič na pleča, to je za nas, ne pa svoboda.«

Silno so me zbolele njegove besede. Rad bi bil tajil njihovo resničnost.

»Ne tako, prijatelj, preveč so trpeli, in če sužnju počijo verige, kaj bi mu zameril, če se nekoliko znese — — —«

»Brr-brr. Lepo te prosim, molči vendar. Vsak zagovor in izgovor se mi gabi. Pojdi z mano na kolodvor, da se tam prepričaš.«

Molče sva šla dalje.

Iz dolgih vlakov je štrlelo natrpanega vojaštva. Po strehah so ležali. Trije so pekli na rampi podpepelnik. Par vojakov je privalilo med ženske čeber masti. Kot besne so se zgrnile krog njega. Z rokami so segale vanj, niti rokavov si niso utegnile zavihati, zavijale so maščobo v rute, v predpasnike. Zadnja je jezno sunila čebriček, da se je prazen zakotalil po tleh. Majhen paglavec je zlezal vanj, si namazal roke in z njimi pobožal bratca po licih, da je zajokal.

Pri ograji je stal razcapan deček. Ne vem, če mu je bilo šest let. Spretno je verižil s cigaretami skozi late za dragocen porcelan, kdovekje naropan. In prav blizu tega dečka, tam je bilo najmanj gruče, sem zagledal njo. Nepremično je zrla v nekega vojaka na strehi vagona. S prstom ga je kazala otroku v naročju. Ta je takisto iztegal droben prstek za materinim in jecal: »Ate-te.«

Nagovoril sem jo.

Njen obraz je bil vesel.

»Tako mu je podoben, poglejte, tistile na strehi, da ne morem strani. Kar poklicala bi ga. Kajne, Tonček?«

Otrok je mahljal z roko in spet jecljal: »Aa-tek.«

»Mati, sezite po teh rečeh,« sem ji pokazal ženo, ki je vlekla vrečo moke od vagona.

»Sem mislila, da je to tatvina, in si zato ne upam.«

»Za vas ni, sirote! Pravico imate!«

Hvaležno mi je prikimala, pa se spet zagledala v vojaka na vagonu.

S prijateljem sva se prerila skozi umazano, kričečo in vso zbegano množico ter šla proti Posavju.

Tam za Sv. Krištofom nekje so vojaki kurili in si grelj konserve. Iz ognja so molela ožgana kopita pušk.

»To je že od vraga,« se je raztogotil moj tovariš in jezno gledal v ogenj.

Ali v istem trenutku je pridrevela mimo čreda konj, ki jih je kmetski fant zapodil z repišča.

Umeknila sva se.

»Sedaj mi je pa vse jasno,« sem začel. »Nič več me ne prepričaš s svojo jezo. Poglej, ali ne leži na vsem ljubljanskem polju, po vsej domovini zleknjena ubita zver, ki je požrla toliko krvi, popila toliko solz — in ti se jeziš, če vsi ti bedni in okrvavljeni stopajo osveteželjni k tej zveri in jo trgajo še mrtvo na kosce?«

Mimo naju je prišla stara, sključena ženica. Skozi strgano tenko krilo ji je pogledavalo golo koleno. Tiščala je pod pazduho vojaško plahto, v ruti, ki si jo je bila snela z glave, je imela zavezano moko.

»Le poglej, sodi in obsodi, če moreš.«

»Menda imaš prav.«

Drugo jutro sem dobil obvestilo, da so našli »njo« mrtvo sredi osirotelih otročičev. Oči da je imela široko razprte in v naročju prazno vojaško vrečo.

Skrivnostni romar.

Naj le za hip postojim na gorski gozdni poti
in se zamaknem v divno nočno prostranstvo:
mesečina . . . mesečina . . .
vsa divja pokrajina bajno žari,
še gore se v tem blestenju topijo;
zdi se, da poje
vsa valujoča srebrnina
tiho melodijo . . .
Kam si prisluhnilo, srce moje?
Ali čuj: spet ta šumeči prepad:
pojoča voda, ki me nenehoma spremlja
v preteče gorovje . . .

Naj le za hip prislunem nebeškim harfam:
luna je strune zveneče pripela drevesom
na gosto ko pajčevino,
čuješ, kak drhtijo,
zemlje pesem plove k nebesom . . .
A spet ta večno padajoča voda globoko pod mano,
o kedaj dosežem njen skriti gorski vir . . .

Naj le za hip zasanjam v gozdni tišini:
vse je brezčasje
ovito v grozotno mrakovje.
Lunin žarek je siknil skozi vejevje . . .
Vse nekoga tesno čaka, čaka, čaka,
nad vsem: petnajstega stoletja dih.
Ali, o: spet ono bobneče vodovje
in jaz sam, sam . . .

Goščava se mi razklenila je
ko kraljeviču, išočemu Trnjulčico:
smrečevje, jase, golice,
zadaj snežni vrhovi.
Vse oblito z mesecem,
nad vsem nebo z belimi zvezdami
in molk . . . brezmejen molk . . .
(Ali sem zašel v fantastično Poejevo pokrajino?)
Izza ovinka navpično pod mano je spet zašumelo, zabučalo. —
— — — — — — — — — —

V nejasno, temno valovje se zlivajo
za mano oni gozdovi in gore
in nova stvarstva strmečim očem se odkrivajo,
le gorski potok zvestó mi popotnico poje
(nenehoma se oglašá kakor srce,
ki me spremlja verno skoz gozde misli, željá in sanj).
A tudi njegovemu zagonetnemu viru se že bližam
počasi . . . boječe . . .
Kaj vem, kaj šepeče
vejevje krog mene . . .
vsemirje molčeče, prežeče trepeče,
ko stopam skozi pragozde — skrivnosti
drzen iskavec.

Miran Jarc.

Otroci solnca.

Družinska zgodba. — Spisal Ivan Pregelj.

(Konec.)

VII.

»Ali smem vstopiti?« je vprašala plaho in v zadregi.

Geometer jo je z obema rokama prijel rahlo za pleča in jo potegnil v sobo.

»Gospodična, gospodična,« je govoril nemirno-iznenaden. »Ali se je kaj zgodilo? Ali je Slavici huje? Govorite vendar! Sedite. Saj se tresete. Sedite!«

Potisnil jo je na stol in obstal pred njo, visok in močen in nemiren. Topla rdeča luč od zastora na svetilki ji je ležala na obrazu; izrazito se je črtala ostrost njenih lepih, nemirnih nosnic in polodprtih ustnic. Mehko so ji valovala ramena pod lahko volneno ruto, ki ji je bila zdrknila z las. Njene dolge trepalnice so ležale na očeh kakor sladka senca. Nikoli ni bila mičnejša, trudnejša v svoji zrelosti in vonjivi žalosti. Zaupljivo je dvignila oči. Naravnost v oči mu je gledala. Ni krenila z glavo, kakor da jo je sram, kakor da se boji pogledati le za ped vstran od njega po njegovih tajnostnih predmetih. Kakor bi se bala, da bo zagledala, kar ne bi smela, kar bi žalilo, ako bi opazil, da je videla. Morda malo fotografijo na mizi, morda pismo, ki ga je začel pisati, morda steklenico, ki jo je bil izpraznil in jo sunil v kot.

»Gospod geometer,« je začela tiho, »stricu Feliksu je prišlo hudo.«

»Revež,« je vzkliknil Poznik.

»Naš doktor je pri njem,« je nadaljevala, »pa sam ne ve, kaj je, ali mrtvoud ali vnetje možganske mreže. Pravi, da mora biti katastrofalno.«

»Lepi doktorji,« je menil Poznik. »Kaj študirajo, če nič ne vedo.«

»Ni strokovnjak,« je rekla Helena brez očitanja. »Nujen bi bil strokovnjak. Vurnika je nasvetoval.«

»Poznam,« je prikimal Poznik. »Sošolca sva. Telegrafirati je treba.«

»Zveza je pretrgana,« je odvrnila.

»Potem pošljite voz ponj! To bo najbolje.«

»Voz ne more. Cesta je poplavljen.«

»Hudičeve razmere,« se je razgrel Poznik.

»Če je tako, je treba jahati po stari cesti.«

»Dà!« je šepetnila.

Zasmejal se je:

»Ampak, seveda zdaj najti človeka, ki bo

jahal. Pa še takega, ki bo znal Vurnika v mestu izkopati. Gospodična, ne zamerite! Če se zelo ne motim, dvomim, da je kdo v trgu, ki bi našel Vurnika ponoči.«

Povesila je glavo in rekla:

»Gospod geometer, Vam je znano, da ima Feliče svoje premoženje. Jaz bi dedovala. Zato, gospod geometer. Želim, zelo želim, da ne bi umrl, in storila bi vse —«

Debela solza ji je stopila na lice. Poznik se je vzravnaval v vsej svoji moči in rekel:

»Eden je v trgu, ki bo znal najti Vurnika in ga hitro pripeljati. Ali mi zaupate, da ga bom?«

»Zato sem prišla,« je šepetnila mehko.

»Pojdiva!« je rekel. »Nadejam se, da je konj osedlan.«

»Je osedlan,« je rekla.

»Imenitno,« je menil in sta šla drug ob drugem iz sobe po temnih stopnicah.

»Ali ste že večerjali?« je vprašala.

»Ni sile,« je odvrnil.

Hitro sta šla čez trg in vstopila pri Koširjevih. Potegnili sta seboj v majhno sobico. Okusna mrzla večerja je bila na mizi in poleg narezka steklenica dragocenega vina.

»Jejte in se okrepite,« je hitela govoriti. »Naši ne vedo še nič, vse sem pripravila sama. In tu imate plašč. In to. Spravite za pot. Sever je oster. Spravite!«

Potisnila mu je v žep steklenico kdove kako okusnega konjaka in je sedla, potem ko je bil vrgel plašč nase. Izpil je naglo nekaj čaš vina, uporabil nekaj mesa in si zvil cigareto. Vprašal je:

»Kje je konj?«

»Pojdite,« je rekla.

In kakor sta bila vstopila, sta šla ven. Za hišo pod lopo je stal konj. Učitelj je držal vajeti.

»Ali si ti opremljal?« je vprašal Poznik.

»Ne,« je odvrnil učitelj.

»Dobro!« je vzkliknil Poznik in stal v sedlu. Nato je rekel:

»Dve uri do mesta, tri nazaj. Gospodična, ob dveh naj čaka voz, do kamor more.«

»Vse prav, gospod geometer.«

»Sijajno gre,« se je zasmejal Poznik. »Častitam, gospodična. Lahko noč!«

»Srečno hodite!«

»Brez skrbi!«

Izpočiti konj je zapeketal čez trg. Poznik se mu je nagnil nad vrat in vzkliknil:

»Zdaj boš dirjal, sinček, eno urico ali pa pol.«

Zacmokal je z jezikom in utonil v temi. Poznik je čustvoval:

»Ostrog si nisem pripel. Sicer sem ves kakor vitez.«

Konj in jezdec sta se razživela v predrzno-nagel tek. Požirala sta cesto pred seboj. Težke rosne kaplje so udarile zdajpazdaj Pozniku v obraz. Veter je slišal peti ob sebi. Čez deset minut sta zavila konj in jezdec v stransko dolino, v zatišje. Nekje ob cesti je zašumel narastli potok. Kakor v idili se je zazdelo Pozniku. Za njim je ugasnil motni in zlokobni šum reke. Jahal je skozi majhno selo, mimo rdečezastrtih oken.

»Rapp', Rapp',« je priganjal. A v njem ni bilo ne sence baladne grozotnosti. Toplo se mu je razlivalo po životu in je modrovalo:

»Helena! Prokleta dobrega vina si mi natočila!«

Podil je dalje. Visoko nad njim je tulil sever v bukvah in hrastih. Doli v dolino je sunil le zdajpazdaj. Nobena rosna kaplja ni več padla in če je, mu je v hrbet in je ni čutil. Cesta pred njim je ležala motnobela. Dobre oči so videle vse. Noč je morala biti mesečna.

»Čudovito,« je rajalo v Pozniku. »Kakor vitez jaham skozi noč. Jaham za mir moje kraljice, kakor v romanu, kakor Bretonec d' Artagnan. Hej, hej! Podvizaj se, konjiček!«

Odspredej se je začela dolina ožiti. Šum reke se je oglasil znova. Poznik je bil objahal prvi veliki krog. Imel je zopet ravno cesto, ob cesti šum narastle reke.

»Jaševa, jaševa!« je vzkliknil in mislil na mlinarja, ki ga nese morda voda vzporedno z njim. Mimogrede ga je rahlo streslo.

»Larifari,« je zamrmral in pognal živahneje. Zdajpazdaj je presekalo čez cesto, hudournik mu je zaprašil v obraz. Po vsakem skoku čez narastle vode je rastle nova moč v njem, objestnost brez konca.

»Helenica, prokleta sladkega vinca si mi nalila. Helenica, kraljica moja!«

Ni govoril o vinu, govoril je o sreči in veselju, ki ga je prešinjalo. Dojahal je do tam, kjer se cesta deli v spodnjo novo in zgornjo zapuščeno. Del spodnje je bil pod vodo. Konj je začel zastajati

»Aha,« je mislil Poznik, »kljuse! Ne poznaš ceste? Si popustil? Le naprej, sinček! Ti ne, pa jo jaz poznam, to staro častitljivo napeto cestico, do kamor ne seže niti vesoljni potop. Hej, hop!«

V veselem razpoloženju je bil dospel do vrha. Cesta ni bila več za vožnjo, a jahati je mogel mirno in varno. In je čustvoval in premišljal davne dneve, ko je kot mlad dijaček hodil pozno v noč in čez dan vsako uro to samotno cesto, včasih sam, včasih z romarji, včasih na vozu z robotimi vozniki, ki so vozili za desetico in napajali z vinom in žganjem petkrat v noči in zastonj. Čutil je živo, kakor da je bilo včeraj, toploto mladega veselja, da bo v treh, štirih urah doma pri botri Katri, živo je čutil slast domotožja, ki ga je polnilo, ko se je vračal v mesto. Jezdecu je srce igralo od miline, konj pa je stopal nevoljno, nerad. On ni imel spominov, in če jih je imel, na ta del ceste ga niso vezali. Bil je štiriletan...

Poznik se je domislil Helenine pijače, jo otipal in nagnil posodo.

»Sibaritsko živim,« je vzkliknil in vzpodbodel konja. Bil je spet na novi cesti. Še parkrat je moral prebresti narastle hudournike, potem je vedel, da je pot prosta. Pognal je brezskrbno. Nebo nad njim se je bilo pretrgalo, nekaj medle svetlobe je razširilo noč. Dolina je bila zazevala. Ob belih tihih domeh je jahal, tuptatam ob živih gostilnicah, ki še niso bile zaspale. Vsaka je bila spomin iz mladih let. Potem se mu je zazdelo, da so tla pod konjem mehkejša, in začutil je blato, ki je letelo izpod podkvâ.

»Lep bom v svoji praznji obleki,« je mrmral.

Dolina pred njim se je široko odprla. Konj je šel iskro po napetem klancu navzgor v svetlobo. Globoko doli je utihnil šum vode. Poznik je podil skozi predmestne zgradbe. Čez glavo mu je letelo blato. Nekje daleč je jeknil pisk lokomotive. Svetlo je bilo nad meglenim mestom.

Poznik je premišljal:

»Prokleta reč! Lahko je reči: Vurnik stanuje tuintu. Ampak najti ga ob desetih, enajstih zvečer.«

Zaključil je:

»Zadnjič sem bil v mestu pred štirimi meseci. Takrat sva krokala pri »Jelenu«. Anti se ni skregal in preselil?« —

Zavil je na dvorišče, vrgel hlapcu vajeti in posluhnil. Iz sobe ob kegljišču je zaslišal močen smeh in znan glas:

»Strela božja, kdo pravi to?«

»Sveta Cecilija, nebeški organist,« je zarajal Poznik, »ni se preselil. Je moje vrste. Kamor sede, sedi!«

V naslednjem hipu je vstopil med družbo in znance. Rdeč, debel, plavobrad in plešast je planil ob mizi Vurnik.

»Strela božja, Francè! Všeč si mi!«
»Ne prenašli se,« mu je segel Poznik v roko in mu jo stresel, »morda me boš še klel.«

»Tisto je,« je odvrnil veselo Vurnik, »v kavarno te ne bom vlačil. Odrekán si ko konjski hlapec.«

»V dveh urah mi boš podoben ko groš grošu,« se je zasmel Poznik. »Prav nalašč póte sem príjezdil s hribov.«

Vurnik se je začel smejati in klicati tovarišem:
»Ali ga slišite? S hribov nalašč póme! Ta mu je podobna, Francetu. Hahaha, hahaha. Strela božja! Francè, ampak tako prismojen vendar nisi, da bi mislil —«

»Mislim.«

»Misli,« se je smejal Vurnik še vihraveje. »Ampak, motiš se. Strela božja! Še eno pot imam danes, pa ta je v posteljo. Ti pa misli, kar hočeš, hahaha.«

Poznik je mirno naročil natakariči, naj oskrbi voznika. Nato je sédel in rekel:

»Tri ure se bova vozila, nič več.«

»Znorel je,« je vzkliknil Vurnik.

»Nekdo drugi pač,« je dejal geometer.

»Ne grem!« je udaril Vurnik z roko po mizi.

»Mirno,« je dejal Poznik in mu začel tolmačiti polglasno.

»Po bobrov plašč bom stopil domov,« je menil zdravnik.

»Zdi se mi, da visi tam-le,« je menil Poznik.

»Kateri hudič te mi je poslal na glavo?« je zavpil Vurnik.

Poznik se je sladko nasmehnil.

»Videl ga boš. Zelo lep hudiček je.«

»Baba!« je vzdihnil Vurnik...

Četrt ure pozneje sta se vozila v zaprtem vozu po blatni cesti iz mesta.

»Hladno je, strela božja,« je menil Vurnik, »še hripo bom iztaknil in pljučnico.«

»Poskusi, morda ogreje,« mu je ponudil geometer Helenin konjak.

»Imenitno,« je zacmokal Vurnik in potegnil še dvakrat. Nato si je hotel zapaliti smotko, ni našel vžigalic in je klel. Tudi Pozniku so bile pošle.

»Do Graparja potrpi,« je menil geometer.

»Spal bom,« je zarenčal Vurnik. In res je zaspal. Pri Graparju sta se zamudila četrt ure in popila liter kuhanega vina v noč in dan živi gostilnici. Tam je izpraševal Poznik o cesti voznike, ki niso mogli mimo.

»Pol ure bova hodila peš,« je rekel Poznik zdravniku.

»Niti koraka! Sem te že sit. Strela!«

»Ponesem te,« je odvrnil mirno geometer.

Peljala sta se naprej. Ob vznožju stare ceste sta izstopila in plačala voznika. Nato sta šla peš. Po poti je vprašal Vurnik:

»Ali je bil samopašen?«

»Jedel je rad.«

»Jaz tudi,« je rezko dejal Vurnik.

In čez nekaj hipov:

»Ali je močno pil?«

»Ni!«

»Zato pa piješ ti tembolj.«

»Dà,« je veselo odgovoril Poznik.

In zopet čez nekaj hipov je rekel Vurnik:

»Daj mi tisti svoj konjak. Potegnem še enkrat, strela božja.«

Potem je pil in vprašal:

»Kako se je sploh obnašal?«

»Tako, ko bebcí.«

»Kakor ti,« se je zasmel Vurnik in pripomnil:

»Saj vem, ženiš se v družino, pa noriš po orglicah romantične — fej. Rajši ne rečem nič, strela božja. Ampak to ti povem, računal bom po hudičevo, da boš vedel.«

»Bomo že naredili,« je mirno dejal geometer.

Bila sta zopet na novi cesti in sta sedla v Koširjev voz, ki je čakal na cesti pred njima. Pustila sta šalo in se začela pomenkovati vedro o vsem, kar sta si mogla povedati novega. Vmes sta se smejala in nista mislila ne na noč in posteljo, ne na vihar, ki je tulil visoko nad njima, ne na utopljenca, ki je plaval s kroglo v glavi svojo tiho pot za onim, katerega je bil vržel pred tridesetimi leti pod Koširjev jez zaradi žene, ki jo je klical in je bila umrla davno, davno...

Voz je potegnil čez most na trg. Vurnik je zaklel.

»Ali sva prišla?«

»Sva!«

»Hudič naj te vzame!«

»Zakaj?«

»Strela božja,« je vzkliknil Vurnik, »vse se mi zdi, da sem zastonj izgubil noč.«

»V božjem imenu,« je odgovoril Poznik, »ampak Helena bo mirna.«

Voz je obstal. Izstopila sta. Tesnozavita deklica je stopila k vozu.

»Helena Košir,« se je predstavila zdravniku.

»Ah,« je vzkliknil Vurnik zadivljeno, »prostite, gospodična, da sem tako pozen!«

»Glej, kako je ljubezniv,« se je nasmehnil geometer...

Stopili so v svetlo vežo in Pozniku se je čudovito zgenilo v prsih. Preplašena, bleda in upala v obrazek je stala Helena pred njim. Toda v prepalem licu je sevala čudnosladka radost, kakor odsev nekake daljne zarje, kakor sreča zrele misli, do katere se je bila doborila v težkih duševnih bojih in dvomih, ki so jo mučili še nedavno...

Tisto uro, ko je bil odjahal Poznik v mesto, je bila stopila v kuhinjo. Nekakšno rdečo knjižico je bil nekdo pozabil na mizi. Vzela jo je v roko in je listala po njej in dolgo ni vedela, kaj bere. Potem je hipoma ostrmela in začela brati pazljiveje. Brala je:

»Gloriosa je ugenila svoje ime, in Gloriosa ni pljunila vame! Gloriosa, stotero smrt bi umrl záte«

Potem pa je brala:

»Omejen človek sem, nobenega uvaževanja vreden. Ampak Francè je prijatelj. Smešen sem in neroden in nesrečnega zanosa sem se naučil v svojem stanu. Ampak Francè je moj prijatelj! Ne vem, kaj je zabavnega v meni, nisem duhovit, nisem globok, komaj malo vesten in priden. Ampak, Francè je moj prijatelj. Francetu sem »duša verna«. In to je, kar mi daje poguma in vere vase in me polni z velikim zadoščenjem. Francè! Jaz sam ti nisem imel ničesar zaupati. A ti si mi zaupal. Zaupal morda v najbolj žalostni uri, ki si jo doživel. Francè, saj veš, takrat, ko sva stražila pri Tinetu in si govoril o vonju pesmi, o ljubezni žene in o bridkosti svoje mladosti. In si rekel, da od žalosti piješ žganje, ki ga sicer ne moreš, in si mi zaupal strašno ljubezen tvoje matere, ki ti je štiriletnemu silila strup, da te ne bi preživela. Francè, še danes ne razumem, čemu si tisto povedal, čemu si govoril o podedovanju, kako si omenjal Heleno. Francè, ne zameri, a meni se zdi, da vendar vem, kaj te je bolelo tisto noč. Ali naj povem? Kako? To je kakor v pesmi. Besede pojo, a bistvo niso besede. Bistvo je vonj, je duša. Francè, ti ljubiš Heleno. Francè, ti ljubiš ženo, a žene še ne poznaš!«

Helena je bila kriknila ob nebeškem razodetju, ki ga je brala iz Sivčevega dnevnika:

»Če je to res, Francè, če je res, kako malo sem te vredna, kako malo sem ti podobna. Francè, če je to res, potem sem grešila, stokrat, tisočkrat. Pljuvala sem náte, tebi v obraz, v lepe oči, tebi v dušo, močno in verno. Francè, slepa sem bila, zastrašena, strahove sem videla. Neumna sem bila, v domišljiji sem spočenjala strašne prizore, do gnusa. Gledala sem te v blodnih razmerah, vi-

dela sem te v blatu, studu in grehu. Roke si polagal ženskam ob pas, šalil si se ž njimi, kvantal, kvantal si ž njimi. Vse so bile neumne na te, še s prstom ti ni bilo treba pomigniti. Francè, ali sem grešila? Francè, kaj je resnica? Francè, jaz hočem verjeti, jaz moram verjeti učitelju, ki je veren. Toda on je omejen. On sam pravi, da je omejen. Francè, kaj je resnica?«

Zdaj, ko je stal pred njo v svoji praznični, od cestnega blata oškropljeni obleki, boder v oči in obraz, ji je sililo to vprašanje na ustnice in ni moglo.

»Francè, kaj je resnica?«

Ni razumel njene bolesti, videl je le njeno dušo, ki je bila zopet rahlo razvila perot, da se dvigne k njemu. Uganil je njeno ljubezen, ki mu je zopet gorela veseleje, zaslutil je tajni vonj njene duševne lepote, tiste nezavestne dobrote, ki jo je vso prešinjala in je cvetela iz nje: »čista, čista.«

Kako so drgetali ti bedni cvetovi v njej, kako so se bali strupene misli, nečedne sapice, tega ni čutil, ni mogel še slutiti v svoji silni moški naravi, ki se je javljala pri njem v drugih oblikah, v druge smeri. Ogenj lepote, ki je gorel v njem, je bil orkan, ogenj njene tožne dušice je bil plamenček. Njegov plamen je požiral, prekipeval, njen se je bal, da ugasne ob treh, ob štirih, samo eno uro pred jutrom in solncem. Plamenček je silil k plamenu in je bil prešibek, da bi se zlil vanj, in plamen je bil presilen, da bi za hípec vsaj ne plapolal burno in silno in sprejel vase, kar je koprnelo vanj.

»Kako naj Vam povrnem, gospod Poznik?« je vprašala Helena.

»Ročico mi dajte!« je odgovoril nenadoma, hitro in vedro.

Stegnila jo je izpod volnate rute, katero je bila ovila okoli pleč in prsi. Sklonil se je ponjo in jo poljubil. Nato je zaprosil:

»Helena, ali se nisva že tikala? Ali se ne smeva več?«

»Smeva se!«

»Helena, kraljica moja!« je zašepetal in ji zopet poljubil roko. Nato je molčal dolgo in nato je kakor zavrelo iz njega.

»Svoja usta mi daj!«

Omahnila je za korak nazaj in zašepetala boječe:

»Francè, nocoj ne, nocoj ne!«

Vzdihnil je globoko iz prsi. Njej se je vnelo obličje v mehko rdečico. Tiho je zapela:

»Jutri! Ob šestih na maminem grobu!« —

VIII.

Jutro je bilo vedro in mrzlo. Negotova svetloba je ležala v dolini in na trgu. V cerkvi je pozvonilo k prvi maši. Takrat so zakričala železna vrata na pokopališče. Geometer se je zganil ob Tinetovem grobu in stopil s hitrim korakom Heleni naproti. Privzdignila je bila rahlo krila, močna rosa ji je močila drobne čeveljčke.

»Francè!«

Rahlo se je opotekla ob grobni grivi. On jo je vjel z močno roko in jo privzdignil k sebi gori, k obličju...

Potem jo je prijel za roko in jo vedel seboj in je vprašal:

»Ali si spala? Ali si spala dovolj?«

»Malo,« se je nasmehnila, »nisem mogla!«

»Jaz, ko polh,« je odvrnil veselo.

Stala sta ob novem grobu. Zemlja se je bila za spoznanje vdala, usedla.

»Tine,« je rekel geometer. Helena se je tesneje privila k roki njegovi.

»Dà,« je rekla, »ubogi Tine, tvoj prijatelj in tovariš moje mladosti! Nesrečni fant!«

»Zdaj je miren,« je odgovoril Francè.

»Zadnjo noč si stražil pri njem,« je govorila Helena. »Takrat si bil žalosten. In pil si in o vonju pesmi si govoril.«

»Učitelj je čenča,« je vzkliknil geometer. Helena se je še tesneje privila k njemu:

»Reci, da me ljubiš!«

»Ljubim te, Helena!«

»In tudi jaz tebe, Francè, strašno, jokala bi!«

»Še je dvom v tebi in bridkost,« je odgovoril in ji šel božajoče, kakor otroku bolnemu, čez lice.

»Še,« je dahnila, »a vedno manj. In ti mi moraš pomagati, da bom vsa vesela in tvoja.«

»Ali še nisi?«

»Bojim se te!« je zašepetala, »vedno se te bojim.«

»Ljubosumna si,« se je nasmehnil geometer.

»Molči,« je vzkliknila solzna. »To je grda beseda! Nič ne razumeš, nič ne veš. In žganje si pil, ko si bil žalosten, fej, fej, in kako si o materi govoril... Takšen si. Ali naj te bom vesela? Grdi človek.«

»Pridigaj,« se je smehljaj dobrohotno, »za pokoro bom vzel, za grehe, da sem ti podoknice pel.«

»Ali jih odslej ne boš več?«

»Ne obljudim. Meso je slabo,« je odvrnil.

»Pojdiva k mamici,« je rekla. Šla sta in brodila v bogati in mokri rosi in nista vedela.

»Tukaj,« je zašepetala deklica.

»Dà, tukaj,« je odgovoril.

V tiho, mehko žalost je vtonila. Rahlo so se ji gibale ustnice. Čudnolep je bil njen obraz, njene žive, strastne nosnice, njene ustnice. Težke, kakor trudne so ležale trepalnice na licih. Geometer je drhtel, prevzet od presladke miline, ki je vela od nje, iz njenega devištva, njene bridkozrele lepote.

»To žalost v sebi,« je govorila, »sem podedovala po njej. Mnogo je jokala, vedno. Francè, kadar bom tvoja, ali bom morala jokati?«

»Samo malo, samo malo,« je govoril geometer rahlorazmišljen, »kakor otroci za polomljeno punčiko iz ila. A ne hudo, ne dolgo.«

»Ne dolgo,« se je nasmehnila in se okrenila živo. »Pojdiva v cerkev.«

»Tvoje ustnice,« je zaprosil...

Stopila sta v cerkev, tiho, zatohlo. Stare ženice so se radovedne ozrle po njima in strnile glave. Potem sta šla domov. Geometer je stopil h Koširju in rekel:

»Gospod Košir, neko željo imam. S Heleno sva se zmenila. Zdaj pa snubim. Ne odrecite mi je!«

Košir se je zasmel.

»Fant, vsaj v frak bi se bil oblekel, ko snubiš.«

»Ga nisem vajen,« se je nasmehnil Poznik.

»Jaz tudi ne,« mu je stisnil Košir roko. »Ampak, zdaj te moram predstaviti naši materi. Pojdi.«

Povlekel je geometra v kuhinjo. Sladko je vonjalo po kavi in svežem mleku.

»Žena,« je rekel Košir, »glej, to je naš zet. Helena ga mara. Ali je tebi všeč?«

Koširka se je udobno naklonila in rekla veselo:

»To ste kar čez noč uredili, gospod Francè. Prav. Bog Vam daj srečo in svoj blagoslov.«

Koj nato je pripomnila:

»Pa to je zdaj dobro. Lejte, Slavica, ta frocek, se je prebudila pa Vas hoče imeti pri sebi in hoče. In zdaj bo to mogoče, zdaj ste domač in naš. Pojdimo k njej.«

Vsi trije so šli k sladki bolnici. Ko jih je ugleдалa, je tlesnila s svojimi oblimi, golimi rokami. Samo malo je bila upadla in pod očmi ji je ležala še senca bolečin in strahu.

»Francè, pobratim,« je vzkliknila in iztegnila roko. Poljubil ji jo je in je rajala:

»Roko mi je poljubil, ste videli?«

»Frocek neumni,« se je nasmejala Koširka s solzami veselja v očeh.

Solnce je vzešlo. Droben žarek se je prelil skozi polknico in obvisel v kotu na obrazu Brezmadežne, v očeh ljubeče žene in matere, ki je

umrla od ljubezni. Košir se je izlizal iz sobe in srečal zdravnika Vurnika, ki je stopil iz Feliksove sobe. Košir mu je segel v roko.

»Obžalujem,« je rekel Vurnik. »Gospodu Feliksu ni pomoči.«

Tiho je brnela v bližini švarcvalderica.

* * *

Poznik je porabil par solnčnih dni in šel na Polico, da bi videl še enkrat svojo staro botro, mater Katro, in ji povedal, da se ženi. Z veselim krikom je dospel in jo našel še živo v sobi za pečjo. Zlezla je s peči za mizo in domače je nagnala iz sobe.

»Ven stopite. Ni treba, da vse slišite, kaj govoriva.«

Šli so v kuhinjo, ona pa je vpila in je rekla:

»Francè, galjotski moj fant. Torej si prišel, še enkrat. Moj Bog, kako si zrastel.«

»Mati,« je klical Francè, »po blagoslov sem prišel, ženim se.«

»Ženiš se?« je kričala. »Kje se ženiš? Ali je poštena in vredna?«

Francè ji je pokazal Helenino fotografijo. Dolgo jo je ogledovala in je vprašala:

»Ali je zate? Žalostna je. Zakaj je žalostna?«

»Dolgčas ji je po meni,« se je nasmejajal.

Mati pa je vprašala:

»Brez nič je menda ne jemlješ? Ali bo imela kaj?«

»Mati,« je vzkliknil, »pet kmetij bi kupil le z denarjem.«

»Hudirjev fant,« je vzkliknila. Nato je menila: »Za maše boš dal za meno. Saj naši ne bodo. Lakomniki! Zato mi je vseč, da dobiš bogato. Našim pa nič ne pravi. Samo beračili bi. Tišči groš, ti svetujem!«

Zunaj v veži so se smejali njeni domači. Slišali so vsako besedo. Ona pa je mislila, da govori tiho.

»Poklekni!« je zavpila nato. In je položila svoje stare, uvele in pegave roke na njegovo glavo in je rekla:

»Boga se boj in duhovnika spoštuj in otroke naj ti da Mati božja v nebesih, da jih boš rad imel, kakor sem jaz tebe!«

Potem se je užalostila in je rekla:

»Zdaj boš šel, Francè. Nič več me ne boš našel žive, moj fant. Moli zame in za maše daj! Saj vem, da boš. In tudi za svojo rajno mater plačaj, da bo imela mir, sirota. Strašno težko je umirala. Pa tega ti ne bom pravila, da ne boš jokal. Zbogom, galjot, moj fant!«

S tresočo roko mu je pokrižala obraz in se poslovila od nje za vedno...

Francè je mimogredé obiskal svoje prijatelje, župnika Matijo, kurata Jožeta in vikarja Lojzeta. Jožeta je našel pri Matiji in vsi trije so šli k Lojzetu. Ko so sedli za mizo, je potegnil Jože karte iz levega žepa. V desnem je nosil brevir. Lojze je rekel:

»Pri meni bomo igrali z mojimi listi.«

Igrali so in Lojze jih je obral.

»Na povračilo,« sta menila Matija in Jože, ko so vstali od mize. Bila je dvanajsta ponoči...

* * *

Poznik je šel po beli gorski cesti ob lazeh visoko nad dolinami. Solnčen, jesenski popoldan, kakor poleten, samo manj vroč, manj svetel. Zato je bogastvo barev večje in milejša meja med senco in solncem. Prav kakor tisti popoldan poleti si je zvil geometer cigareto. Prav kakor takrat je zaukal odnekod fantiček in je odzdravil Poznik, glasno, iz polnih pljuč. In v rebri med korenjem sta se dvignili Rebrnikovi hčerki, vesela Tončka in žalostna Matilda. Poznik pa še ni mogel pozdraviti, ko mu je stopila izza ovinka Helena naproti in se ji je iznenaden in vesel približal in ji poljubil ročico.

»Kesan si bil,« se je smehljala.

»Nestrpna si bila,« je odgovoril.

Obesila se mu je za roko. Obrnil se je ž njo v reber in rekel:

»Kaj pa srček, ali ti še kaj nagaja, Tildek?«

»Še,« je odgovorila deklica in ni dvignila glave.

»Pazi se,« je rekel. Helena ga je povlekla za seboj.

»Vsa dekleta tikaš,« je rekla rahloočitajoče. Nasmejaj se je:

»Še si mi ljubo-, ljubo-sumna.«

»Tiho bodi,« je vzkliknila deklica in mu zaprla usta z roko. Pri Rebrniku sta jima stopila naproti učitelj Sivec in Slavica...

V tiho zarjo so šli po vijugasti cesti. Francè in Helena zadaj, učitelj in Slavica spredaj. Od Rebrnikovih je gledala Matilda za njimi in si stiskala roko na prsi. In ko jih ni več videla, je globoko vzdihnila in bolno zašepetala:

»V samostan pojdem in bom umrla.«

Francè in Helena sta se držala za roke in sta dolgo molčala. Vse je bilo, kakor takrat v maju, čudno slovesno, dobro, prijetno. Zarja, ki jima je ležala v licih, ju je bila kakor od znotraj ven raz-

vnela in sta tonila niže in niže v mrak in senco doline.

»Helena,« je rekel Francè, »dolgo sva se iskala.«

»Dolgo,« se je bolno nasmehnila.

Čutil je še vedno rahlo bolelost njene duše, njenega dvoma bridkost. Zdelo se mu je, da je hotela reči drugače in ni mogla:

»Dolgo, a še se nisva popolnoma našla, Francè.«

Kaj je v njej? je mislil. Kaj ji leži kakor senca na duši? Kaj jo mori? Kaj kali mir srca njenega, kraljice moje sladke? Helenček, ali mi ne moreš zaupati? Ali se me še vedno bojiš? Ali dvomiš? Ali ne leži vse moje razgrnjeno pred teboj, vse, dragica, kakor to moje gorjansko in robato obličje? Helenček, daj ti Bog, da boš videla in boš verjela!

Začel ji je namenoma govoriti o sebi, o svojih domačih, o župniku Matiji, kuratu Jožetu in vikarju Lojzetu.

»Glej,« je menil, »takih kvartopircev ne najdeš na svetu. Vsakteri njih nosi seboj liste. V desnem žepu brevir, v levi igro. Zato jih rad imam, duše poštene. Vsak človek ima svojo slabost. Ti trije imajo hudiča kvart. In ta ni najhujši.«

»A ti,« se je nasmehnila Helena, »katerega imaš ti?«

»Jaz?« se je zasmel. »Mojih hudičev je legijon. Pijem, kvartam, kvantam in podoknice pojem. Pa že mora biti tako, Helenček. Podedoval sem najbrže.«

»Molči,« je vzkliknila. »Nič nisi podedoval.«

»Bom pa priženil,« se je pošalil.

»Ne,« je rekla Helena, »Francè, govoriva resno.«

»Zakaj si žalostna?« je vprašal on živo in jo pridržal.

»Saj nisem, Francè.«

»Ne maraš me!« je rekel.

»Ti —«

»Helenček,« je vprašal, »kdaj bo poroka?« za obe roki jo je držal in ji gledal v oči.

»Zakaj vprašaš?«

»Zato, ker težko čakam, in pa zato, ker boš ti potem drugačna. Nič več žalostna!«

»Misliš?« se je nasmehnila bolno.

Spodaj pod njima v ovinku se je zasmejala Slavica ...

Slavica je rekla učitelju:

»Gospod Sivec, to že veste, da mi Vaša Gloriosa ni nobena tajnost več.«

»Vem, gospodična! A ne zaničujte me!«

»Zakaj bi Vas zaničevala?« je rekla. »To je

lepo in všeč mi je, da tako pesniško obožujete moje ime.«

»Vas in Vaše ime,« je jecljal učitelj presrečen. Deklica je menila:

»Razumem, gospod učitelj. Eden tistih vitežkih romantikov ste. Imeli so svoje zakonske žene, a oboževali in opevali so druge, služili jim verno in zvesto do smrti.«

»Do smrti,« je jeknil učitelj.

Deklica se je nasmejala:

»Ampak, veste kaj, gospod učitelj! Jaz sem se zadnji čas zelo spremenila.«

»Neskončno ste ljubeznivi,« je odvrnil on.

»Mogoče,« je rekla. »Ampak spremenila sem se. Ali nisem veliko bolj resna in manj vesela?«

»Seveda ste, seveda —«

»Dà,« je nadaljevala, »to je gotovo. Zrelejša sem. Tudi drug okus imam, in kar mi je še včeraj prijalo, mi danes ne več. In tako je tudi z mojo sodbo. Ne zamerite, gospod učitelj. Ampak, meni ne ugaja —, hočete li, da govorim odkritosrčno?«

»Prosim, prosim, gospodična!«

»Dobro. Rekla sem, da mi ne ugaja to Vaše pisanje namreč, to pisanje o Gloriosi. To so sentimentalnosti, moj ljubi, ali ne čutite sami?«

»Čutim, gospodična,« je odgovoril živo, »oprostite mi, moj Bog, ne hudujte se name!«

»Nič se ne hudujem,« je govorila deklica veselo, »samo opozorila sem Vas, če ne boste zamerili. Sicer vem, da sem Vas užalila, gospod učitelj. Pa hočem vsaj malce popraviti. Gospod učitelj, Vi ste Francetov prijatelj. On pa bo vzela Heleno. On je moj pobratim. Razume se, da me bo po poroki zanemarjal. Ali hočete biti Vi moj pobratim poslej?«

»Hočem, gospodična, neskončno rad.«

»Dobro. Od zdaj si moj pobratim. Ti — a kako ti je že ime?«

»Benjanim!«

»Dobro! Benjanim! Reci mi: Slavica!«

»Slavica!« je zašepetal in je vedel in je bil žalosten:

»Moja žena ne boš. Pobratimi in posestrime se ne ženijo!«

IX.

Bil je sejm svete Lucije v sosednji vasi. Pol trga se je odpeljalo tja. Vožnja je bila prijetna, sneg je ležal do kolen in bilo je vedro nebo. Brezkonca se je iskrilo. Reka je bila počrnela med belimi bregovi, bele hiše in bajte so bile kakor umazane pod snežnimi strehami. Veselo so prhali

konji v veseli popoldan. Kakor po jezeru so plule sani, brezglasno, kakor žalost, ki tone v mehke sen...

V prvih saneh so sedele Slavica, Helena in Veronika. Poznik je vodil konja. V drugih saneh je vozil Tonejec, v izposojenih seveda. Za »gracije« jih je bil najel pri poštarju in vanje so sedli Alma in Avrelija in koncipijent Povšič. V tretjih saneh so sedeli Mlakar, notar in učitelj. Mlakar in notar sta bila debela in sta popolnoma zaslanjala učitelja na sredi in ga zbadala, da bi moral herbarizirati še ledene rože.

»In sveče, ki visijo od streh.«

»In pa zimsko cvetje, ki žene tam spredaj v prvih saneh.«

Gospod Sivec se je bridkostno smehljaj. Mimo notarjevih in poštarjevih pleč je videl one pred seboj: Heleno, Veroniko in Slavico. Neskončno mila je bila v beli kapici. Izpod nje so ji vreli mehki lasje.

»Zlató, svetlo zlató,« je mislil in čustvoval učitelj. »Nesó te konjiči, deset, dvajset klafter pred menoj. Bežiš in nikoli ne boš moja, ti roža vseh rož, Gloriosa, Gloriosa!«

Iz sanj in žalosti ga je dramil notar.

»Kako pa zadnjič na lovu? Sem slišal, da ste strahovito grmeli.«

»Veverico sem stresel z veje.«

»S palico?« je zategnil poštar porogljivo.

»S puško,« je odvrnil pohlevno učitelj.

»Ni hudič?« se je zasmel notar.

»Dà,« je odvrnil učitelj. »Imel sem srečo. Izbrali ste mi bili same naboje brez svinca. Pa sem peska nasul in je padla.«

Poštar in notar sta se začela smejati. Učitelju ni bilo do smeha in je rekel:

»Če se še spominjam, ali ni takrat nekdo ustrelil glavarjevega psa?«

Poštar je godrnjaje udaril po konjih, Bradač se je hahljal:

»Razvijate se, gospod učitelj, silovito se razvijate.«

»Odkar francosko zna,« je pripomnil strupeno poštar.

»Francosko? Ali je to res?«

»Berem za silo,« se je udobrovoljil učitelj in se zopet sanjavo zagledal predse v sani s Heleno, Veroniko in Slavico. In spet je čustvoval:

»Zlatolaska sladka! Bog ti daj najti sebi enakega! Nisem jaz zate. Samo sanjati sem vaju k tebi v svoji žalosti in hrepeneti k tebi v svoji samoti. Vonjiva pesmica moja! Posestrimstvo si mi ponudila. Dušica, do smrti ti bom ostal veren

in tikal te bom, pa če bi kraljica postala in krono nosila na zlatih laseh. Veren, večno, tebi, Gloriosa!«

In še je mislil in je bil vesel:

»Nič ni na meni in neroden sem. Nimam dovtipa, a sem vsem za dovtip. Naj bom. Moja posestrima je Slavica in prijatelj mi je Francè.«

Veselo se mu je ogrelo srce za prijatelja.

»Tako, tako,« je mislil. »Malo starejši bom, da mi lahko striček poreko, pa jima bom malčke pestoval in pripovedoval: Poslušajte! Je bil en možiček, mevšetek so mu rekli. Pa je bila kraljična, Gloriosa so ji rekli, to se pravi po naše Zlatolaska, razumete...«

Rahlo se je okrenila Veronika v saneh pred njim. Videl je toplo ovalnost njenega lica in mehko žalost njenih oči. Ni mislil več na Poznika in njegove bodoče malčke. Nehote je govoril besede francoskega pesnika:

»Je l'entend, qui m'appelle,
Qui m'appelle tout bas:
„Vien me chercher“ dit-elle...«

Nekako novo čustvo je začelo postajati očito v učitelju. Sramoval se ga je. Bilo mu je še pre-novo. Krivega se je čutil in je vzdihnil:

»Gloriosa, zaničuj me!«

»Vzdihujete,« je vprašal notar, »ali Vas tiščiva?«

»Nikakor, gospoda,« je vzkliknil, »sedim kot na tronu.«

»Skromna duša!« je menil poštar porogljivo...

Koncipijent Povšič je dvoril Almi. Bila je še mlada in se je veselo nasmihala in je vse verjela. In voljno, prijetno ji je bilo. Prvikrat in prvi ji je dvoril. Sestra Avrelija je bila resna, molčeča in zamišljena:

»Čemu neki besede? Saj je ne boš vzela. Jemal boš bogato. Ne ona ne jaz nimave dote.«

Uboga Avrelija! Prezrela po pameti za svoja leta. Gracija nesrečna, ki ji nihče nikoli ne bo ponudil jabelka...

Poznik je tlesnil z jezikom. Znal je, kakor gorski vozniki.

»Še enkrat, Francè,« je zarajala Slavica.

Poznik se je ozrl. Z zdravim nasmehom je pogledal po deklicah.

»Ali znam?«

Njegov pogled je objel Heleno.

»Pa kako,« se mu je nasmehnila.

»Zavriskaj,« je zaklicala Slavica.

»Če bi onih zadaj ne bilo, takoj,« je odvrnil. Deklica je zažuborela:

»Ta naš Francè.«

Veronika se ji je nagnila k ušesu in zašepetala:

»Pomisli: zadnjič mi je prišel voščit, pa ni vedel, katera goduje. Toliko se meni za druge.«

»Povej še enkrat, pa Heleni,« se je zasmejala Slavica. »Vesela ga bo.«

»Ne opravljaj, Slaviček,« se je ozrl geometer. Deklica je resno navedla:

»Pusti peti moj'ga slavčka,
kakor sem mu grlo ustvarill!«

V saneh je zarajalo in se pomešalo v veseli zvok kraguljčkov. Sunkovito so potegnili konji, sani so zdrsnile navzgor proti luči in solncu in tisočeremu veselju. Lahko so plule mimo cerkve svete Lucije, priprošnjice nebeške za zdrave oči, za vesele ...

* * *

Vstopili so v glasno krčmo, v majhno gospoško sobo za izredne goste, s tremi okroglimi mizami. Za eno je sedela gosposka družba, izlikan gospedek z zalisci in dve gospodični. Helena je vstopila prva, obstala kakor okamenela, tako da je ozirajoča se Slavica sunila vanjo in vzkliknila.

»No, Helena, kaj zijaš?«

Helena se je zavedela in stopila k prazni mizi. Tonejčeve, učitelj, koncipijent in notar so vstopili drug za drugim. Poznik, poštar in Tonejec so spravljali konje in prišli pozneje. Pili so sladko kuhano vino in prigrizovali potico, ki jo je bil postavil krčmar na mizo. Bili so veseloživi. Krčmar je povpraševal po zdravju. S poštarjem sta se tikala in se zbesedila navidezno jezno zaradi nekakega koleslja.

»Krasno vreme, diven izletek,« je rekel koncipijent Heleni.

Prikimala je. Poznika še ni bilo. Tisti hip je vstopil. Helena je zbledela in se ozrla sunkoma po sosednji mizi in nato na Poznika. Miren je stopil k stolu, ki je stal ob Heleni. Hladno je bil pogledal onega z zalisci. V Heleni je zadrhtelo. Tiho je vprašala:

»Ali se ne poznata?«

»S kom?«

»Z onim pri sosednji mizi.«

Pogledal je vstran in rekel mirno:

»Ne.«

Pil je in bil vesel in govoril s poštarjem, notarjem, učiteljem in Slavico. Hipoma se je obrnil k Heleni.

»Ali nisi vesela?«

»Sem,« se je nasmehnila.

»Poznik, poslušaj,« je rekel notar. »Naš gospod učitelj imenitno napreduje. Razvija se, ti rečem. S peskom je ubil veverico.«

Veselo so se smejali. Heleni pa je bilo tesno. Mislila je:

»Ta Bradač! Brez vsega vzroka pač ni žena ljubosumna nanj. Strašno pogleduje za ženskami.«

Obšlo jo je čudnobridko staro čuvstvo, ki je bilo že skoro, skoro ugasnilo v njej.

»Francè, kako je s teboj? Ti veseli človek! Ti močni, ti lepi! Koliko deklet tikaš! Vse so tvoje. Še s prstom ti ni treba pomigniti...«

Sredi misli je zastala in poslušala. In čuj! Prav kakor pred dvema letoma je oni človek z zalisci govoril in pravil:

»Dà, gospodični, živeli smo na Dunaju. Samo drobec bom povedal. Glejte, je bil takrat gori neki Poznik — pardon, nomina sunt odiosa — stara hiša Vam rečem. Nekega večera je prišel k meni: Ti, posodi mi petnajst čukov! Bila sva namreč prijatelja, nekaj časa sva celo skupaj stanovala —«

»Francè, poslušaj,« je šepetnila v blaznem nemiru Helena. Začudil se je in začel poslušati.

»Dobro torej,« je pripovedoval oni, »posodim Pozniku — pardon, nomina sunt odiosa — petnajst čukov, pa hajdi v klet. Rečem Vam, kar sem tisto noč vse videl in doživel. Moj prijatelj, ime naj zamolčim, je bil krasen človek in dasi mi je odnesel one čuke, naj bo. Ampak prizori! Prvo sva luči ugašala. To se pravi, jaz sem moral stati na straži, on je lezel na kandelabre, potem sva vrtarje budila, potem si je on pri cestnih —«

»Francè,« je zaklicala polglasno, bolno Helena, »zdaj si slišal.«

Miren se je dvignil geometer in stopil k onemu.

»Dovolite, kako Vam je ime?«

»Moje ime je Joško Mancè.«

»Gospod Joško Mancè,« je odgovoril širokovedro in veselo geometer, »oprostite! Sem mislil, da ste Lažnjivi Kljukec.«

»Gospod, to je razžaljenje. Vaše ime?«

»Hudič,« se je zasmejal Poznik, »morate ga vedeti. Saj sem Vaš dolžnik. Petnajst čukov sem Vam dolžan, kaj ne?«

»To je pomota, to je pomota,« je klical oni in se dvignil. »Dovolite, gospod! Oprostite! Zelo obžalujem. Ampak, pomota.«

Poznik se je molče okrenil in sedel k Heleni.

»Plačam,« je rekel hripavo človek z zalisci, gospod Joško Mancè.

Par hipov pozneje so ostali geometer in njegova družba sami.

»Ti vedno kaj posebnega doživiš,« se je zasmejal notar. Povšič se je skušal ironično nasmejniti. Slavica se je dvignila:

»Rečem vam, gospodje, takega kot je Francè, ga ni!« — Veseli vina in zdravja in vedrega večera so se vračali. Peli so kraguljčki, pele so duše in srca. Kipela je kri, solnčna, zdrava kri. Rezek mraz je rdečil obraze. Slavica je vzklikala:

»Vriskajva, Francè, vriskajva!«

In ko se je le smehljaj in ni hotel vriskati, je začela peti prešerno, otroškorazuzdano:

»Sem lepa in mlada,
bi rada možal« —

Učitelj Sivec jo je poslušal in oboževal in je v isti hip govoril Veroniki:

»Gospodična, nekaj za silo že berem. Ob letu, če Bog da zdravje, se bova pogovorila že po francosko.«

»To bo lepo,« je odgovorila deklica pohlevno. Helena je ležala mehko položena v kožuhe in se ni genila. Poznik jo je bil položil v sani in jo skrbno zadelal in se ji bil nagnil prav do ust:

»Ali dobim kaj večerjice pri tebi nocoj? Tako, kakor takrat, ko je zbolel ubogi striček?«

»Dobiš,« je odvrnila.

Zdaj pa je premišljala, kaj mu bo ponudila, da bi mu bolj teknilo. In ni našla jedi, dovolj slastne zanj, ne pijače, dovolj izbrane...

* * *

S slastjo je jedel in pil in potem je roko čez mizo iztegnil po njeni in je vprašal:

»Ali se me še bojiš?«

»Ne več!« je dahnila. In ljubko se je nasmehljala in rekla:

»Izpovedati te pa vendar moram!«

»Le daj!«

»Gotovo si plezal na kandelabre!«

»Sem!«

»In vratarje si dražil in budil!«

»Tudi to.«

»In denar si si izposojal.«

»Ne tajim!«

»Celo pri cestnih!«

»Pri kostanjarjih? Ne! Tako prokleta brez sramu nisem bil.«

»Ne razumeš me —« je zaprosilo v njej. Strmel je nekaj hipov vanjo. Nato je vzkliknil:

»Prokleta, ali je koga drugega mislil?«

Takrat je Helena verjela, vstala in mu ovila roke krog vratu in jokala silno in mu močila s solzami obraz in mu z usti poljubljala oči. Tolažil jo je, v zadregi in ljubezni.

»Lenček, no, Lenček! Slavica utegne priti. Lenček, umiri se!«

Umirila se je. On pa je vstal in rekel:

»Zdaj ti bom nekaj prisegel, Helena. Zato, da boš mirna odslej in da bom mir imel in ne boš ljubosumnosti stresala. Poslušaj!«

»Poslušam,« je dahnila.

»Prvič,« je rekel, »samo eno razen tebe sem držal v rokah.«

»Slavico!« je zašepetala.

»Drugič,« je rekel, »samo ob eni dekliški postelji sem stal.«

»Ob Slavičini,« je zadrhtela.

»Tretjič, samo enkrat je ena prestopila prag moje sobe. A ta si bila ti!«

Blaženo je sklonila glavo.

»Vrhutega sem včasih pil, kvantal in pel podoknice. Za to mi naloži pokoro,« se je začel razvijati spet v veselje in smeh.

»Satir!«

»Trapist!«

»V jarek se boš zvrnil.«

»Pokore sem prosil, ne pridige!«

»Dobiš jo. Vstani. Sem stopi!«

Opojna se je vzdignila, trudna v svoji zrelosti, koprneča v sreči in čisti ljubezni. In je zaprosila:

»Ustnice mi daj!« —

* * *

Tam je kosček svetá, da mu ne vem imena. Čudovit svet, poln solnca in rož in vonjev in pesmi, ki so kakor rože in imajo svoj vonj, kakor zemlja, kakor jutro, kakor spanec in grob. Nikjer ni zame lepše, kakor tam. Nikjer ni duši pokoja tako sladkega, kakor tam. V sanjah svojih in v bednosti težkih ur poslušam šumenje daljnih vodâ in vidim napete v dolino laze: zelene katarakte v onemelo dno. Prisluskujem pojoči govorici ljudi, ki so tam, poslušam pesem njihovih src. Ta srca! Nikoli ne ostarijo. Večni otroci. Še v grob legajo s pesmijo in sanjo v očeh.

Otroci solnca...

Na vernih duš dan.

O Anica, težko je moji duši,
zavesa, vlažna solz, kali pogled očem,
in kot osamljen slepec mračna pota grem,
a pod nogami vse se ziblje, ruši.

Opore ni stopinjam mojim trudnim,
noben se cilj mi več iz dalje ne blešči,
le ta-le cilj, mogila sama, k nam hiti
s korakom trdnim, točnim, nezamudnim.

In glej, že tava bleda, sivih las
neizogibna starost k nama v vas . . .
Kaj se bojiš? . . . Zakaj hitiš?
Postoj en hip! Le en poljub oči še vroč;
večer je tu, bo kmalu črna noč! —

Misijon.

Na prižnico stopi. — Križ. Očenaš . . . Amen! —
Ko gozd pred nevihto vsa cerkev utihne
in nihče ne gane se, komaj še vzdihne.
. . . Beseda pa pada na srce ko kamen. —

Zdaj: kakor v gozdovih polnočni viharji
med gromom in strelo buče melodijo,
zvonovi pojo in orglje donijo
in v fisočih lučic iskre se oltarji . . .

Omamljen od čuvstev mogočnih potoka
kot bilka pod koso mož k zemlji se zgrudi
in skloni glavô in udari se v grudi —
in kakor otrok nebogljeni zajoka.

Nočni gost.

Na razpotji križ stoji,
k njemu potnik pozen se napravi,
tam se težki mu korak ustavi,
v sivo dalj pogled mu zastrmi.

Cilj življenja, radost, moč,
vse, kar mu je nekdam milo bilo,
kar ga v boju vedno je bodrilo,
zgubil je to pozno, težko noč . . .

In ostal je z Bogom sam.
. . . Že na vzhodu se nebo je vnelo:
mračni gost stoji še pod razpelom:
no, zdaj ve, kje vodi pot in kam.

Rad. Peterlin-Petruška.

Ob oknu.

Ksaver Meško.

Starka Novljanka je sedela ob oknu in strmela vun v večer.

Kakor bi polagoma padala žalost z neba, je padal na zemljo jesenski mrak. A nobena žalost ni tako temna in globoka, da ne bi posijal v njo kdaj kdaj oddaljen žarek, slabotno svitanje vsaj. Tako so se tudi v tem jesenskem mraku polagoma užigale zvezde, daleč pač in visoko, kakor povsem izvun sveta, daleč, daleč od zemeljskega trpljenja, od človeških boli. A hrepeneče oko jih je vendar doseglo; izprva pač le jasne, sokolske mlade oči; polagoma, ko so zvezde gorele že močnejše in jasnejše — morda se je med tem zredčila in zjasnila večerna tmina — so jih zagledale tudi slabotne oči starkine.

Petinsedemdeset let je bilo starki. In resnično, njene oči niso gledale vedno le rož, sreče in radosti. Kolikokrat so gledale bolezen in trpljenje dragih in najdražjih src in njih bridko, bridko poslavljanje, njih težko, težko umiranje! In kakor bi se bilo odtisnilo vsako umiranje nezbrisno v oči, so gledale po vsakem takem težkem dogodku resneje, nekako težje. In zdaj so bile po vseh mnogih bridkih dogodkih že zelo kalne in slabotne. A ta večer so videle zvezde nebeške dovolj jasno.

Že kar se je jelo večeriti, je sedela ob oknu. Enonadstropna hišica — v prvem nadstropju je stanoval kancelist Gorjup z ženo in hčerko — je stala zunaj mesta, povsem na polju, med njivami.

Okno je bilo odprto, dasi je postajalo zunaj že hladno. A starki je bilo ves dan tako tesno in težko pri srcu, da jo je dušilo. In glava jo je bolela, da je vsak hip od bolečin zamižala, časih polglasno zdihnila. Da ji bo hladni večerni zrak potolažil bolečine, je upala. A napadi so ponehavalile za čas, takoj nato so zadivjali tem huje. Kadar jo je zbolelo v glavi, kakor bi jo prebodla od desne strani do leve bodeča igla, cel šop igel, se ji je glava kar povescila na prsi, in je naglo zatorila oči. Dolgo časa je imela oči tesno zaklopljene. Še le, ko se ji je zdelo, da se je najhujši naval zlomil ob njeni trdni volji, ter se je bolečina umaknila kakor sovražnik, ki spozna, da ne doseže zaželjenega namena, jih je odprla polagoma in previdno, kakor še v vedni negotovosti, v tesnem strahu, da zahrbtni sovražnik nenadoma spet navali na njo. V novem upanju je spet privzdignila glavo.

Tedaj se je spet zagledala tja čez mesto. Kakor ogromen, s svojo nemo ogromnostjo in pridušeno molčečnostjo grozeč velikan leži pred njo mračni kaos hiš. Ozračje nad mestom pa je razžarjeno, kakor da tli spodaj v globini velika grmada in odseva od ogromne žrjavice vse ozračje. Vitki stolpi cerkva kipe iz temne mase v globini v napol razsvetljeno višavo, drzno in zmagovito, kakor bi se hoteli v silni moči popeti povsem gori do daljnega nočnega neba.

Nenadoma padejo v noč trije nagli, brneči glasovi: v enem mestnih zvonikov bije ura.

Starka se zgane, kakor od nenadne bolečine.

Vsakikrat jo sedaj zaboli v srce, kadar sliši biti katero mestnih ur. Ni več isto z urami, kakor poprej. Bijejo tako slabotno, da jih uho komaj sliši; v tihi noči še, ob dnevu jih sem vun res ne sliši. Bijejo samo četrтинke. Ure so mrtve, ker so mrtvi zvonovi. Tisti močni in zvočni zvonovi, ki so se poprej oglašali noč in dan, ob četrтinkah in urah, in so oznanjali s svojimi vedno enako jasnimi, zvonkimi glasovi, da so še zdravi in živi, kje so? Mrtvi, mrtvi!

Težko je starki vsak dan po njih, ker jih je ljubila, kakor ljubi cerkve same. Tem težje ji je, kadar sliši te samotne, zapuščene četrti — kakor bi klicalo dete z odsekanim, jokajočim glasom po materi, ki je ni več...

Ko je tako strmela skozi noč proti zvoniku, se je starka spet domislila, kako težko ji je bilo danes, ko je šla k sv. maši. Poprej, še pred tednom, vsako nedeljo vse ozračje polno veselega in obenem čudno svečanega zvonjenja, kakor bi peli nad mestom angelski zbori. In kakor bi trosile nevidne roke čez mesto cvetje, da je padal na ulice rožnat dež, neviden, a vendar ga je čutil človek z radostjo in s sladkostjo. V misli, v srce in v dušo so padali glasovi, da je vse cvetelo in dehtelo v človeku, in se je srce topilo v sladki pobožnosti in v nedeljski radosti.

Tako v prejšnjih, lepših časih. A zdaj toži iz zvonika le kak zapuščen, osirotel zvonček. Glasovi njegovi padajo iz višočine kakor bolno, umirajoče jesensko listje, brez smehljajočega veselja, brez nekdanjega cvetenja in dehtenja, nikomur v veselje, nikomur v tolažbo.

Morda ji je zaradi tega danes tako tesno pri srcu. Nemara jo boli zaradi tega tako glava, ker

prvo nedeljo pogreša zvonjenje, tisto sladko, božajoče zvonjenje, ki je razvedrilo in oveselilo še tako bolne misli.

Ali so jo tako užalostili in potrli le spomini na Milana?

Vsak dan misli nanj; a nikoli še brž ni mislila nanj tako živo kakor danes. In še nikoli brž ne s tako tesnobo, s takim nemirom kakor danes.

Ko je šla danes v cerkev, ali ji ni bilo, kakor da gre Milan z njo? ... A vso pot stopa resen, molčeč, s povešeno glavo ... Kaj mu je danes? Je li to tisti vedno vedri, veseli fant, poln smeha in poln šal? — Nehote se je čudila. In živeje nego ob drugih dneh in nedeljah se je spominjala tistih lepih nedelj, ko je hodila k mašam z njim, otrokom, in z njegovo mamico, hčerko Matildo. Kadar je izpregovoril — ščebljal in izpraševal pa je venomer — ali ni bilo, kakor da je zazvonilo? In kadar se je nasmejal, ali ni bilo, kakor da ji je zapelo v srcu? Od veselja, sreče in ponosa se ji je smejala duša.

Potem, ko je mati umrla za pljučnico — oče Milanov, poštni uradnik, si je nakopal pri izletu na gore jetiko in je legel v grob, ko je bil Milan šele tri leta star — je bil Milan že dijak. Tedaj nista hodila več toliko skupaj. A če ga je videla ob nedeljah po maši med tovariši na ulici, vitkega in lepega, se je nehote od ponosa in sreče nasmehljala: »Kateri je še kakor naš Milan?«

Kar je prišla vojna. Prišla nenadno kakor strašen vihar, ki z divjo silo lomi drevje, staro in mlado brez izbire in brez razločka. In šel je tudi Milan. Vendar ni bil ves od doma: pisal je pogostoma, pisma polna mladostne moči, polna velikega, solnčnega zaupanja. Kakor bi padla dehteča roža v sobo, je bilo vsakikrat, kadar je prišlo pismo.

A danes, glej, je prišel sam! Čutila ga je ves dan ob sebi, čutila posebno na poti v cerkev. Da se je dotika z roko in z ramo, se ji je zdelo, tako resnično, tako tesno je stopal ob nji po ulicah, ko je šla k službi božji. Kako pač, da je prišel ravno danes? In kako, da je bil danes tako resen, zamišljen in molčeč. Pogreša li tudi on zvonov in njih praznične pesmi? Ga li mori kaka skrb, temna, težka slutnja? Morda ga teži, ker danes spet tako otlo grmi sem z laške fronte? Vroče mora biti tam danes! Koliko jih pade! Komu je določena smrt danes?

Starka je vztrepetala od strahu in nenadne čudne misli. Naglo je zamižala, ker tista neusmiljena bolečina ji je potisnila žgoče bodalo spet od senec skozi vso glavo.

Ko je čez čas spet odklopila oči, jih je povzdignila počasi, nesigurno in boječe in se je za-

gledala skozi noč tja v mračno daljavo proti laški strani. Dolgo je strmela tja. V plašnih očeh in v še bolj plašnem srcu pa ji je še vedno trepetalo težko vprašanje: »Komu je bila določena smrt danes?«

A kaj bi se vznemirjala! Milanu pač ne! Tako mlad je še, tako cvetoč, samo življenje, samo veselje, sama šala in sam smeh. Kako bi mogel tak že umreti?

Sklenila je roke na prsih, kakor da namerava moliti. S silo je odtrgala oči od daljave, od koder je zdaj zdaj zamrmralo srdito in grozeče, kakor bi tam daleč za hribi gremelo. Povzdignila jih je gori proti sinjemu nebesnemu svodu, kakor bi pričakovala od tam tolažbe in pomoči. A toliko zvezd je gorelo v višavi, blestele so tako jasno in živo, da jih je gledala vsa zavzeta in je pozabila na molitev.

»Vsak človek, pravijo, ima svojo zvezdo. Kadar umre, se zvezda utrne in ugasne ... Ta-le, najlepša, bo Milanova.«

Vse druge so polagoma izginjale ob tisti svetli, tako je strmela v njo. Vsa vsesala se je v njo z očmi, kakor bi jo hotela s svojim pogledom podpreti, jo trdno držati gori na gladkem nebesnem baldahinu. Pozabljala je ob tem strahu, ki se ji je poprej zahrbtno prikradel v srce. Staro lice ji je ožaril in pomladil srečen smehljaj.

»Najlepša je, kakor je Milan najlepši.«

A hipoma je vsa vzdrhtela, kakor vzdrhti drobno telesce ptičke, če jo nenadoma zadene smrtonosen strel.

Tista svetla zvezda je naenkrat zatrepetala, za hip zasvetila še jasneje, kakor bi se razpočila raketa — in v ogromnem, le malo zavitem loku je švignila skozi neskončni vesmir ter ugasnila brez sledu.

V tistem trenutku je bilo starki, da se je razčesnil pred njo temen zastor. Mahoma ji je bilo jasno, zakaj da je prišel Milan ravno danes, zakaj je stopal ob nji tako molčeč, ves potrj in žalosten.

»Padel je!« je kriknila, planila pokoncu, se vrgla čez okno na hladni zid, in zaječala z obupnim, nenaravno zateglim glasom, kakor joka in zavija volkulja po uropanih mladičih.

Čez hip se je v nadstropju s hruščem odprlo okno.

»Kaj pa je, gospa Novljanova?« je povprašal začuden moški glas, glas kancelista Gorjupa.

»Milan je padel!«

Ob oknu v nadstropju je jeknil tožeč mlad ženski glas. Jok Angeline, tajne Milanove izvo-ljenke, se je družil z jokom starkinim, s tistim groznim, nezadržljivim in neutolažljivim jokom, ki kriči časih izza visokega obzidja blaznic ...

Življenje.

Vso mladost sem v bedi preživel,
glad in mraz prečesto sem trpel:
v vsem pomanjkanju vesel sem pel.

Bede čas mi misli je oplodil;
ko po potih trnjevih sem hodil,
dušo k svetlim sem višavam vodil . . .

Bede ni zdaj, ni več mraz mi zdaj;
čase prošle često pa želim nazaj:
zde se zdaj mi izgubljeni raj.

Ksaver Meško.

Na polpotu.

Ivan Zorec.

Repnik je odrinil zapah pri sušilnici in je zavalil še velik gabrov panj v cvilečo žerjavico, da so z vročo soparo goste iskre bušile iz opaljenega žrela.

»Da bi te! — Prikazen, kaj si že tako huda?«

Pekoča svetloba ga je oblila, da je skremžil obraz in se odmaknil; širok, trepetajoč žarek je objel krog teric, vihtečih v urnih pesteh suhi lan, ki se je hrustoma lomil pod sekajočimi trlicami, da so tanko šumela siva povesta še toplega prediva, pazdir pa je odletaval in se jim kopičil pod nemirnimi nogami.

Za Kumom se je zabliskalo, v macesnovem vrhu se je oglasil rahel piš. Noč je bila oblačna, brez zvezd. Tudi mesec ni mogel odgrniti gostih zaves, da bi pogledal, kako in kaj.

Gospodar je zapažil razbeljeno žrelo in se je zagledal v oblake.

»Dež bo, dekleta. Le hitimo, da nas ne ujame.«

»E, kaj dež! Prej bomo gotove.«

Gost dim je silil skozi laneno plast na sušilnici, plazil se je in je leno legal po vrtu. Malogabrovski zvon je odmolil večernice, njegov glas je še tresoče se brnel po dolini. Mehka sapa se je poigravala s povesti, ki jih je pastir nosil na kaščo; zaprta svetilka na veji hruške je trepetala.

Repnik je obrnil lan in se je ozrl v nebo nad Stranjami. Oblaki so se nestalno podili kakor bi se ne mogli zadosti nakopičiti. Sapa je postajala močnejša, klepetec na češnji se je zbudil.

»Aha, aha — sever sili.«

Nekje daleč je zaukal prešeren fant, v dolini je vriskajoče zategnil drugi. Kipeči vrisk je šinil pod oblake, pa se je premislil in je poln zdravja preskočil hrib in hosto, plešoče odjeknil v dolini

in radostno padel med onemele terice, ki so večje pošumevale z vihtečimi povesti in jih izmikale izpod smukajočih trlic.

Repnik se je zamislil. Včeraj skoro je še bilo, ko je tudi on zdrav in mlad in brez skrbi vriskal od vasi do vasi. Ko pa mu je oče prepustil domačijo in mu naprtil izplačevanje bahaških dot za brate in sestre, ga je smeh minil. Vsa prejšnja šegavost je pokleknila pred gospodarskimi skrbmi, ki so rinile vanj s svojim morečim želom. Pa da bi bilo vsaj kaj uspeha. Ampak kakor se obrne, nova skrb; česarkoli se loti, zguba in nove sitnosti. —

Po klancu so šli fantje in so ukali; na vrhu so ubrano zapeli. Pesem je zaplavala po vasi in se je pomudila ob pridnih tericah, ki so po glasovih ugibale imena pričakovanih vasovalcev.

Pa so bili res tiči, ti fantje: vsi zdravi in mladi in močni, veseli in zgovorni pa že tako, da je bilo kar lepo, no. Samo Pavlinov Janez je bil nekaj krevljast pa malo brljav; ali jezik je imel za vse druge skoraj. Tudi Pribilov Korle je bil med njimi, čeden in salamensko trden fant. Kotarjeva Lojza ga je imela močno rada. Lovrinov Nace ni bil tako všečen, peti pa je znal kakor malokdo tako. Samo Sitarjev Cene je lahko zapel »čez«. Šmarčeva Franca se ga ni mogla naslišati, pa tudi Lovrinovega Naceta ne. O, tega bi bila pa do smrti rada poslušala Binkova Tona. Bas je grmel Goljufov Jože. Petanova Micka je dejala, da še veliki zvon šentviški ne poje lepše, ko vabi k deseti maši.

Ti in še drugi fantje so se pomešali med terice in so jim pomagali in nagajali. Naj jim; gospodar ni rekel nobene hude zaradi tega. Saj je sever razpihal in razgnal nekoliko oblake, da so že

zvezde začele mežikati nad vasjo, iznad Kuščarjeka pa je pogledalo iz oblakov oje »voza«. In vsi so dejali, da bo še mesec posvetil. Pa je res. Kar prismejal se je izza smrek v Anžičevi hosti, in je nastal prelep jesenski večer.

Ko so terice končale, so se veselo oddahnile in so si druga drugi otepale pazdir, ki se jim je nabodičil po obleki. Pravzaprav bi bili fantje radi pomagali, pa niso pustile, ker so bili prenerodni in prezamudni. Po večerji so se razšle, fantje so jih posamič spremljali, da bi katere ne bilo kaj strah.

Repnik pa je šel še pogasiti ogenj v sušilnici; potem je pogledal v hlev, ali se ni tele odvezalo, in ali je pastir doma. Pred hišo je postal in je premišljal, kako bi. Čast Bogu, lanu je letos precej, dozdej pa je bil že več let po vrsti gladko pozebel. Hudika, za kmeta so letine zmerom slabše. Lomiš se in križaš, da Bog pomaga — hladna noč, samo ena, pa je zutraj mraz, in vse gre v upadek. Letos je bolje, precejšnja kopica prediva je na kašči. Nekaj ga bodo ženske spredle pozimi, ko so dolgi večeri, drugo bo pa v denar spravil. Brezavšček ga je zaaral že takrat, ko je bil odpeljal laneno seme. Denarja mu je treba, kakor žejnemu vode. Za obutev mora kupiti usnja in malo blaga za obleke; ona pa bi rada tudi veliko volneno ruto, da ne bi prezebala na dolgi poti v cerkev. Tudi davkov še ni plačal in ne obresti za dolgove. Človek res ne ve, kaj bi, katero luknjo bi zamašil. —

Iz noči je zrastel Kablič.

»Dober večer, Repnik! Kaj, se hladiš?«

»Saj bi bilo treba, če se ves dan pečeš in pariš pred sušilnico.«

»Dosti si natrl, pravijo.«

»Precej. Pa saj je treba.«

Moža modrujeta o lanu in o letini; govorita kakor da sta se navlašča za te pogovore sešla.

»Kaj sem hotel že reči —?« se dela Kablič.

»Tiste denarje mi boš napravil. Rabim jih.«

»Saj nisem pozabil; ampak precej bi ne mogel, glej,« se je močno prestrašil Repnik.

»Lahko, saj imaš predivo.«

»O, to ima že svojo pot, še premalo ga bo.«

»Res ne morem več čakati, vidiš.«

»Do Božiča bi potrpel, ko prašiče prodam. Prosim te, Kablič.«

»Ne bom. Treba mi je.«

»Kje naj vzamem?«

»Če nimaš denarja, daj mi v blagu, prediva mi daj.«

»Satan, ali si ob pamet?«

»Osem dni ti dam odloga. Potlej bom terjal. — No, pa nič ne zameri. Lahko noč.«

Repnik je molče gledal za Kabličem, ki ga je zmanjkovalo v mesečini. Kakor bi se bil česa spomnil, je glasno zaklical in je stopil za njim.

»Kablič, počakaj no malo.«

»Kaj bi rad? Ali si se vendarle premislil?« je trdo dejal Kablič in se je obrnil.

»Ne morem. Samo prositi sem te hotel, da bi me ne vlačil pred sodnijo.«

»Osem dni odloga imaš, tako sem ti rekel.«

»Ne delaj mi te sramote, Kablič.«

»Nobene sramote ti ne bi rad napravil. Zato sem te obiskal ponoči. Še za to naj ne ve nihče. Ampak —«

»Glej, v največjo stisko bi me spravil. Potrpi, da kako preložim. Saj ne moreš ničesar izgubiti.«

»Za ostanek te že počakam, če mi daš prediva. Jutri bi prišel z vozom.«

»Ne dam! Kaj sem zate delal?«

»Pa lahko noč!«

Repnik je molčal in stiskal pesti. Najrajši bi bil planil in pobil lakomnika. Počasi se je vrnil. Za počitek mu ni bilo, prehude so bile njegove skrbi. Pred hišo je postal in se je zamislil. V hiši se je prebudil otrok in je s svojim jokom predramil še druge tri.

Po vaseh so si odpevali fantje. Mesec se je boril z oblaki, ki bi bili spet radi prepregli nebo, in je sijal na spečo vas. Pes je skočil iz listja in je zategnjeno zalajal v dolino, prepreženo s tanko jesensko meglo.

Repnik je stal s pobešeno glavo in se je boril s srcem in pametjo proti križem in težavam, ki so silile vanj. Po dolgem času mu je bilo spet hudo kakor že dolgo ne. O, če bi otrok ne imel, bi že znal pretakniti. Tako pa: katere misli se oklene, pa se mu izvine, ko se spomni otrok.

»E, če bi bil sam!«

Tudi za ta vzdih ga je srce pokaralo.

»Ali bi mogel živeti sam? Kaj ne bi bil še večji revež, če ne bi imel otrok? Komu bi dal domačijo, kakor jo je dal oče tebi? Za koga bi delal?«

Roke je potisnil v žepe in se je zagledal predse v tla. Ob misli na otroke ga je postalo kar sram vsega malodušja. Ampak, kaj naj počne, da bi domačija mogla vsaj dihati, in da bi preprečil sramoto?

* * *

Čez nekaj dni se je odločil.

»Nobene druge pomoči ni: v Ameriko pojdem.«

»Nazarenski Bog!« se je ustrašila žena.

»Moram. Saj vidiš, kako je.«

»I, kako pa bom sama in z otroki?« je zajokala.

»Samo par let, pa se vrnem. Potem, če Bog da, bo drugače.«

»Doma ostani, bova že kako.«

»Kako?«

»Prodaj njivo v Dolgi rebri, pa je.«

»Prodaj? Njivo?« se je zgrozil in je strmel v lahkomišno ženo. »Kaj pa otroci, ali nič ne misliš?«

Prodaj! Kako lahko bi se odločila za odprodajo, on pa bi se rajši dal odreti, ubiti in razkosati, ali domačija mora ostati cela, in njegov sin mora dobiti boljšo, kakor jo je on prevzel po svojem očetu.

Molčala je, v predpasnik je skrivala obraz in je ihtela.

»Priatelj s Hribov mi je posodil toliko, da za prvo silo pomirim Kabliča in imam za pot. Ti pa prodaj predivo in gospodari s skupičkom, dokler ti ne pošljem denarja.«

Tako se je začel počasi odpravljati. Nikoli ni mislil, da mu bo poslavljanje tako težko. Šel je po polju, in klasje in cvetje se je sklanjalo predenj: Nikar! Če je stopil v hlev, je vsako živinče obračalo glavo za njim in ga z naperjenimi uhlji strmeče prosilo iz velikih, otožnih oči: Nikar! Ko je odkod prišel, so se spenjali po njem otroci in se mu privijali k nogam.

»Oče, oče, jaz pojdem tudi v Ameriko.«

Samo prikimal jim je, pa so bili veseli, da so se brezskrbno podili in lovili po vrtu. On pa je otožno gledal za njimi in se je boril sam s seboj in s skrbmi, ki so kljuvale po njegovih trudnih možganih. —

»Tak v Ameriko misliš?« ga je svaril stari sosed.

»Moram, pa je.«

»Nič ne moraš; dokler si zdrav, si pomagaj doma.«

»Saj ne morem. V Ameriki bi si opomogel.«

»Morda bi si res. Ali tudi zdravje bi pustil tam.«

»Zaradi otrok in domačije moram iti.«

»Zaradi otrok in domačije bi moral ostati doma. Kaj misliš, da gospodar sme kdaj brez škode odmakniti pete? Premisli! Premislek je boljši kakor dan hoda.«

Tudi žena je tiščala vanj s svojimi solzami in prošnjami in je še zmerom upala in ni verjela, da bi jo mogel zapustiti.

Po dolgem omahovanju se je odločil in se je pripravil.

Zgodaj zjutraj je šinil kakor zločinec preko hišnega praga in je stekel po stezi za mejo, da ne bi slišal žene in otrok.

Vas je še spala, nihče ga ni videl, le pes se mu je zapletal pod noge in se ni dal odpoditi.

Na klancu je Repnik postal in se je ozrl. Vas je bila zavita v vlažno jutranjo meglo in se je zaspano stiskala ob pobočju. Iz preoranih njiv se je toplo kadilo. Hladno jutro zgodnje pomladi je sopeče dehtelo za gorami in hrepenelo nasproti mlademu solncu, ki še ni moglo pogledati preko hriba. V hosti so ga pa že začutili veseli pevci, postovke so planile iz zvonika in so se dvignile v višave. Pes se je vdano tresel ob gospodarju in ga je kihajoče pogledoval.

Mož je postavil kovčeg na tla in je pobožal psa. Žival je v sreči zacvilila in mu je vdano objela koleno. Stal je in se je oziral. Huda tesnoba mu je segala v srce. Samo na drugo stran po klancu navzdol — pa je premagana še zadnja misel, pretrgana močna vez, ki mu je bila ustavila korak.

»Jezus, Marija — saj ne morem!« je vzdihnil in ni mogel odmakniti oči od doline in v drevje zavite vasi.

»Ko pridem tja, prav gotovo skoprnim ali pa pobegnem domu, kakor zdaj od doma,« je dvomil in je sedel na kovčeg.

Z obema rokama je grabil v lase in iskal odrešilne misli. In če mu je le pogled ušel po dolini, pa je zatrepetala in se zazibala pred očmi vsa neskončna lepota domačega kraja, ki jo prav vidiš šele, kadar ji obračaš hrbet.

»Kaj pa, če bi še poskusil, morda bi počasi le našel srečo tudi doma?«

»Kako pa z dolgovi, kako?« ga je uščeno.

»Delal bi, še bolj bi se ubijal — ni sam rogati vrag, da ne bi bilo res nič uspeha!«

Pes mu je položil prednji nogi na kolena, glavo je obrnil malo postrani, zdehal je v zadregi in se oblizoval in ga je mežikajoče gledal.

»Pazi, ali bi šla domu?«

Pazi je tiho zalajal in je položil svoj mrzli gobec na njegovo roko.

»Ampak, kaj bodo ljudje dejali? Strahopetec je in se ni upal!«

»Pa naj! Kar domu! Za Ameriko je še čas tudi pozneje. Najprej poskusi še doma.«

Z neko togotno odločnostjo popade svoj kovčeg in se naglo obrne. Pes nekaj časa skače ob njem in veselo maha s košatim repom, potlej pa med zmagoslavnim lajanjem steče domu.

Kakor bi se po dolgem času vračal iz daljne tujine, se zdi Repniku. Iz vasi, iz hoste ga obiskuje sreča domačnosti, ki jo ob tej uri občuti, kakor je ni še nikoli. Ves srečen je in se ne more nagledati otrok, žene, domačije.

* * *

Kablič se je pomiril za prav malo časa; strašno rad bi bil dobil predivo. Za dom bi ga bil komaj potreboval, ali v glavo si je bil vtepel, da mora doseči, kar je nameraval.

»Repnik,« je dejal o priliki, »pobotnico ti dam, da mi nisi več dolžan, če mi daš predivo.«

»Saj sem ti že povedal, da ima predivo že svojo pot.«

»Pametno bi storil, če bi me ubogal, tako ti povem, vidiš.«

»Počakaj še malo, pa mi boš moral tudi tako dati pobotnico.«

»Ne bo šlo prav lahko. Le pomisli.«

»Ti pa se spomni, kako si mi bil skoraj usilil tiste denarje. Zakaj si zdaj tako siten?«

»Kaj ti veš! Tako se primeri.«

Ampak Repnik je začel slutiti, kaj je pravi vzrok Kabličeve nagajivosti. Ob tej pekoči misli mu je kar kri silila v glavo. Kar je bilo, je bilo, ali take škodoželjnosti in maščevalnosti vendar ni pričakoval.

Da bi ga prehitel, je izročil vso svojo denarno nadlogo posojilnici, ki je poplačala vse njegove dolgove in mu še krepko pomagala na noge.

»Pa sem mislil, da je težko biti dolžan posojilnici! O, če bi bil že prej tako vedel...!« se je oddahnil in je občutil veliko srečo in hvaležnost.

Tudi sosedom se je dobro zdelo, da se je rešil.

»Glejte, pa se je le izkopal.«

»Prav privoščim mu.«

»Saj Kablič mu je bil močno nevaren, čeprav mu ni bil toliko dolžan.«

»Vrag vedi res, zakaj mu je tako rad podstavljal noge?«

»I, babja nesreča, nič drugega.«

»Kaj ga še zdaj grize, da je Micka rajši vzela Repnika?«

»In ga bo do smrti. Nikoli ne bo pozabil sramote, nikdar ne bo odpustil tega.«

»O, tudi njegov oče je imel hudo trmo.«

»Dà, že, pa saj se ta stvar ne da popraviti. Kaj potem še sili vanj?«

»V srce ga poglej, če moreš. Mislim pa, da bi bil Kablič vesel, če bi se bil Repnik umaknil v Ameriko.«

»Da bi imel zdaj Repnico v rokah, kajne?«

»Morda res zato.«

»O, ti cigan ti!«

»No, to je dobro, da se je tako naredila vsa stvar.«

»Prav praviš, glej.«

»O, ti preklicani Kablič!«

Repnik je bil ves drugi. Poprej je delal in se je zmerom bal neuspeha. Zaradi malodušja mu je šlo res večkrat prav napak. Brezupen je bil in je obupaval in je izgubljal pogum še prej, preden je videl konec. O svoji nesreči ni več dvomil, kar videl je, da se mu bliža z vseh strani in da ga bo zdaj zdaj potlačila.

Ali odslej je bilo z njim drugače. Prej bi bil vrgel vinar v zrak, pa bi bil kamen padel na tla. Zdaj pa je delal z zaupanjem v samega sebe in s premislekom, in vse je šlo prav in lepo.

Samo še z enim prstom ga je potipala nesreča.

Brezavšček se je pripeljal po predivo. Ni ga dobil. S predivom vred je kašča prejšnji večer pogorela do tal in vse, kar je bilo notri.

Kdo mu je zadal ta poslednji udarec?

Dante Alighieri: La Divina Commedia.

Prevel in razložil J. D.

Drugi del: Vice.

Spev XXIX.

Pojoč psalm 31. vodi Matelda — posvečujoča milost božja, kakor smo videli v prejšnjem spevu — Danteja ob vodi Lethe (Pozaba) navzgor proti sredini zemeljskega raja, proti vzhodu. Naenkrat se skozi neizmerno šumo nekaj zasveti in neka čarobna melodija udari pevcu na uho. Predokus je to večnega veselja! Oh, zakaj je Eva grešila! Nikdar ne bi bil človeški rod tega rajskega veselja izgubil. (Vv. 23—30.) Ta predokus, ti prvi glasovi iz zemeljskega raja mu vzbude željo, da bi videl in čul še več. (Vv. 31—33.) Svit se še bolj približa, kakor žareč ogenj je med zelenjem dreves; tudi besede pesmi se razločijo. (Vv. 34—37.) Zdaj pozivlje pevec Modrice (starogrške Muze, Uránijo i. dr., ki so prebivale na pevski gori Helikonu ob vrelcu Hipokrene), naj mu pomagajo vredno opevati to, kar sledi. (Vv. 37—42.) — Sledi pa mistična procesija: najprej sedem zlatih svečnikov (mnogi slutijo v njih: sedem zakramentov; najnovejši komentar Torracca: sedem blagrov, ki so kakor avant-garda krščanstva, kakor uvodni paragrafi Kristovega kraljestva na zemlji), s sedmero plameni v vrhovih svečnikov (to so sedmere kreposti, obsežene v prvih polovicah blagrov: Blagor ubogim v duhu, krotkim, usmiljenim itd.) in s sedmero prameni (banderi), v neskončnost se vijočimi (t. j. sedmero plačilo, izraženo v drugih polovicah blagrov); razdalja med obema skrajnjima je deset korakov (t. j. deset božjih zapovedi je pripravljalo pot kraljestvu evangelija); nato prihaja štiriindvajset starcev (t. j. 24 knjig starega zakona; sv. Janez jih je v Skrivnem razodetju videl sedeče na prestolih, v belih oblačilih, z zlatimi vencí na glavi, pogl. IV., 4); za njimi četvorica živali (opisal jih je najprej že prorok Ezehiel I. in X., potem sv. Janez v Skrivnem razodetju, pogl. IV.; Dante se strinja s Skrivnim razodetjem; ta četvorica so štirje evangelisti, zeleni vencí na glavah — večnomladi nauk evangelija); triumfatorski voz na dveh kolesih (t. j. Cerkev, sloneča na starem in novem zakonu, ali na škofih in vernikih) vleče il grifone (bajeslovno bitje, Orel-lev; tu pomeni Krista z božjo in človeško naravo v eni osebi); njegovi peruti segata v nebo (t. j. ko se je Krist učlovečil, z božjo naravo ni ostavil nebes); takó krasnega voza ni imel na dan triumfa niti slavni Scipion Afričan, zmagovalec Kartagine, niti cesar Avgust, dà, niti sam Fáeton, sin boga Solнца, tisti dan, ko je namesto očeta vodil četverovprego preko neba, a jih ni znal brzdati in je pal sam iz voza, ki je zgorel in bi bila skoro zgorela tudi Zemlja, da ni pravični Zevs o pravem času s strelo ubil neizkušenelega vozataja (prim. Ovid, Metamorf. II.); trojica žen na desni strani spremlja voz (t. j. tri božje čednosti: vera, upanje, ljubezen) in četvorica na levi strani (t. j. štiri poglavitne čednosti: modrost — troóka —, pravičnost, srčnost, zmernost); sledita dva starca (zdravnik sv. Luka, z mečem sv. Pavel); za njima skromna četvorica (t. j. pisma Novega zakona: Petra, Jakoba, Janeza, Jude); kot zadnji ide starec, na videz speč, a bistrovidec (sv. Janeza Skrivno razodetje).

Končavši o tem, kje doba bila zlata,
zapoje, kot zaljubljena bi bila:
»Beati, quorum tecta sunt peccata!«

- 4 In kakor lahkonoga gozdna vila —
(skoz senčne šume švigajo begaje,
ta v solnce zrla bi, ta se mu skrila) —
- 7 pritekla k strugi je, navzgor stopaje,
in ž njo vzporedno jaz, ob vode boku,
korak njen drobní drobnó spremljevaje.
- 10 Šla nisva sto korakov ob potoku,
kar zavijêta struge se bregova
oba v to smer, da pot je šla k iztoku.
- 13 A ni še tekla dolgo pot mi nova,
kar k meni se góspá z osebo célo
okrene: »Pazi, brat! Čuj moja slova!«
- 16 Tist hip ko nekak svit je spreletelo
vso šumo, u najdáljnejše daljine;
zablisnilo se je, se mi je zdelo.
- 19 A blisek, kakor pride, ták i mine;
ta sev je stal in rastla moč odseva . . .
»Kaj pač je to?« mi dušo dvom prešine.
- 22 In melodije sladke glas odmeva
skoz svit . . . da sveta jeza mi je vzplala,
greh karajoč, ki ga storila Eva,
- 25 da tam, kjer zemlja sta, nebó slušála,
edina žena ni, komaj stvorjêna,
prepovedi prenesla zağrinjala.
- 28 Da svéta ji je bila ta koprena,
o, prej prišlà bilà, bilà bi dëlja
u srcu mojem slast ta nezrečena.
- 31 Ko predokus sem večnega veselja
užival tolikšen in v duši vneti
mi novih radosti je rastla želja,
- 34 kot v ognju, glej! pred nami se posveti
ves zrak, skoz vej zelenje, in prej skrite
razločil sem besede v pesmi peti. —
- 37 O deve svete, za noči prebite,
za mraz, za vas prestan, za glad moreči
sedaj me — nujno prosim — nagradite:
- 40 zdaj Helikon bi zame moral teči,
Uránija naj zdaj bi pomagala,
da težkih misli snov spesnim po sreči! —
- 43 Ne dolgo: najprej dëbla prikazala
— njih sedem! — so se zlata mi drevesna.
(Razdalja je namreč takó lagala.)
- 46 A ko se zmanjšala je dalja vmesna,
da obrise motne (varajo, kot znano,
nam čut!) je ostreje zrla luč očesna,

- 49 sè silo, za razlócanje nam dano,
v njih svečnike (kar bili so!) spoznajem,
in pevati sem glasno čul h o z a n o.
- 52 Orodje lépo z večjim je sijajem
plamtelo v vrh, ko luna v jasni noči
opolnoči, med mlajem ino mlajem.
- 55 Obrnil sem pogled občudujoči
v Vergíla dobrega; vrnil molcé je
pogled, nič manj strmeč, vodník navzoči.
- 58 In spet strmél sem v čudo še živeje:
prot nam se je gibálo, a počasi,
da mlade bi neveste šle hitreje.
- 61 »Zakaj« — gospa se karajoč oglasi,
»za živa tista ves goriš svetila,
a ne ogledaš, kar sledí, tegà si?«
- 64 Res, truma mož — sem videl — je sledila:
obleka jih je bela pokrivala;
ni zemlja zrla takega belila.
- 67 Na levi se je voda lesketala,
ki levo mojo stran kot ogledalo,
če vanjo gledal sem, je odbijala.
- 70 Ko v bregu tisto sem dosegel stalo,
da ločil me od sveč le jez vodeni,
nogám dam, videt bolje, počivalo.
- 73 In videl sem: naprej so šli plameni,
sled v zraku puščajoč za sabo risan,
ki vil se je kakor zastav prameni;
- 76 in ták je zgoraj zrak bil bojadisan:
sedem trakov, in tistih barv sedmero,
ki Solнца lok je v njih, pas Lune pisan.
- 79 Šlo delj je v daljo vsako teh bandero,
ko pògled moj; narazen — menim — bili
sta skrajnji dve korakov desetero.
- 82 Pod nebom baš opisanim hodili
so starci, dva in dva, njih dvajset štiri,
imeli so na glavah vence lilij.
- 85 In peli so: »Adama kar je hčèri,
nad vsemi si največje vredna slave,
lepote tvoje čast naj v vek se širi!«
- 88 Ko cvetke, z njimi druge sveže trave
onstran, od nog izvoljenih stopaja
svobodne, zopet dvígnile so glave,
- 91 sledilo, kot za zvezdo zvezda vzhaja,
je starcem tem četvero koj živali:
zelenja venec glave jim obdaja.
- 94 Po šest perut imele so; bliščali
po njih so krogi se oči; pogledi
bí Argusovi ták se lesketali.
- 97 Za njih opis ne sipljem rim, to vedi,
čitatelj, ker drugod jih snov bo htela;
tu treba, da però mi s stiki štedi.
- 100 Le čitaj, kák jih riše, Ecehiela:
od severa, skoz ogenj, piš, oblake —
je videl — ta prikazen je letela.
- 103 Kot najdeš jih pri njem, jaz zrl sem take;
le kar o číslu kril je prorok rekel,
ni Janez — in jaz ž njim — misli enake.
- 106 Sred štírih teh živali voz je tekel
triumfski, dvokolesen se pomikal;
grifon (Lev-orel), vprežen, ga je vlekel.
- 109 S perutma je pramene zgor pronikal,
njih srednjega uzemši v perut sredo,
a ni jih sekal, ni se jih dotikal.
- 112 V višavo šli sta krili nedogledo;
u kolikor je ptica, v zlatu sijé,
drugod škrlat med dlako belo-bledo.
- 115 Ni Rim vozá dal take krasotíje
Scipjonu, Avgustu, ko bil slavja dan je;
dà, sam se Solнца voz pred njim naj skrije,
- 118 ki, pot zgréšivši svojo, bil sežgan je
takrat, ko Zemlja milo je ječala
in Zevs bil u pravičnosti strašán je.
- 121 Trojica žen pa kólo je plesala
vozá na desni: rdeča bila ena,
da v ognju bi se komaj prepoznala,
- 124 pri drugi bila koža je zelena,
ko da povsem bi iz smaragda bila;
v sneg svež bilà je tretja odevèna.
- 127 Zdaj kolo — zdi se — bela je vodila,
zdaj rdeča; po té petju druž dvojica
počasi ali hitro je hodila.
- 130 Žen z leve rajala je četvoríca,
v škrlatu vse, po tiste družé pesni,
ki jim bilà — trooka — je vodníca.
- 133 Za temi, ki objem jih vezal tesni,
dva starca šla sta v noši raznolika,
oba postavi pa čestiti, resni.
- 136 Eden iz šole bil je učenika
Hipókrata, ljudem ki bil poslan je
od dobre jim prírode za zdravníka;
- 139 a drugi je nasprotno kazal zvanje:
meč svetlobrušen — zrl sem — v roki stiska,
takó da me obšlo je trepetanje.
- 142 Nato četvórica gre skromnonizka;
za vsemi, sam, gre stavec, vpognjen z leti,
kot speč, okó pa se mu bistro bliska.
- 145 Sedmeri ti enako so odeti,
ko prejšnjih štírindvajset; okrašèni
pa niso bíli z lilij belih cveti,
- 148 no z rož in drugih rdečih cvetk plemeni:
prisegel bi svedok že iz majhne dalje,
nad obrvmi da jim goré plameni.
- 151 Ko voz onkraj prispel bil na obal je,
sem grom začul; in svetih mož stopálo,
ko da zabranjeno jim, iti dalje,
- 154 z banderi spredaj vred — vse je obstalo.

(Dalje v prihodnjem letniku.)

Peter Zrinski in Fran Krištof Frankopan.

Jos. Mantuani.

(Konec.)

Popoludne med 4. in 5. uro sta prišla Abele in Moli-
tor k Zrinskemu in mu naznanila v brezobzirni obliki,
da je obsojen na smrt ter mu je skleniti življenje dne
30. aprila ob 9. uri zjutraj. Zrinski prebledi in ne spravi
iz sebe niti besedice; samo z ramami zmigne ter odide
k vozu, da se molče prepelje v mestno orožarnico,
kamor so ga premestili iz dosedanje ječe. Prav tako so

da počakata cesarjevega odgovora. Abele je to od-
klonil. Dne 29. aprila je vprašal Zrinski, kako da mu bo
storiti smrt. Izvedel je, da mu vzamejo glavo in desnico,
to pa da je še posebna milost. Oba obsojenca sta pro-
sila, naj jima puste vsaj desnici; a Abele jima ni dal
upanja, da dosežeta vsaj to »milost«, dasi je prinesel
tozadevni cesarski odlok že z Dunaja seboj:¹¹³ torej

Portreti Zrinskega, Nadasdyja in Frankopana.

Iz lista, ki so ga prodajali 30. aprila 1671.

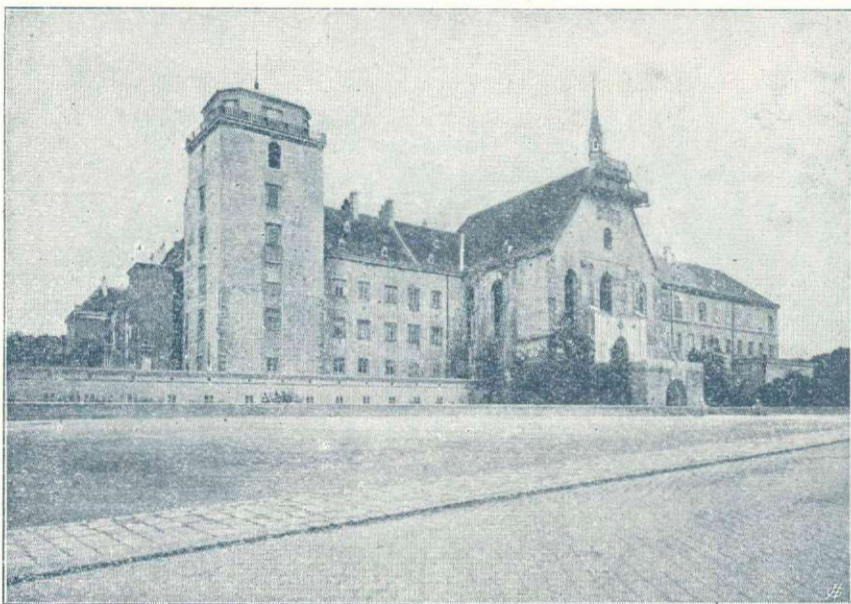
postopali s Frankopanom; tudi ta je bil iznenaden in
je hotel ugovarjati; a Abele ga je osorno zavrnil, da
mu je molčati in pokoriti se. V vozu je pa vendar tožil,
da je rok do smrti prekratek, ker ima še mnogo urediti.
Iz sob, kjer sta bila zaprta dotodaj, so dali vsakemu
samo posteljo in molitveno knjižico, a zapečatili vse
drugo; razpolagati s svojim imetjem nista mogla, ker
jima je bilo zaplenjeno vse. Ko sta prišla v orožarnici
vsak v svojo sobo, sta zahtevala črnila in peres, Fran-
kopan je poslal o polu 11. uri ponoči po komisarja, češ,
da se ne more pripraviti na smrt v tako kratkem času
in da prosi cesarja vsaj za svojo življenje in komisarja,

je nečloveško trpinčil obsojenca v zadnjih urah — ta
»plemeniti« jurist, ki je imel namen, prikriti grozovitost
svoje dobe in posebej še dunajske dvorne justice, ce-
sarja pa obdati s sijajem usmiljenosti, češ bo globlje
učinkovalo. — Zvečer sta dobila ujetnika dovoljenje,
da se snideta in se poslovita za vedno.

Dne 30. aprila sta bila pri maši ob 6. uri in potem
sta molila do 8.; Zrinski se je tedaj onesvestil, ker že
tretji dan ni zaužil niti grizljeja. Ko so ga okrepčali, je
izročil komisarjema poslovilno pismo za svojo ženo. —

¹¹³ Ibid. list 21.

malu nato so odvedli najprej Zrinskega, potem Frankopana na dvorišče in jima prečitali obsodbo. Zadnji stavek slove: »Disem nach solle er aller Ehren entsetzt, seine Güther confiscirt, dessen Gedächtnuß vor der Welt außgetilgt, vnd endlich seine Person dem Freymann oder Scharff-Richter überantwortet werden, welcher ihne an End vnd Orth, da es sich gebührt, seyn rechte Hand sambt dem Kopff zugleich abschlagen, vnd ihne also vom Leben zum Todt hinrichten solle...«¹¹⁴ Na vprašanje Zrinskega, da li ni upati nikakega pomiloščenja, je šele poslal Abele po občinskem pisarju odlok, da mu ne odsekajo desnice. — Bivši hrvatski ban je stopil na morišče, šest sežnjev dolg in štiri sežnje širok oder, pogrnen s črnim suknom; njegov sluga mu je zavezal oči. Pokleknil je in rekel samo: »V tvoje roke izročam svojo dušo!« — in krvnik je zamahnil —

Cesarski grad v Dun. Novem mestu,
kjer sta bila zaprta Zrinski in Frankopan.

pa ne spretno; glavo je odločil od trupla šele z drugim udarcem. — Truplo so zavili v črno sukno in je položili na stran; gvardijan pa je molil z navzočo množico za rajnikovo dušo.

Frankopan je pa nagovoril ljudstvo raz morišče v latinščini: »O vi, ki ste prisotni in vidite mojo bedo, glejte in imejte me za zgled; ljubite Boga in Nj. cesarsko Veličanstvo, ostanite jima zvesti in pokorni, varujte in zdržujte se brezbožne in preklicane častihlepnosti, ki je mene pripravila v to skrajno stisko. Z Bogom! Molite zame pobožen rekvijem; jaz grem v smrt in bom pri Bogu vaš priprošnik. Z Bogom, z Bogom!« Tedaj so mu zavezali oči; pokleknil je in klical na glas: »Jezus, Marija!« Meč je zažvižgal po zraku — a nespretni krvnik je zamahnil tako nesrečno, da mu je zasekal v pleče. Frankopan je padel z glavo naprej, se obrnil in hotel vstati; šele po drugem zamahu je padla glava. Ljudstvo je bilo sila ogorčeno; rabeljna so zaprli takoj po eksekuciji in ga postavili pred sodišče.¹¹⁵

¹¹⁴ Ibid. list 25.

¹¹⁵ Ibid. list 26—28. Frankopan se je torej poslužil dovoljenja, govoriti javno na morišču in ni prekoračil meje. Vrednosti torej te besede nimajo nobene, ker nam ne razkrivajo duše in misli govornikovih, ki jih poznamo bolje iz pisem, spomenic in zagovorov.

Trupli so položili takoj v krsti in ji pokopali v skupni jami pri cerkvi sv. Mihaela; ta je stala poleg stolnice, to je ob sedanji mestni župni in proštjski cerkvi. Do l. 1802. je ostal grob nedotaknjen. Takrat pa so preustrojili razpadajočo cerkvico sv. Mihaela v žitnico. Izgrebli so vse mrliče naokoli in jih prenesli na pokopališče ob Ferdinandovih vratih. Kosti Zrinskega in Frankopana so našli in jih določili z vso gotovostjo; kajti dobili so pri njih srebrne gumbe od oblačil in banov robec z znakom P. C. Z. v zlatu vezanim.¹¹⁶ Hrvatje so prosili cesarja Franca I., naj jim prepusti te predmete v spomin; dobili so jih. Gumbe so razdelili nekaterim hrvaškimi rodbinam, budimpeštanskemu narodnemu muzeju in mestnemu muzeju v Dunajskem Novem mestu, kjer hranijo tudi meč, s katerim se je izvršilo obglavljenje; tudi robec je dobil ta muzej, a ga je nekdo izmaknil. — Od l. 1802. do 1885. so počivale kosti v posebnem grobu ob prejšnjem južnem zvoniku. L. 1885. so pa podrli oba zvonika proštjske cerkve. Takrat so izkopali tudi kosti hrvaških mučnikov. Nekaj časa so jih hranili v mrtvašnici; na »višji ukaz« pa so jih morali zagrebsti v skupen grob; naročeno je bilo celo, da naj jih raztresejo v grobu. A Hrvatom se je posrečilo pregovoriti grobokopa, da jih je položil vkupe na določeno točko neposredno pod vrhovno plastjo. L. 1907. so jih izkopali iznova, jih položili v dve krsti ter djali v nov grob; odtod so jih letos prenesli, združene v eni krsti, po 248 letih v domovino, kjer počivajo v grobnici zagrebške stolnice za velikim oltarjem.¹¹⁷

Bila sta med živimi nenavadna moža, ki sta imela za svoje ravnanje razloge; bila sta oba omikana in versko vzgojena, pa tudi dobro poučena; stala sta vsak za svojo osebo na trdnem stalu.

Zrinski je bil pravnik slovitega Nikolaja Zrinskega, ki je branil l. 1566. Siget pred Turki. Izobraževal se je doma v osnovnih vedah, kakor je bilo to navadno pri plemičih one dobe; l. 1630. je prišel v Gradec v jezuitsko odgojevališče, a štiri leta pozneje v Trnovo (Nagy-Szombat) na višje izobraževališče, ki je stalo istotako pod vodstvom oo. jezuitov. L. 1636. se je vrnil domov in se tudi vadil v borbi in vojni umetnosti, v zimskem času se je pa posvečal slovstveni naobrazbi in pisateljevanju. Njegovo največje delo je »Adriansz koga mora Sirena«, iz madjarščine v hrvaščino prevedena epična pesnitev njegovega brata Nikolaja.¹¹⁸ To delo je Peter prevel dvakrat; vprvo točno po izvirniku, vdrugo je je prosto prepesnil; in ta drugi prevod

¹¹⁶ Ibid. list 26 omenja poročilo izrecno, da je bil robec, s katerim so zavezali Zrinskemu oči, z zlatom vezen; P. C. Z. znači P(etrus) C(omes) Z(rini).

¹¹⁷ Uspomena, str. 241—255; tam podaja V. Deželić zgodovino teh grobov v vseh podrobnostih do l. 1907.

¹¹⁸ Niko Zrinski je spesnil v madjarščini še druge stvari; vse je dal na svetlo G. Kazinczy; Zriny nek minden munkáji. V Pešti 1817 v dveh zvezkih. Izvirni epos je prišel na svetlo pod naslovom: Adriaí Tengernek Syrenaia; tiskan na Dunaju pri Kosmeroviju l. 1651. Petrov hrvaški prevod je bil tiskan v Benetkah pri Zamariji Turrinu, l. 1660. — Uspomena, 171—204 in 332. Nova izdaja: Književnik. Časopis za jezik i poviest hrvatsku..., III. (1866).

je bil tiskan; prvi je ohranjen v rokopisu.¹¹⁹ Razen tega imamo od njega v latinščini pisano razpravo o obnovljenju vojaške discipline, ki je bila natisnjena po njegovi smrti¹²⁰ ter več političnih in vojaških okrožnic, letakov, nasvetov in odredb.¹²¹ Tudi prevod madjarske knjige »Fortuna« s hrvaškim naslovom »Sibila ili knjiga Gatalica« pripisuje L. Ivančan Petru Zrinskemu.¹²²

Tudi grofica Katarina Zrinska, nesrečna Petrova žena, se je bavila s hrvaškim slovstvom. Dala je na svetlo obsežen molitvenik »Putni tovarus«, ki ga je prevedla iz nemščine in je doživel v 54 letih tri izdaje.¹²³ Razen tega je znana še njena izvirna pesem na čast sv. Barbari.¹²⁴

F. K. Frankopan je bil lirski pesnik. Zapustil je zbirko pesnitev v rokopisu z naslovom »Gartlic za čas kratiti«. Med temi je mnogo izvirnih, druge so prosto prepesnjene po italijanskih vzorcih.¹²⁵ Drugo delo je asketično-poetiško: »Po vsem svitu naglašena prečudna i strašna trumbita sudnjega dneva«, a tretje nedovršena veseloigra brez naslova — tudi to oboje v rokopisu.¹²⁶ Kot spomin na poset lavretanske hišice je zložil v svoji mladostni dobi 143 latinskih distihov, ki so bili natisnjeni l. 1656. v Macerati, a l. 1814. prevedeni v italijanščino in tiskani v Loreti.¹²⁷

Ti literarni proizvodi odsevajo kulturo one dobe: ljubezen do domovine, osebno hrabrost, vernost in pobožnost, naobrazbo v umetnosti in literaturi in omiko v duhu časa. Že to nam je poročstvo, da Zrinski in Frankopan nista bila upornika surove nasilnosti, ampak dalekogledna državnik, ljubeča svojo domovino, ki sta jo hotela dvigniti na višjo stopinjo prosvete in jo tudi politično osamosvojiti — dasi pri tem nista pozabila lastne koristi. Za svojo politično smer sta imela mogočno oporo v domači ustavi. Na čelu te razprave omenjena kitica dokazuje, da je bilo

¹¹⁹ V dvorni knjižnici na Dunaju, rokop. št. 10.122. — Prim. Uspomena, 270.

¹²⁰ De bellica disciplina restituenda. 1705. — Šafařík, Gesch. d. südslav. Litteratur, Prag 1864, I 276 nsl.

¹²¹ Uspomena, 332.

¹²² Uspomena, 213 nsl. — Na svetlo je dal knjižico po rokopisu, ki so ga našli med ostalino Petrove žene Katarine, kanonik L. Ivančan v Vjesniku kr. hrvatsko-slavonsko-dalmat. zemaljskog arkiva VIII. (1906) st. 42—104. — Madjarski izvirnik »Fortuna« je bil tiskan l. 1594.

¹²³ Prva izdaja v Benetkah, 1661, je imela 441 str. v 16°; druga izdaja v Ljubljani, 1687, »po Josefu Thadeu Mayr, troškom Karla Mally, Kranjske provincie Knjigaria«; tretja: v Ljubljani, pri Karlu Mally, 1715, ima 314 strani v 12°. Obe zadnji izdaji sta prišli na svetlo po smrti grofice Katarine († 1674). Kukuljević-Sakcinski, Bibliografija, str. 39—40. — Šafařík, Geschichte d. südslav. Litteratur, I 372—373. — Uspomena, 271.

¹²⁴ Šenoa, A. Antologija hrvatskoga i srpskoga pjesništva, 1876, str. 84. — Uspomena, 271.

¹²⁵ Uspomena, 271.

¹²⁶ Vsi trije rokopisi so v dvornem in državnem arhivu na Dunaju. Uspomena, 314—315.

¹²⁷ »Divoto pianto composto in versi latini del conte Francesco Cristoforo Frangipani perpetuo Conte di Tersatto, per la partenza della s. Casa di Maria st. trasportata dalla Dalmazia a Loretto... Traduzione in volgare Idioma...« Loretto, 1814. — Uspomena, 314.

prepričanje splošno udomačeno, da Bog odvezuje od priseženih obljub, kadar se drugi pogodnik ne drži dogovorov. Ta drugi pogodnik je bil v našem slučaju kralj in za njim pridvorni vladni krogi. In kakšni so bili ti možje?

Leopold I. (1657—1705) ni bil odgojen za cesarski, ampak za škofijski prestol. Bil je mož marsikaterih kreposti, a tudi šibkih strani: vedno pod vplivom drugih, ker jih duševno ni nadvladal in ker ni poznal ljudi, je imel dokaj nesrečno roko pri izbiranju svojih svetovalcev; zamenjaval je tudi verstvo in politiko ter se vdajal potratnim razvedrilom in dnevnim vtisom.¹²⁸

Mestna orožarna,

kjer sta bila obglavljena Zrinski in Frankopan.

Njegovi prvi ministri niso bili nič manj kakor zgledni. Prvi, grof (pozneje knez) Ivan Porcija (od 1657 do 1665) je bil star, omahljiv, len in neodločen človek. Drugi, knez Ivan Auersperg (1665—1669) je izrabljaj

¹²⁸ Znano je, da je potrošal velikanske vsote za glasbo in gledališča, s čemer je seve dvignil umetnost na visoko stopinjo, na drugi strani pa postal popolnoma odvisen od glasbenikov in glumačev; vso skrb in zanimanje je osredotočil na umetnost. Smrt upornikov je bila dvoru zanimiv dogodek; beneški poslanik poroča svoji vladi 2. maja 1671: »Il caso funesto delli tre principali soggetti Ungheri decapitati giovedì mattina... ha dato motivo alla corte più di curiosità che di compatimento.« Rački, l. c. št. 635.

službo v zasebne svrhe in si nabral v štirih letih veliko bogastvo; ker so ga zasačili pri izdajstvu, ga je cesar pač takoj odpustil, ni pa dovolil justičnega postopanja zoper njega. Tretji, ki prihaja še v poštev pri uporniški zadevi, knez Vaclav Lobkovic (1669—1674), ni bil duhovit, a v upravi verziran mož; kot politik je bil nasilen, brez pravnega in etičnega čuta, trdosrčen, zahrbtn, nezanesljiv, sebičnež, ki je zasledoval najprej lastne interese. Tudi ta je bil nezvest in izdajalski; cesar ga je moral odpustiti in iztirati, ni pa dopustil, da ga postavijo pred sodišče.¹²⁹ In tem so se pridružili pozneje še strastni nasprotniki Hrvatov in Ogrov, v prvi vrsti kancler Hoher in osobito Abele, da obsodijo može, ki so jim bili na potu v njihovih načrtih in kojih posestva so upali dobiti. Iz tega osredja je mogla iziti samo smrt.

Iz teh izvajanj je posneti, kako važne in dalekosežne načrte da sta imela Zrinski in Frankopan. Brez pretiravanja trdimo, da sta v mišljenju prehitela svoje baročne sodobnike za tristo let. Prvi načrt jima je bil, otresti domovino turškega nasilja in prisiliti Osmane z orožjem, da nehajo vznemirjati; drugi, oprostiti domovino sploh vsakega tujega jarma; tretji, poskrbeti za lastno dobrobit. Ker ni bilo mogoče izvršiti prve namere, lotila sta se druge in obenem tretje. — Bodimo si na jasnem o tej točki. Prisegla sta bila zvestobo svojemu kralju v osebi Leopolda I.; v tem pogledu je bilo njuno postopanje zoper njega upor, ako ga presojava raz pravno in moralno stališče; ako so ju torej označili juristi in moralisti one dobe kot upornika in zarotnika, je ta sodba pravilna. A prav tako nedvomno je pa kršil tudi Leopold I. ogrski deželni zakon s tem, da ni izpolnjeval svojih pod prisego danih obljub in zaveznosti. Ako so šteli v zlo Zrinskemu in Frankopanu njune namere, bi bili morali vpoštevati tudi napake nasprotne stranke. Če bi bili primerjali nedostatke na eni in na drugi plati, bi bila tako grozovita kazen izključena, posebno še zato, ker ni bilo moč kaznovati kralja radi kršenja volilne pogodbe. Kazen je bila enostranska za načrte, ki bi bili prinesli vsej kraljevini neprimerno več dobrot kakor škode. Tako nam postane umevno, da je smatralo hrvaško ljudstvo oba svoja velmoža od tedaj

¹²⁹ Uspomena, 17 nsl.

dalje za svoja narodna mučenika, ki so ju milovali in opevali, odkar sta padli njiju glavi.¹³⁰

Z obglavljenjem prvih voditeljev upor — t. j. stremjenje po svobodi — ni bil končan. Preiskave so nadaljevali zoper ogrske nezadovoljneže, pa tudi zoper avstrijske poveljnike, ki so ropali po posestvih usmrčenih.¹³¹ Veliki pritisk, s katerim je hotel dvor združiti ogrske dežele pod svojo oblast, je vzbudil pozornost tudi takih ljudi, ki so dotlej obsojali korake Zrinskega in Frankopana. Še celo nadškof Szelepcsényi je sedaj opominjal cesarja, da je večina Ogrov ostala zvesta le pod pogojem, da se drži tudi on zakonov. A nič ni pomagalo. Tu je stopil grof Tököly na plan: žilav, vpliven, spreten, sposoben, učen mož, ter zbral nezadovoljneže na boj. Zavzel je hitro gorska mesta in ogrožal Požun. Sedaj je moral odnehati cesar; 1679 je razpustil med tem ustanovljeni gubernij z Nemcem Amringerjem na čelu in 1680 je sklical — po osemnajstletnem presledku — ogrski deželni zbor. Ogrska je dobila spet palatina, Hrvaška svojega bana, stanovi svoje svoboščine. Leopold se je prepričal, da je imel grof Bonis, ki so ga obglavili v Požunu, povse prav, ko je rekel na morišču, da so vsi Ogrji enaki, ako bodo označevali krivce po činih, zaradi katerih je on obsojen na smrt.¹³² Kdo pozna danes sodnike upornikov? Nihče več, dočim Zrinski in Frankopan nista nikdar umrla v spominu Hrvatov, na njunem uporništvu je zaradi visokega smotra, ki sta ga zasledovala, dih patriotizma in idealizma, na dunajski obsodbi pa mrka senca nasilja, krute pristranosti in verolomstva. Zrinski sam je zapisal proroške besede več kakor deset let pred svojo smrtjo:

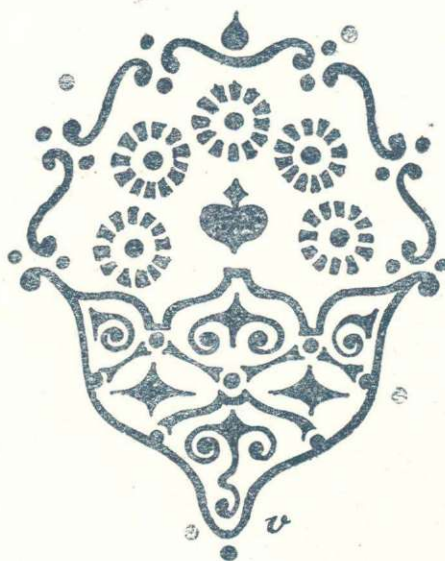
»Ako sze pak vřas Bane v pomoch Nimsku,
Da od nye prijmas tuoiu szrichu Zrinszku,
Verui Nimczu da znas kako szunczu zimszku,
Od nyega moch imas kad primas szmart tminszku.«

Adrianskoga mora Sirena, VI., 32.

¹³⁰ Uspomena, 257 nsl.

¹³¹ Weiss, Allg. Weltgeschichte, X 497 nsl. — Loparić, Prilozi itd., v Starine XV, št. 14—16, 21, 23—25 in Novi prilozi, v Starine XXIV, DX, str. 108.

¹³² Rački, l. c. št. 637.

Griška — krščeni žid.

Rad. Peterlin-Petruška.¹

Leta 1907. nisem nikamor potoval. V Rusiji so bili tedaj, kakor veste, težki, viharni časi. Strašna medsebojna napetost in nezaupnost je vladala v deželi med različnimi stanovi. Listi so bili vsak dan polni vesti o maščevalnih zavratnih ubojih. Vsako noč je na eni ali drugi strani, ali pa na več straneh naenkrat krvavelo obzorje v zarji požarov: to so bajtarji in razni brezdomniki požigali poslopja in shrambe grajščakov in bogatih kmetov.

Nekega majskega večera, ko sem bil že končal pouk in se pripravljaj v Odeso, me je poklical gospodar, bogat nemški veleposestnik, na samem k sebi in mi predložil čez poletje mesto oskrbnika nad njegovimi delavci. Po kratkem obotavljanju sem mu segel v roko, saj boljšega izhoda nisem imel in si ga ob tem času niti nisem želel. Gospodar je imel namreč hčerko, s katero sva se prav rada videla... Toda kaj bi pravil!

Takoj drugi dan, v nedeljo popoldne, sva se odpeljala s srednjim gospodarjevim sinom Munjo v deset kilometrov oddaljeno moldavsko vas Aleksandrovko po delavce. Nabrala sva jih nad trideset, fantov in deklet, in preden se je zmračilo, smo se že, pojoč narodne pesmi, bližali pristavi. V pondeljek na vse zgodaj je pa završalo delo.

Vseh delavcev je bilo okoli sedemdeset, največ iz kijevske gubernije, drugi pa so bili iz bližnjih krajev. Med temi delavci se je s svojimi slabimi lastnostmi posebno odlikoval Moldavec Griška, slok, temnoličen, rdečelas fant devetnajstih let. Njegove črne oči so bile polne hinavstva in zvijače. Govoril je sladko, z vsiljivomehkim glasom, kedar je kaj prosil ali hotel koga pregovoriti. No, če je čutil za seboj pomoč, silo, je postal naenkrat drzen in grčava, kričeča je bila tedaj njegova beseda. Delavci so ga med seboj imenovali Griška — výhrest, Griška — krščeni žid, čeprav je bila njegova mati pravoslavna Moldavka, no njegov oče je bil v resnici prekrščen žid. Od očeta je najbrž tudi podedoval vse grde, čisto židovske lastnosti: hinavstvo, zvijačo, potuhnjenost, ponižnost pred močnejšimi in ošabnost, zadiranje in zaničljivost napram slabejšim. Največje veselje mu je vselej napravilo, če je delavce za kakšen svoj naklep, za kakšno neumnost pre-

govoril, deloma tudi z raznim namigavanjem, češ: pazi, da mi ne prideš pod roke! Tedaj je ponosno hodil po njivi semterja in si mel roke, čeprav je bila največja vročina. Kedar je bila neumnost narejena in je prišel gospodar in vprašal, kdo da je to naredil, so morali vsi molčati. Griška jim je bil takó zapretil! Toda, kakor hitro se je kje na samem z gospodarjem sešel, mu je vse natanko povedal, kdo, kdaj in kako da je to storil. Seveda je o sebi molčal. Gospodar ga je zato imel rad in mi večkrat trdil, da je izmed vseh njegovih delavcev še najzanesljivejši. Jaz mu nisem preveč oporekal, no, počasi ga je tudi sam spoznal.

Za delo ni posebno maral. Med delom je rad postajal, zažigal počasi svalčico in se razgovarjal. Meni je pa bil ne radi lenobe, temveč radi grdih židovskih lastnosti naravnost neznosen.

»No, kako vam je kaj vseč tukaj pri nas v Rusiji?« me je nagovoril takoj drugi dan, ko je del delavcev izpodkopaval na polju mogočno razraslo rdeče- in rumenocvetoče bodičevje, ki je dušilo cele njive žita. Sam je sicer govoril malo, a mnogo izpraševal. In šele, ko je natanko človeka spoznal, se mu je razvozljal jezik; kaj hočete: bil je »zvit ko žid«, kakor pravi rusko reklo.

Ne smem tajiti, da se mi je znal ta »najvdanejši sluga«, kakor se mi je sam nazval, začetkoma prikupiti. Toda kmalu sem ga spoznal.

Ker je bilo treba delati na več krajih naenkrat, sem poslal Griško s petnajstimi delavci na drugi konec polja, okopavat koruzo. Njega sem postavil za paznika nad njimi. Popoldne ob štirih, ob času prigrizka, sem se odpeljal s kolesom pogledat, kako gre delo izpod rok. Po ruski lepi navadi ljudje pri delu pojejo in zato sem se čudil, ko sem se bližal njivi, da je bilo vse tako tiho. Zlezem s kolesa in stopim na grič: nikjer žive duše! Našel sem jih pod skalami ob potoku; polovica jih je sladko spala, drugi so pa leže gledali v nebo ali pa v vodo. Griška se je bil pa, ker so bile muhe že precej sitne, zaril na sosednem travniku v kopico sena in ni niti vedel, da sem tukaj. — Šele dosti pozneje so mi pravili, da jim je bil Griška, takoj ko so prišli na njivo, rekel:

»Kaj bomo večno tlačanili tem pijavkam, ki jih je k... a carica Katarina tukaj razmnožila... Semkaj v senco se vlezimo pa zaspimo!«

»In vi ste ga seveda vsi radi poslušali?« — sem jih vprašal.

¹ Pisatelj je 19 let preživel v Rusiji. Op. uredn.

»Kaj pa smo hoteli? — Nekaj se nas je obotavljalo, on pa nam je zagrozil, da, kdor ne bo poslušal, ampak delal naprej, bo tepen...« —

Čeprav popolen brezverec, je Griška posebno pazil na praznike, da bi katerega ne zamudil: praznoval je celo take, ob katerih je ljudstvo delalo in jih je le še cerkev poznala. Seveda je ob tem pazil, da je pritegnil k praznovanju tudi druge delavce, posebno hlapce in dekline, ki so bili najeti na pol ali pa na celo leto in so se jim tudi prazniki in nedelje štete za delavni dan. Radi tega je večkrat v najlepši poletni dan delo počivalo. Najbolje bi bilo za gospodarja, ako bi bil Griško takoj prvi dan pognal; ne bi se bilo zgodilo to, kar se je. No, kakor sem že pravil, je bilo ono leto tako opasno za posestnike, da se je gospodar bal preveč strogo ravnati; mislil si je pa tudi: malo potrpeti moramo, počasi pride že delo v tek, pa bo spet vse dobro. No, kakor navadno, se je tudi v tem varal...

Griški pa pravzaprav tudi nikdo ni mogel priti čisto do živega. Vselej je znal tako obrniti in napraviti, da so bili vsi drugi prej krivi kakor pa on. Naj omenim, da sem vse, kar vam pripovedujem o njem, izvedel šele nekaj let pozneje, ko je imel že zdavnaj trgovino v Odesi, od njegovih bivših tovarišev.

Tista leta je bilo razširjeno po deželi, po vaseh, trgih in mestih na stotisoče proticarskih in protidržavnih letakov in socialističnih listov, v katerih se je ljudstvo pozivalo k upor. Takšne letake in liste je Griška pridno čital in delavcem po svoje razlagal, kakor jih je ravno umeval in kakor se mu je pač vredno zdelo jih tolmačiti. In čeprav mu delavci niso vsega verjeli, so mu vendar po svoji navadi z glavo pritrjevali.

Nekaj hvaležnih učencev je pa vendarle imel, a med njimi najboljši in najzvestejši je bil Moldavan Gavriilo. Gavriila se je Griška vedno posluževal, ako je hotel napraviti kakšen socialističen poizkus svoje lastne iznajdbe. Gavriilo je vselej začel.

Prvi svoj poizkus je napravil Griška par dni potem, ko so bili delavci ubili gospodarjevega brata na pristavi onstran reke Buga, v ananjevskem okraju. Toda ta poizkus se je na Griškino in Gavriilovo nesrečo izjalovil.

Začelo se je pa tako-le: Na polju je bilo že vse žito požeto in že drugi dan smo z dvema mlatilnicama mlatili. Do zajutrka je šlo vse gladko. Ko so ljudje že pozajutrkovali in sta mlatilna stroja že drugič zapiskala k delu, se je naenkrat začulo iz bližnje vasi zvonjenje k maši. Bil je namreč

zopet eden mnogoštevilnih ruskih cerkvenih praznikov.

»Praznik je; k maši zvonil!« je rekel Gavriilo in se bolj udobno zleknil na slamo. Griška pa ni dejal nič.

Medtem sta parna stroja tretjič zapiskala in kolesa mlatilnic so se zavrtela. Velika večina delavcev se je postavila na svoja mesta, da bi začela delati, le nekaj se jih je obotavljalo. Kar skoči Gavriilo k delavcem, ki so metali slamo na mrežo, potegne enemu vile iz rok in zakriči:

»Hudiči! Kakšni kristjani pa ste, ko niti praznikov ne priznavate?« Obenem je zamahnil z vilami in hotel udariti. Delavec je odskočil, vile so pa butnile ob zemljo in se zlomile. Tedaj je skočil gospodarjev najstarejši sin, vroč fant, ki se je bil pred par dnevi vrnil od vojakov, h Gavrilu, mu izpulil iz rok držaj in ga ž njim dvakrat oklestnil:

»Če se ti ne ljubi, ne delaj, no, drugim braniti in pri tem orodje lomiti nimaš nobene pravice!« je zakričal nanj in ga klofutnil.

Tedaj je pa Griška, ki je ravno čakal na ta trenutek, skočil pokonci, zgrabil železne gnojne vile in planil ž njimi na gospodarjevega sina, kakor bi ga hotel zabosti. Delavci so nehali delati in gledali, kaj bo.

»Fantje,« je zakričal, »kako dolgo bomo še trpeli, da nas bo vsak tepel, komur se le zljubi? Hoj, bijte ga!«

Mislil je, da bodo vsi kar skočili na gospodarja, a se je zmotil: nobeden se niti ganil ni. — Pozneje je rekel delavcem: »Da sem vedel, da boste vi, norci, kar zijali, se niti ne bi bil vzdignil.« Gospodarjev sin se je ravno o pravem času obrnil, zgrabil v enem trenutku vile za dolge železne zobe, potem pa za držaj. Nekaj časa sta se ravsala, ker ni nobeden hotel izpustiti vil iz rok, a oba sta bila skoraj enako močna. Naenkrat pa gospodarjev sin premeni roko in izvije vile... In posipali so se na Griško težki, krepki udarci, da se je zvijal ko črv in tarnal in jokal ko otrok:

»Grigorij Danilovič! Ah, Grigorij Danilovič, prizanesite! Odpustite mi, saj ne bom nikoli več! Grigorij Danilovič!...«

Odslej se je Griška še bolj potuhnil in postal mehkejši ko zajčji puh in sladek ko med. Dobrodušni gospodar je mislil, da se je Griška poboljšal, in bil je prav zadovoljen ž njim. —

Dobra dva tedna potem pa me je o polnoči zbudil nočni čuvaj:

»Hitro vstanite, na mlatišču goril!«

Napol oblečen sem skočil iz sobe. Na dvorišču je bilo svetlo kakor podnevi. Takoj za go-

spodarskimi poslopji je bilo mlatišče in najbližja in obenem največja, nad dvajset metrov visoka grmada pšenične slame je bila v ognju. Ker je bilo suho vreme, se je ogenj hitro razširil in na gašenje ni bilo nič misliti. Da bi le preprečili, da se ne bi vnele še druge grmade, gospodarska poslopja in mlatilni stroji! To sem želel.

»Zbudite ljudi!« sem zakričal in sam stekel kvišku ob goreči grmadi, na kateri so trudni delavci še trdo spali.

»Vstavajte, gorimol!« Delavci in delavke še napol v sanjah so kričali in skakali semtertja ko znoreli. Nekaj jih je v strahu skočilo naravnost z grmade na zemljo. Eden si je zlomil nogo in strašno ječal od bolečin, drugemu se je od strahu v resnici zmešalo: bežal je v stepo in se tam par dni brez jedi vlačil okoli, in ako je videl, da kdo

prihaja, se je hitro skrilo za kopo ali v jarku za skale. Mnogim delavcem je na grmadi zgorela obleka in obutev. Begali so po mlatišču kakor brez glave...

Strašen šum je nastal sredi noči. Ljudje so kričali in tarnali, psi lajali in zavijali, živina tulila. In potem to beganje ljudi in živine semtertja ob razsvetljava petindvajset metrov visoke in skoraj toliko široke ognjene grmade! Bilo je nekaj peklenkogroznega...

Na grmadi, ki je bila v ognju, sta prejšnje noči spala tudi Griška in Gavriilo; zdaj ju ni bilo nikjer. Ljudje so mislili, da sta zgorela. Šele proti jutru so ju našli delavci, ki so zbirali orodje, čisto na drugem koncu prostranega mlatišča — zarita v slamo...

Tako se je maščeval Griška — krščeni žid.

Večerni sonet.

Tja, kjer Trubar hojam, smrekam
evangelij oznanjuje,
v park njegov se rad zatekam,
ko večer mrakove snuje.

Kadar zarje trak bogvé kam
v dalj hiti, moj duh na tuje,
na široke stepe, k rekam
temnovodnim odpotuje.

Tam najmanjše skrito mesto
dni nekdanjih si poišče,
vsako hišo, gozd in cesto
bivše sreče spet obišče
in razlije v tugi čezenj
žarno ko zahod ljubezen.

Jesenske noči.

I.

Sam grem po nemi, tajni gozdni temi,
le pod nogami listje mi šušlja
in skoz vejevje golo se nebo smehlja,
a tu me sluša mir in noč v oči le zre mi.

Ko se ustavim, noč in mir pozdravim,
čuj, vse okoli mi zagovori
o tem, kar si srce zastonj nazaj želi:
o mladih dneh, o sreči gozd mi pravi...

In čutim, da ljubezen me obkroža,
ko smeh devic studenček se hahlja,
mi drevje bajne bajke šepeta,
a veter mi ko mati lica vroča boža.

II.

Težke duše, trudne volje
ko deseti brat
grem na širno, mračno polje
s temo šepetat.

Nizko k zemlji se naklonil
je oblakov svod,
z gosto meglo je zaslonil
pot mi odpovsod.

V noč le poznega koraka
se odmev gubi,
v nôči tam pa molk nanj čaka
in ga zaduši.

Tožna duša vsa s tišino
se noči navda,
dolge ure ž njo edino
srečna kramolja.

III.

Ne morem spati, ven grem na balkon.
Meglen pokriva mesto pajčolan,
a zgoraj je polnočni dan,
tam šeta ščip in zvezdic milijon.

In bel oblaček sredi zvezd vesla,
prozračen, nežen, lahek kakor dim;
pa je še dolga pot pred njim
tja za srebrne čepice gora.

A grad, ko v pravljicah otroških let,
ves v srebru, v ivja biserih gori
in v mestni mrak pod se strmi,
kjer sanja še v neskončno dalj poet.

IV.

Siv je polunočni mrak,
siva cesta, siva je livada,
zadaj je že hiš poslednjih vlak,
tiho sneg v debelih kosmih pada
in brezglasen pozni je korak.

Spredaj nekaj začrni,
bližje se pomika, rase, rase:
kakor senca mimo temen voz drči,
manjša, krči se, gre vase, vase,
dokler se v daljavi ne zgubi.

Misel temna mimo gre,
duše se osamljene oklene. —
Noč jesenska za zdravilo ve:
sname ko z roko vse čare njene —
in spet zdravo, bodro je srce.

Rad. Peterlin-Petruška.

Baron Žiga Zois.

(1747—1819.)

Ob stoletnici njegove smrti sestavil Viktor Steska.

V naši zgodovini imamo malo mož, ki bi tako blagodejno in učinkovito vplivali na svoj čas in s tem posredno na naslednjo dobo, kakor je to storil baron Žiga Zois, čigar stoletnico smrti obhajamo 10. novembra 1919.

Kako vse drugače bi se bilo zasukalo vse naše slovstveno delovanje brez Zoisa! Ali bi imeli Linharta, Vodnika, Kopitarja, Mateja Ravnikarja in vse druge, katere so potem ti možje navdušili za slovensko slovstvo? Brez teh pa bi bilo naše slovstvo ob koncu 18. in ob početku 19. veka prazno in mrtvo in kdo vé, ali bi se sploh oživilo. Zato Zoisu dostojna čast!

1. Zoisov rod.

Zoisova¹ rodbina izhaja iz Švice. Štirje bratje so se v prvi polovici 18. veka preselili v Berbeno na Bergamaškem v Gornji Italiji, kjer so si nakupili posestvo. Ker pa to malo posestvo ni nudilo dovolj dohodkov, sta se dva brata ločila: Francesco je odšel v Benetke in je postal trgovec, Mihael Angelo pa je prišel v Trst in pozneje v Ljubljano, kjer je vstopil v službo bogatega trgovca Avguština Codelli bar. Fahnenfeld.

Ime Zois se izvaja iz srednjelatinske zoia (idem quod iocalia, manilia, gemmae, annulli etc., zoielli = lapides pretiosi. Du Cange VI, 1800 sq), kar pomenja biser; odtod priimek barona Zoisa »von Edelstein«. Luka Pintar piše v Ljubljanskem Zvonu, 1897, 245: »Z ljudomiljem in plemenitostjo, s svojo vnetostjo za blaginjo kranjske dežele in slovenskega naroda je baron Zois res zaslužil svoj priimek, kajti bil je res pravi biser naše domovine, tisti demant, ki je obrusil in izlikal marsikateri svetel kamenček v mozaiku tedanjega kranjskega prosvetnjaštva.«

Ker je bil Mihael Angelo Zois neutrudno delaven, posebno sposoben, zanesljiv in zvest, ga

¹ Cf. Sigmund Zois, Freyherr v. Edelstein, von Professor Richter. Laibach 1820. — Baron Žiga Zois. Sp. dr. Bleiweis v »Koledarčku slovenskem za leto 1855«, Str. 18 do 26. — Const. v. Wurzbach: Biograph. Lexikon, 60, 243—246. — V »Slovanskem zborniku«, 1885, št. 5 je priobčil B. Popelka Zoisov življenjepis, posnet po Kopitarjevi avtografiji. Cf. Ljublj. Zvon, 1885, 318.

je gospodar Codelli kmalu povišal in mu izročil vodstvo svoje trgovine, pozneje ga je pa privzel za druga. Leta 1735. je pa prevzel Mihael Angelo vso trgovino na svoje rame. V pogodbi je obljubil, da izplača Codelliju v petih letih 90.000 gold. in vsako leto za tvrdko še po 1000 gold. S tem je torej utemeljil svojo lastno trgovino. Leta 1739.¹ je postal plemenit in leta 1760. baron, ker je daroval cesarici Mariji Tereziji, ki je bila radi sedemletne vojske v stiski, 40.000 gold.

V tem času se je oženil z Ivano Bonazza² in ko mu je ta žena umrla, z Ivano Kappus. Ljudje so mu zaupali in magistrat mu je posojeval varstvene denarje, ki jih je dobro uporabljal pri kupčiji. Ko pa je magistrat nenadoma odpovedal posojilo, je moral vse vrniti. Vrnil je, ali težko je bilo, zlasti ker so še drugi upniki pritisnili, češ, morda pozneje ne bo mogel plačati. Zadrega je bila tem večja, ker se je raznesla novica, da je prišel njegov družabnik v Benetkah na boben. Bržkone je umrl v Benetkah njegov brat in mu je svoj delež pri trgovini zapustil; njegov drug pa je prišel v stiske. Zois je hitel v Benetke, dognal, da bi mogel rešiti še 7000 gold., toda uničil bi družabnikovo rodbino, zato se je pri sodnji odpovedal vsaki odškodnini. S tem si je pa pomnožil ugled in dobil posojila, kolikor je hotel.

Blagoslov ni izostal, bogastvo je rastlo. Čeprav je imel sijajno gospodinjstvo, čeprav je bil radodaren do svojih uslužbencev, čeprav je v svoji oporoki določil petim svojim sinovom po 75.000 gold. in je svojo ženo dobro oskrbel, je ob smrti zapustil še poldrug milijon goldinarjev.

2. Zoisovo življenje.

Njegov prvorojenec je bil Sigmund ali Žiga. Rojen je bil v Trstu 23. novembra 1747. Mati mu je bila slovenskega rodu Ivana Kappus pl. Pichelstein.³ Vsa rodbina se je kmalu po Žigovem rojstvu za stalno preselila v Ljubljano. Oče je imel

¹ Miklosich: Kopitars kleinere Schriften, 5.

² Argo, 1895, 136.

³ Ta rodbina je bila 15. oktobra 1693 nobilitirana. Cf. Argo, 1875, 136.

trgovino z železom, skoro edino na Koroškem in Kranjskem. Mladi Žiga se je učil najprej doma v Ljubljani, potem ga je poslal oče v Reggio na Modenskem v plemiško akademijo. Tu se je naučil dobro italijanskega jezika in je v tem jeziku pričel zlagati sonete, madrigale in druge vrste pesmi. Ostareli oče ga je pa kmalu poklical domov, da bi mu pomagal pri trgovini. V trgovski posel se je kmalu tako uživel, da je mogel sam voditi vso očetovo trgovino in da so njegovo spretost občudovali starejši uslužbenci, razni dopisniki in naročniki. Z bistrim očesom je pregledal vse poslovanje, hitro je napravljaj svoje sklepe, bliskovito je odgovarjal dopisnikom. Ker je znal čas dobro in koristno razdeljevati, mu je še vedno ostala kaka urica za nadaljnji uk. Učil se je modroslovja, naravoznanstva, prirodopisja in računstva; lotil se je sploh vsega, če je le slutil, da bi mu utegnulo kdaj koristiti; najbolj se je pa oprijel rudinstva, kemije, rudarske in topilniške vede. Učitelja sta mu bila zlasti P. Gabriel Gruber, po katerem ima Gruberjev kanal svoje ime, in P. Josip Maffei. S tema je delal najraznejše poizkuse, presojal načrte in osnutke o osuševanju barja, o izboljšanju podnebja, o povzdigi domače obrtnosti. Vsled tega zanimanja ga je imenovala 28. decembra 1772 »Kranjska družba za kmetijstvo in koristne umetnosti« za svojega uda.

V trgovskih in brodarskih poslih je vlada malokaj ukrenila, da ne bi bila prej vprašala Zoisa za svet. Glede osuševanja barja in naprave Gruberjevega kanala so se z njim posvetovali velikaši in guvernerji: Linzendorf, Auersperg, Brigido in njih nasledniki. Svoje mnenje je vedno razodeval prostodušno in nesebično.¹

Med l. 1775. in 1778. se je trgovina z železjem nenadoma poslabšala. Ruske in švedske ladje so preplavile pristanišča z železom. Zois se je zelo trudil, da bi se ohranila domača obrt na Koroškem in Kranjskem, kar bi se doseglo le, če se ohrani domače železarstvo. V ta namen je izposloval dovoljenje, da bi smel spraviti v Ljubljano različne vrste železnih izdelkov tujih krajev. Potem je skliceval na posvet znanstvenike, veščake v železarstvu, pa tudi izkušene kovače in ključarje. Poizkušali so tuje železo na najraznejše načine in ga primerjali domačemu. Plod teh poizkusov, preiskav ter tehtnega razglabljanja je bil Zoisov sklep, da mora pričeti prav tako fino železo variti.

Da bi severno železo izpodrinil iz sredozemskih pristanišč, se je lotil z vso vnemo rudarskih

ved. V ta namen je tudi prepotoval Švico, Nemško, Nizozemsko, Francosko in Italijo. Povsod je zasnavljal trgovske in znanstvene zveze, nabiral tuje izkušnje o dobavi železa, skrbno je opazoval, kaj bi se dalo pridobiti v korist domače obrti. Ogledoval si je potoma topilnice. S prirodoslovci, kemiki in mineralogi je pričel dopisovati. V kemiji in rudoslovju se je sam tako izobrazil, da ga je več učenih družb imenovalo za svojega člana, n. pr. »Prijetelji naravoznanstva v Berolinu« 28. oktobra 1782. S to družbo in njenimi učenjaki si je redno dopisoval, jim poročal o svojih izumih, jim razodeval svoje mnenje, jim pošiljal kranjske fosilije in redkosti, hkrati jih je prosil pojasnil in rudnin, ki jih tu ni bilo zaslediti. Zato mu je profesor Klaproth 16. septembra 1805 iz Berolina sporočil, da namerava s Karstnom in Wernerjem novo na Koroškem izkopano rudnino, ki jo je Zois zasledil, imenovati Zoisit.

Pripomniti pa je, da sta dve cvetici, campanula in viola Zoisi imenovani po Zoisovem imenu, toda ne po Žigu, ampak po njegovem bratu Karlu, ki je bil znan botanik in je leta 1800. umrl. Njemu na čast se imenuje neka v Indiji rastoča trava Zoisia.¹ Tudi »Imperialis Leopoldino-Carolina Academia Naturae Curiosorum« v Erlangenu ga je sprejela 17. januarja 1793 med svoje ude. V diplomu pove tudi vzrok: »ne le radi mnogovrstne in obširne vednosti, ampak posebno radi truda, s katerim nabiraš in hraniš prirodnine, si po svetu proslavil svoje ime.«² Po tedanji navadi si je moral izbrati kot član akademije posebno ime; izvolil si je ime Caius Balbillus secundus. »Académie celtique« v Parizu ga je imenovala za svojega člana 29. oktobra 1806. K mineraloški družbi v Jeni je pristopil 27. septembra 1807, k dunajski c. kr. kmetijski družbi 8. marca 1808 itd.

Zois je večkrat rekel: »Gore, природа in zvest prijatelj so velike in mogočne stvari.«³ Pristrčno ga je veselilo, da je prišel nadvojvoda Ivan občudovat Savico. Leta 1807. je ondi postavil spomenik, ki ga je izdelal na Bohinjski Beli Lenart Kelbel.

Žiga Zois je bil na Kranjskem pravi mentor za prirodoslovje. Njegova zbirka je bila bogata in vzorno urejena. Malokateri prirodoznanec je potoval skozi Kranjsko, da bi si ne bil ogledal te zbirke, da ne bi bil dobil kake rudnine ali vsaj pojasnil in napotkov; marsikateri prirodoslovec je pa nasprotno tudi na Zoisa ugodno in spodbudno vplival in mu izročil ali pozneje poslal kako rud-

¹ Bleiweis: Koledarček slov. za l. 1855., str. 19.

² Richter, l. c. str. 10.

³ Bleiweis, l. c. str. 20.

¹ Richter, l. c. str. 8.

nino, kakršne doslej v Zoisovi zbirki še ni bilo. Izmenjaval je rudnine z inozemstvom, zlasti z Italijo. Tu sta ga podpirala učenjaka Deodat de Dolomi in cavaliere J. Morosini iz Benetk. Železno rudo z otoka Elbe je razpošiljal v veliki množini. Vsem svojim pošiljatkam je prilagal tudi domače rudnine, zlasti živosrebrne iz Idrije in Tržiča. Po njem so po širnem svetu postali znani tudi polhograjski gorski kristali, ki se odlikujejo po svoji rdečkasti in zeleni barvi. Marmoroškim demantom podobne gorske kristale je dobival s Slivnice pri Cerknici, grahovec z Blegoša. Poslej se je sled za to rudnino zgubil. Iskal je z velikim naporom okamenine ter si zaznamoval glavna nahajališča. Zlasti se je trudil, da je spoznal kraje, kjer se nahaja marmor, rogoličnik in jaspis. Poskrbel je, da sta se rogoličnik in jaspis prodajala tudi zunaj dežele za izdelovanje dragocenih posod. V 15 letih je razposlal 5707 kosov rudnin in okamenin raznim znanstvenikom in muzejem, zlasti c. kr. dvornemu muzeju na Dunaju.¹ Njegovo zasebno zbirko rudnin je po Zoisovi smrti kupila država za 6000 gold. in jo poklonila leta 1823. ljubljanskemu deželnemu muzeju, čigar pravi biser je še sedaj.²

Čeprav pa je Zoisa tujina po zaslugi cenila, je užival vendar največje spoštovanje doma. Njegov obsežni duh, vsestranska omika, bogate izkušnje, temeljiti uk, lepe znanstvene zbirke so ga usposobile za mentorja v domači deželi, ali, kakor pravi prof. Richter, za splošen slovar, kjer ni bil noben list prazen, kjer pa si našel nakupičeno in skrbno urejeno vse, kar se je tikalo domače zemlje.

Zoisovo rodoljubno srce se ni zadovoljilo, da je viselo z ljubeznijo na svoji domovini, ampak je izkušalo pomagati svojim rojakom z umom, izkušnjo in imovino; prizadeval si je, da bi jim blaginjo povečal za sedanost in prihodnost. Vse njegovo delovanje je izviralo iz srčne dobrote. Povsod in vsakomur je želel pomagati, zlasti pa je pospeševal vse, kar bi bilo domovini v prid.

Leta 1779., v 32. letu, je bival Zois v Rimu. Tu ga napade protin v nogah. Zdravniki so mu kri puščali in kmalu je ozdravel. Povrnil se je v domovino in zopet živel za trgovino in vedo.

Radi velikega tekmovanja se železarstvo ni več tako izplačevalo, kakor v poprejšnjih časih, vendar pa je Zois še vedno vzdrževal topilnice v Bohinju, na Javorniku in v Mislinjah na Štajerskem in jih tudi sam nadziral. Mislinj se spominja v Drobtincah XV., 1861, 120, tudi Anton Martin

¹ C. Wurzbach: Biograph. Lexikon, 60, 243—246.

² Die Eröffnung des Landesmuseums in Laibach am 4. Oktober 1831.

Slomšek: »Mislinjske fužine je imel svoj čas baron Žiga Zois v posesti, velik dobrotnik preprostih kmetov, kakor učenih pisateljev. Še imenujejo Mislinjčani zeleno rusovsko ajdo Cojzlo, katero je ranjki iz Rusije poskrbel, naj bi jo kmetje po tej hladni dolini sejali, kjer je slana tako rada doma, da v 10 letih le enkrat ljudem ajde ne pomori; cojzla,¹ mraza vajena, se pa ne straši slane. Od Zoisa je fužine dedoval Anton pl. Bonazza.« Ta Anton Bonaczy pl. Bonazza je bil Zoisov nečak. Ob nakupu tvornice in topilnice v Mislinjah se je z baronom Zoisom dogovoril, da bo ob baronovi smrti ustanovil v njegovem imenu ubožno in mašno ustanovo z glavnico 2000 gold. kovinske veljave, in sicer na Primskovem pri Kranju. Ustanova se je 1. februarja 1821 vknjižila na Mislinje, ustanovno pismo pa je z dne 11. aprila 1821. Ustanova sta Zoisu nasvetovala dr. Wurzbach in Zoisov spovednik in prijatelj kanonik Matej Ravnikar.

Zois se je na svojih uradnih potih v Bohinju in na Javornik, pa tudi na svojih drugih izletih in na lovu na Gorenjskem tako udomačil, da je še v poznejših letih posamezne kraje bolje poznal kakor ljudje, ki so ondi živeli.

Valentin Vodnik se je za svojega bivanja na Koprivniku leta 1792. natančno seznanil s Zoisom. Zois ga je navdušil za planine in ga učil rudninoslovja. Zato je Vodnik prepotoval najlepše kraje na Kranjskem in nabiral rudnine za Zoisovo zbirko. V svojih pismih se Zois večkrat spominja gorskih izletov in naroča Vodniku, kako naj skrbi za gorske vodnike, n. pr. za Kosa in višjega topilničarja Žerovnika.²

Vedoželjnost ga je vodila na najvišje gorenjske vrhove, pa tudi v najnižje delavnice rokodelcev in obrtnikov. Njegova neprisiljena prijaznost mu je odpirala vsa srca. Udeleževal se je vseh posvetov, kako bi se zboljšala obrt, kako pospešil kak nov izum. Zanimal se je za ledino, za izboljšani plug, prav tako pa tudi za vse pridobitve v učenem svetu. Z rokodelci je premišljeval ob novem stroju, kako bi se dala tvarina bolje obdelati.

Njegova soba je bila podobna fizikalnemu kabinetu, kamor je smel vsakdo kadarkoli vstopiti, če je prosil nasveta. S tem je pa Zois tudi spoznaval mlade talente, jih vzpodbujal k vztrajnosti in napredku in jih podpiral. V Ljubljani je mnogim obrtnikom pomagal; nekaj obrti je v Ljubljani tudi na novo uvedel, n. pr. pečatarstvo in

¹ Glej tudi Bleiweis, l. c. str. 21.

² Fr. Orožen: Vodnik kot turist. Ljublj. Zvon, 1895, 541—545.

puškarstvo, podpiral pa je tudi zvonarstvo. Fajansno (porcelan) tvornico v Gradišču je obranil pogina in jo dalje vodil. Za to tvornico je izdal 36.000 gold.

Ljubljanskim in kranjskim znanstvenikom sploh je bila njegova hiša pravo središče.¹ Navduševal jih je, odlikoval, podpiral z nasveti in s svojim vplivom. Več let je bil voditelj »Kranjske kmetijske družbe«. Narodova olika, čistost slovenskega jezika, zgodovina slovenskega slovstva in tiskarstva, starinoslovje, domače pesništvo, sploh vse, kar se tiče domovine, mu je bilo ljubo in drago, najbolj pa je pospeševal domače rudninoslovje, slavistiko in tehnologijo. Glagolico in cirilico je bolje čital kot veščaki. Zadnje mesece svojega življenja je še pregledaval Vodnikove pesmi, kakor mu je prej pomagal pri sestavljanju slovenskega besednjaka in pri kranjski zgodovini. Naročil je tudi dvema kmetoma, da sta potovala po Slovenskem in iskala starih knjig. Zasledila sta poleg drugih tudi deset Dalmatinovih biblij.²

Licejski knjižnici je podaril mnogo knjig, n. pr. leta 1807. zbirko *Scriptores rerum austriacarum*, slovanske knjige, ki jih je kupil iz Japljeve zapuščine, klasike itd. Po njegovi smrti pa je prišla vsa njegova knjižnica v licejsko knjižnico. Gubernij je namreč 23. julija 1820 zahteval, naj vodstvo modroslovne šole z bibliotekarjem licejske knjižnice poizveduje, je li so Zoisovi dediči pripravljene prodati knjižnico in koliko bi zahtevali zanjo; napravi naj se zapisnik vseh knjig in pove, kako bi se porabili dvojniki (duplikati). Seznam je izkazal 4109 zvezkov, večinoma prirodoslovne, kemijske, rudarske in rastlinoznanske vsebine. Cenjene so bile na 7263 gold. 29 kr. Licealka je imela izmed teh knjig le 71 del v 224 zvezkih. Cesarski sklep z dne 9. aprila 1823 je dovolil za nakup knjižnice 7000 gold. kov. denarja iz šolskega zaklada. Tako je bila Zoisova knjižnica rešena domovini. Radi obilice redkih slovanskih in slovenskih knjig je bila ta dobava neprecenljiva.

Hkrati je bil dovoljen tudi nakup rudninske zbirke, o kateri smo že govorili. Tudi to zbirko so shranili v licejsko knjižnico, ker so bile rudnine

¹ Baron Zois ist das Zentrum der Cultur in Krain. Er ist nicht nur Freund und Beförderer, sondern auch im hohen Grade Kenner des Slavischen. Glagolitisch und cyrillisch liest er fertiger als die Herrn von Métier selbst. V. Jagić: Briefwechsel zwischen Dobrovsky und Kopitar. Berlin. 1885. Str. 9.

² Tako sporoča Jernej Kopitar 6. februarja 1809 Dobrovskemu v Prago. V. Jagić: Briefwechsel zwischen Dobrovsky und Kopitar. Str. 35.

v Zoisovih omarah tako shranjene, da so spodnji prostor zavzemale rudnine, gornji pa knjige. Te omare s knjigami in zbirkami so prenesli v licejsko knjižnico šele 22. julija 1824.¹

Radi neumorne delavnosti in radi velikega ugleda so mu zaupali vsi meščani, zato tudi brez njega niso nič važnega ukrenili.

Njegov duh je želel vedno izboljšavati in opleševati. Ko so zavoljo cesarske odredbe, naj se mestna obzidja podro, pričeli tudi v Ljubljani mestne zidove rušiti, je kupil Zois poleg svoje hiše stoječi zid in ga dal podreti; z ruševinami je napolnil mestni jarek tik zidu, svet poravnal in napravil na njem nekak botanični vrt, ki se je imenoval Zoisov drevored. Poleg tega prostora je pa kupil od grofa Turjaškega še vrt, ki je bil zelo prostoren, a dotlej ljudstvu nepristopen. Zois ga je odprl vsem ljudem. Po teh drevoredih so se vozili ljudje celo s kočijami, tu so se vršile tudi veselice. Ko je potovala n. pr. leta 1790. princezinja Elizabeta iz Inomosta skozi Ljubljano, se je peljala na izprehod na Zoisov vrt. Ko jo je leta 1802. zopet privedla pot v Ljubljano, ji je napravil častniški zbor na Zoisovem vrtu veselico s turško godbo. Ta Zoisov vrt je postal prvo razvedrišče v Ljubljani. Tu je postavil tudi poletno jahalnico. Vse delo ga je stalo 30.000 gold. Ta vrt je vzdrževal do leta 1809., ko so prišli Francozi v deželo. Ime »Zoisov graben« vzdolž II. mestne deške šole se je do danes ohranilo. S tem Zoisovim delom je bilo ustrezno tudi Krakovcem in Trnovcem, ki so pridobili takisto pripraven in primeren dohod v mesto.²

Tudi za novo gledališče v Ljubljani se je Zois zelo zavzel, ko so leta 1765. pričeli z delom. Primeroma največ akcij je sam podpisal in daroval za gradbo potrebno železo. Delovanje ljubljanskega gledališča je pazljivo spremljal. Spoznal je važnost gledališča; milo se mu je pa storilo, ko je opazil, da se goji v njem le nemščina in laščina, da so pa slovenščini zaprta vrata. Ali je Zois kaj vplival na prvo slovensko opero »Belin«, ki jo je uglasbil kamniški učitelj in organist Jakob Zupan leta 1780., ni znano; gotovo pa je, da je zlagal slovenske pesmi, ki so jih v letih 1770.—1790.³ v gledališču peli laški operni pevci. Kopitar poroča: »Ko se včasih ni nihče nadejal, da se bo pela med laškimi tudi slovenska pesmica, je zapel pevec ali pevka sredi spevoigre domačo pesmico, ki jo je

¹ Mitteil. des Musealvereines f. Krain, 1907, 59.

² Ivan Vrhovec: Prva izprehajališča in prvi javni nasadi v Ljubljani. Ljubljanski Zvon, 1894, str. 14.

³ Laibacher Wochenblatt, 1887, Nr. 343.

zložil Zois, v parterju in ložah pa je zadonel vesel hrup in plosk, da ni moči popisati.¹ Toda Zois s tem še ni bil zadovoljen; želel je spraviti na oder slovensko igro; zato je prigovarjal Linhartu, da je priredil dve igri: »Županovo Micko« leta 1789. in »Ta veseli dan ali Matiček se ženi« leta 1790. Tudi Vodnika je osokolil, da je priredil v slovenskem jeziku Kotzebuejevo igro »Der Hahnenschlag« pod naslovom »Tinček Petelinček«, ki so jo leta 1803. igrali otroci v ljubljanskem deželnem gledališču.² Po Levstikovi in Pintarjevi sodbi je Zois prevel Bürgerjevo balado »Lenoro«. Luka Pintar jo je objavil v »Zborniku Slovenske Matice«, IV, 160.

Človek bi mislil, da je moral biti mož, ki je toliko delal, jeklenega zdravja. Žal, ni bilo tako. Udnica se je vedno pogosteje oglašala in mu često ovirala vsako delo. Od leta 1789., torej od svojega 42. leta, ni mogel več hoditi in nadzirati svojih topilnic. Jeseni 1793 je bil zadnjikrat na Gorenjskem; od leta 1797. pa sploh ni prišel več iz svoje hiše. Dolgih 22 let je preživel v postelji ali na svojem stolu, ki si ga je sam omislil. Na tem stolu sedé, je pisal in, če je bilo treba, pognal z roko kolo, da se je odpeljal na drugi del svojega stanovanja. Noge so mu namreč popolnoma ohromele. Mirno in bogovdano je prenašal svoje pogostoma neznosne bolečine. Koliko noči je brez spanja prečul! Vendar tudi ta čas ni preživel brez dela. Čeprav razen glave ni mogel premikati nobenega uda, je vendar tudi to dobro uporabil, da je čital in premišljeval.

Posle svoje trgovine je oskrboval sam s pismi ali pa po svojih uradnikih. Za potrebne stavbe ali poprave je snoval sam načrte, jih sam risal ali pa dal drugim podrobno izvršiti. V trgovini ni nazadoval in rudarstvo se je redno razvijalo, dokler niso francoske vojske razmer dočista spremenile.

V svoji sobi je sprejemal, na svoj stol priklenjen, odličnjake:³ kneze, državnike, vojaške dostojanstvenike in potujoče učenjake. Z vsakim se je znal prijetno razgovarjati. Gladko je govoril najimenitnejše evropske jezike in o vsaki stvari je vedel kaj povedati. O njem so govorili, da se z

¹ Beinahe jährlich um Ostern kommen ital. Opern nach Laibach: für diese pflegte B. Z. in früheren Jahren immer die beliebtesten Arien ins Krainische zu übersetzen, und der Versuch fiel nicht unrühmlich aus, selbst die Wälschen fanden es cantatissimo, nicht so das deutsche. V. Jagić: Briefwechsel zwischen Dobrovsky u. Kopitar u. a. Süd- und Westslaven. Berlin. 1897. Str. 331.

² Anton Trstenjak: Slovensko gledališče. 27—29.

³ Kopitar jih nekaj našteva, n. pr.: lord Dunkworth, knez Metternich, nadvojvoda Ivan. Miklosich: Kopitars kleinere Schriften, Str. 8.

isto temeljitostjo lahko razgovarja o črevlju, kakor o najvišjih znanstvenih predmetih. Vedno pa je vedel govor tako zasukati, da je zanimal gosta. Vsakdo se je poslovil od njega zadovoljen, ker ga je plemeniti in duhoviti razgovor razveselil.

Poleg telesnih nadlog je moral izkusiti Zois tudi mnogo dušnih bridkosti. Trikrat so pridrli Francozi v Ljubljano (1797, 1805 in 1809). Radi vojske je bil ves promet zavrt; delo se ni tako odsedalo ko poprej, trgovina je pešala. Vendar so tudi Francozi spoštovali Zoisa in mu uslišali marsikatero prošnjo za svoje uboge rojake. Ko se je morala leta 1805. avstrijska armada nagloma umakniti iz Italije, niso mogli 300 bolnih vojakov dalje odpeljati. Zois jim je dajal pet tednov potrebnega mesa in vina.

V burni dobi francoskih vojsk je pisal Zois dnevnik. V ljubljanskem muzeju sta shranjeni dve drobni knjižici, pisani s svinčnikom. Prva je Zoisov dnevnik iz let 1805. in 1806., druga iz leta 1809. Izpisek iz prvega dnevnika je objavil dr. Janko Kotnik v »Zori«, 1911, 65—70, drugega je podal Avgust Dimitz v »Laibacher Wochenblattu«, leta 1886., Nr. 315—320. Oba dnevnika sta velike vrednosti za spoznavanje dotične dobe, še bolj pa, da moremo natančneje razmotrivati Zoisov blagi značaj, ki sredi neznosnih muk in bolečin potrpežljivo vztraja.¹

Čeprav se je Zoisu upiralo vsako zunanje slavje, čeprav mu je bil zoprni vsak nepotreben lišp, ga je vendarle veselilo, da ga je cesar Franc I. odlikoval 30. aprila 1809 s komanderskim križem Leopoldovega reda. Izročil mu ga je deželni guverner baron Rosetti.² Celó v oporoki je naročil, naj mu ta red pripne na mrtvaško obleko.

Po svojem rojstvu je podedoval lepo imetje, blago srce po svojem očetu; oliko, vednost in srčno izobrazbo si je pa moral sam pridobiti.³

Zois je živel v dobi prosvetljenosti, ko so mali duhovi vero in Cerkev radi zasmehovali, zaničevali in preganjali, se zavzemali za brezboštvo ali pa za deizem. Ne bi bilo čudno, ko bi se bila tudi vedoželjnega Zoisa polastila kaka mrvica tega naziranja, toda trdna vera mladostnih dni mu je ohranila mir. Nekateri svobodomiselci so smatrali Zoisa za svojega, vendar zmotno, kakor bomo še videli.

Zois se bržkone radi bolezní ni oženil. Svojim sorodnikom je bil zvest tovariš in prijatelj, oče-

¹ Cf. tudi Ivan Vrhovec: Francozi so tu. Ljublj. Zvon, 1894, 358—361, 412—417.

² Carniolia, V, 385.

³ Richter, l. c., str. 17.

tovski svetovalec, pomočnik in podpornik. Zato so ga častili kot svojega očeta. Pa tudi Zois je bil hvaležen za vsak izraz odkritosrčne ljubezni. V življenju se je ravnal po načelu: Ne žali nikogar! Zato je tudi v pogovoru vedno branil ali vsaj izgovarjal odsotne in šibkejše.¹

Neki duhovit knez je ob Zoisovi smrti pisal: »Bridko občutim izgubo našega dobrega prijatelja barona Zoisa. Čeprav sem ga le malokdaj in le za kratko dobo videl, sem bil vendar vedno ginjen, opazujoč njegove redke dušne in srčne lastnosti. Koliko vednosti je imel ta mož; koliko gorečnosti za uk! Koliko vztrajnega in različnega napora, koristnega in natezljivega ga je stalo! Koliko potrpežljivosti in vdanosti pri tolikem trpljenju in koliko sočutja za trpljenje drugih ljudi je kazal! Kolika dobrotljivost srca, kolika pripravljenost vsakega poslušati in mu dobro svetovati! Kdo ne zapade v zrelejši dobi, zlasti če je še obremenjen s fizičnim trpljenjem, v neko samopašnost? Zois pa je, misleč na domovino, prijatelje, rojake in nesrečneže, pozabil sam nase. Kako ljubeznen in dobrovoljen je bil v družbi, čeprav ni bil nikdar prost bolečin! Tako je znal svojo bol zatajevati, da so radi tega tudi drugi nanjo pozabili. Pri vsem tem je bil prost čestihlepnosti, razen da bi čimveč dobrega storil.«²

Kako mirno je prenašal udarec, da pada blaginja njegove hiše! Trgovini v Benetkah³ in v Trstu, kateri je še vedno vzdrževal, sta vsled vojne prenehali; blago se je slabo odsedalo, zaloge so se kupičile. Dokler je mogel, je vztrajal z delom v svojih rudarskih podjetjih. Toda sila je rastla. Vojska je pogazila vse plodove mirne obrtne delavnosti; trgovina je popolnoma prestala, državni popirji so padli, draginja je nastopila, kredit je bil omajan. Trgovine, ki so bile Zoisu nad 100.000 gold. dolžne, so plačilo odpovedale; vojni davki so rastle, francoske nasilne kontribucije so ljudstvo trle; Zois je moral železne zaloge pod ceno prodajati.⁴ Žrebljarjem v Bohinju ni mogel Zois več sproti izplačevati zaslužka (22. junija 1812). Vsem uslužbencem je moral plače znižati, kakor leta 1778. Mnogo rudarjev je zapustilo delo (sporočilo 13. julija 1812). Oskrbnik Koder je svetoval, naj se bohinjski rudniki prodajo Bodlaju (Wodlei) v Kropi ali pa Thomannu. Pogajanja so se razbila. Malo

¹ Richter, l. c. str. 19.

² Richter, l. c. str. 19.

³ L. 1794. je daroval, ozir. odpustil družini Peisone, ki je s slabo upravo uničila njegovo tamkajšnjo trgovino, 60.000 gold.

⁴ Richter, l. c. 20.

pred smrtjo jih je prodal Zoisu njegovemu nečaku Karlu baronu Zoisu dne 7. oktobra 1819.

Ganljivo je čitati, kako je želel Zois, vedno se s smrtjo boreč, urediti svoje imovinske razmere in zapustiti dedičem popolnoma urejeno premoženje. Rudnike in topilnice je imel na Javorniku, na Radovini, na Bohinjski Bistrici in v Starih Fužinah, v Ljubljani pa hišo s pritklinami. Ta hiša je bila leta 1765. tako urejena, kakor jo še sedaj vidimo.¹

Pri vseh teh težavah Zois ni stokal. Navajen na zmerno in trezno življenje, se je omejil na najpotrebnejše in je varčeval, kjer je le mogel. Bridko je bilo gledati dvainsedemdesetletnega moža, kako mu list za listom vene v vencu zemeljske sreče in kako mu odmirajo zvesti prijatelji in služabniki: hrast med mladim brstjem.²

Kdor je gledal Zoisa v njegovih mladih letih, čvrstejšega, zdravejšega, bogatejšega, jasnih lic, navdušenega za vse dobro in lepo, je moral priznati, da je izreden mož. Kdor ga je pa gledal zadnje dni, kako je oslabil, sedel na svojem prevoznem vozičku, preprost, brez vsakega sijaja, je moral čutiti nekako sveto spoštovanje pred preizkušnim modrijanom.

Zois je bil sicer vse svoje življenje veren in je to tudi očitno kazal, saj je posebno ljubil in spoštoval duhovnike, n. pr. Vodnika, P. Damascena Deva, Mateja Ravnikarja, dr. Jakoba Zupana itd., katere je z vsakojakimi dobrotami obdajal, vendar se je šele v poznejših letih lotil temeljitejšega premišljevanja verskih resnic. Ta uk ga je tako izpopolnil, da je postal prav bogaboječ kristjan. Res, da je bil že dolgo vrsto let pripravljen na smrt, vendar se je zadnje dni svojega življenja izključno le pripravljaval za odhod s tega sveta. Njegov spovednik je bil, kakor smo že omenili, njegov prijatelj, pisatelj in poznejši tržaški škof Matej Ravnikar. Uredil je vse posvetno, pobožno je prejel svete zakramente in umrl 10. novembra 1819, deset mesecev za svojim prijateljem in primiznim tovarišem Valentinom Vodnikom. Pokopal ga je škof Avguštin Gruber 12. novembra ob treh popoldne pri Sv. Krištofu. Kljub slabemu vremenu se je vendar vse trlo ob sprevodu, katerega so se udeležili: učenci normalke, gimnazije, liceja, duhovščina, kapitelj. Nosili so ga dijaki. Ob rakvi so stopali črno oblečeni meščani s svečami v rokah. Za krsto so stopali sorodniki, prijatelji, znanci — skoro vse ljubljansko mesto.

¹ Argo, 1895, 209 in d.

² Richter, l. c. 20.

Zoisov portret nam je ohranjen po Lanzedellyjevi risbi.¹ Zois je narisana sedeč na prevoznem stolu, ki si ga je sam dal napraviti. Stol ima tri kolesa, da se je mogel Zois sam voziti po 17 sobanah svojega stanovanja. Slikar Juri Šubic ga je naslikal v vestibulu ljubljanskega Rudolfinuma.

3. Zoisovi prijatelji.

Zois je bil samec, poleg tega hrom in torej ni mogel zahajati v družbo. Gotovo bi mu bilo dolgočasno, ko bi moral biti vedno sam. Pomagal si je s tem, da je imel vedno kakega gosta pri mizi. Taki stalni gostje so mu bili: prof. Penzel, Valentin Vodnik in Jernej Kopitar, bržkone pa so bili večkrat pri njegovem omizju tudi: Kumerdej, Japelj, Linhart, Matej Ravnikar in dr. Jakob Zupan. Oglejmo si te može, v kolikor so bili v zvezi z baronom Zoisom.

O profesorju Abrahamu Jakobu Penzlu pripoveduje Jernej Kopitar² v svojem lastnem življenjepisu naslednje dogodke. Penzel je bil v l. 1795.—1798. profesor poetike, t. j. tedanje 6. latinske šole (po starem ustroju latinskih šol je bil 5. razred poetika in 6. retorika; ob Kopitarjevem času je bilo to uprav narobe). Penzel je bil učen in pošten mož, toda skoro vsak večer nekoliko ovinjen. Navada je bila, da so bili v vsakem razredu po trije obdarovanci (praemiferi) poleg petih pohvaljenih (accessit); Penzel pa je tedaj izredno samo Kopitarja uvrstil med obdarovance. Nekoč so prevajali Eneido. Penzel je menil, da bi bilo (Aeneid. IV, 611) po pomenu bolje čitati v »meritumque malis advertite numen«, mesto malis — malo. Kopitar pa zašepeta proti svojemu sosedu: »Nix nutz, esset enim hiatus.« Penzel opazi šepet in hitro vpraša: »Kaj ste rekli?« Kopitar zardi in se sramežljivo obtoži. Penzel pa odgovori: »Popolnoma prav, zato vas vpišem v zlato knjigo. Tako naj učenec sodeluje.« — Nekoč ga Zois naprosi, naj se po čolnu odpelje proti Igu in naj ondi preišče rimske spomenike. Penzel je to vestno storil, toda pri tej priliki pregloboko pogledal v kupico. Ko pristane zvečer čoln ob Zoisovi hiši na Bregu, odide Penzel takoj k Zoisu, da bi mu sporočil o svojem delu. Radi premočne pijače pa ni mogel paziti na gladki pod ter se, kakor je bil dolg in širok, prekopicnil pred Zoisa. Zois se je s

svojo materjo že dalj časa trudil, da bi profesorjevo slabost, če ne odpravil, pa vsaj omilil, pa sedaj se je prepričal, da zastonj. Zoisu se je pijančevanje silno gnusilo, zato ga je ta dogodek tako nemilo dirnil, da Penzla ni nikoli več povabil k sebi. Sicer pa tudi učna oblast z njim ni bila zadovoljna, zato ga je po štirih učnih letih brez pokojnine odpustila.¹ Penzel je Dio Cassia prevel iz grščine v nemščino. Ker je bil v denarnih zadregah, je v Krakovu zastavil rokopis z izvirnikom Reinarjeve izdaje, ki ga je opremil z obrobnimi opazkami. Baron Zois pa mu je poravnal dolg in mu vrnil rokopis z izvirnikom vred. V znak hvaležnosti je Penzel svoj natisnjeni prevod posvetil Zoisu, ki je bil tega dejanja zelo vesel.²

Valentin Vodnik se je kmalu potem, ko je bil imenovan (4. oktobra 1792) za gorjuškega kurata, seznanil z baronom Zoisom. Od leta 1794. sta si pridno dopisovala, leta 1796. pa je prišel Vodnik v Ljubljano za kaplana k Sv. Jakobu. Od tod je imel kaj blizu k Zoisu na Breg, čeprav tedaj še ni bilo šentjakobskega mostu. Po Kopitarjevem sporočilu je bil Vodnik odslej stalen Zoisov gost ali primiznik vsako opoldne.³ Zoisov vpliv se kaže v vsem Vodnikovem delovanju. Brez Zoisa bi Vodnikova zvezda ne sijala tako jasno, kakor jo poznamo. Najbolj proseva to razmerje iz Zoisovih v l. 1794.—1796. Vodniku na Gorjuše poslanih pisem.⁴ V teh pismih ga navdušuje, poučuje in presoja. V Ljubljani je bil Vodnik Zoisov hišni slavist, kakor se izraža Kopitar. Zois ga je nagovarjal, naj spiše slovensko slovnico in slovar. Obojega se je Vodnik res lotil, pa bil je prepočasen. Slovnico je pač izdal leta 1811., slovar pa je ostal v rokopisu.

Zois je Vodnika ljubil tudi radi njegovega veselega značaja. Kopitar, ki je bil devet let pri Zoisu in torej tudi Vodnikov primizni tovariš, imenuje Vodnika šaljivega prijatelja (amicus fopabilis, voll lächerlicher Seiten), ki je znal vse dobro zabavati in ni nikomur zameril, če so ga malo potegovali, n. pr. Kopitar. Isti Kopitar z veseljem pripoveduje, da je Vodnik poročal nemško nevesto z dvojezičnim ženinom. Ko je molil očenaš nemški, se mu je pri besedah: »daj nam danes naš vsakdanji kruh« ustavilo, da ni mogel

¹ Kopitars kl. Schriften, str. 8.

² Kopitars kl. Schriften, str. 5—7.

³ Dem er wie früher dem Penzel den Mittagstisch gab. Kopitars kleinere Schriften, str. 8.

⁴ Dr. E. H. Costa: Vodnikov spomenik, str. 45—62. Glej tudi razpravo: Dr. Iv. Grafenauer: »Valentin Vodnik — pesnik« v Knezovi knjižnici, XXII, 1918, str. 104 i. d.

¹ Pod risbo je napis: Sigmund Zois, Freiherr von Edelstein, gestorben den 10. Nov. 1819, alt 72 Jahre. Lanzedelly del. Gedruckt im lithographischen Institut in Wien.

² Miklosich: Kopitars klein. Schriften, str. 5 in 6.

nadaljevati. Kaj stori Vodnik? Urno je nadaljeval očenaš slovenski. Kopitar, ki je bil priča temu dogodku, je opoldne pri obedu Vodnika baronu zatožil; Vodnik pa je dejal: »Res je, toda dobro, da Bog razume vse jezike; lepo nevesto je pa dvojezični ženin lahko prepričal, da je bil moj slovenski očenaš resnično pravi očenaš.«

Tedanji vojni poveljnik v Ljubljani grof Bellegarde je bil leta 1806. poslan iz Ljubljane v Kotor, da bi pridobil to mesto za Francoze. Njegova šestnajstletna hči in nekako tridesetletna vzgojiteljica sta ostali v Ljubljani. Ti dve sta tožili Zoisu, da uprav najboljše ljubljanske kuharice ne znajo drugega jezika kakor slovenskega. Vzgojiteljica je pripomnila, da je kuharica rekla, da bi dami še lepši bili, ko bi znali slovenski. Kuharica se je bržkone izrazila, da bi bilo lepše, ko bi dami znali slovenski; vzgojiteljica pa je napak razumela ta stavek, ali ga ji je pa tolmač napak prevel. Zato je prosila, naj jima baron Zois pripomore k tej višji stopinji lepote, če pa že ne obema, pa vsaj mladi grofici. Zois se je prisrčno smejal temu nesporazumu in takoj je ukrenil, da bi Kopitar grofico poučeval v slovenskem jeziku.

Kopitar je bil s tem predlogom zadovoljen in je precej drugi dan pričel s poukom. Ker pa ni bilo pripravne slovnice, se je moral Kopitar sproti pripravljati za vsako uro. Začel je torej v francoščini spisavati slovensko slovnico. Njegov spis je učenka prečitala, v dvomih vpraševala za pojasnila in se potrebnih besed in oblik naučila. V drugi uri je prišla na vrsto sklanja, v tretji sprega itd. Ker je bila učenka slovnično dobro izvežbana, ji pouk ni delal preglavice. Da bi se pa hkrati vežbala v slovenskem govoru, sta čitela Linhartovi igri: »Županovo Micko« in »Veseli dan ali Matiček se ženi«. Ker pa je besedilo teh iger precej nedostavno, sta tudi kar po izvorniku prevajala, Kopitar je pa služil za slovar. V dveh mesecih je grofica že lahko govorila s svojo slovensko kuharico. Rodbina Bellegarde je kmalu potem odšla v Gradec. Ker je Kopitar sestavil slovensko slovnico, čeprav v francoskem jeziku, se je pošalil z Vodnikom, da ga bo z izdajo slovenske slovnice prehitel, če se ne požuri. Vodnik, ki se je že več let trudil ob slovnici in slovarju, se je muzal, češ, kaj hočete s svojimi 5—6 polami francoskega rokopisa. Večkrat je zato Vodnik v šali vprašal Kopitarja, če je rokopis že v tiskarni. Kopitar je odgovarjal, naj ga ne draži, sicer bo kmalu tiskar govoril. Kopitar je natihoma dovršil svoj nemški rokopis slovenske slovnice in ga ponudil knjigotržcu Kornu. Ta ga je z veseljem sprejel, ker

Kopitar ni zahteval nagrade. Vodnik pa ni mogel umeti, kako bi mogel kdo spisati slovensko slovnico v nemškem jeziku, in sicer v zaporednih predavanjih, ki jo je sestavil prej v francoščini v preglednih tabelah. Ko pa je videl, da je istina, je bil silno poparjen in je hotel Korna pregovoriti, naj knjige nikar ne izda. Zois sam je moral posredovati, da se je Vodnik potolažil. Seveda je Vodnik očital Kopitarju, da je njegova slovnica nepopolna, ker nima sintakse. Dobri Vodnik se je potolažil in je Kopitarju celo pomagal pri slovnici.¹ Kopitar je na Dunaju svojo jezo na Vodnika kmalu pozabil in je sam priznal dr. Jakobu Zupanu v pismu 13. junija 1814, da »ljubi Vodnika, ker je tako dobra matica in vas mlade čebelice vodi na gore visoke, kakor pravi.«² Ko se je Kopitar v novembru 1808 poslovil od Zoisa in odšel na Dunaj, je Vodnik ostal pri Zoisu in je pričel pridno izdajati knjige, k čemur je nekoliko pripomogla tudi francoska vlada, ki je spremenila učni red. Vodnik je umrl 8. januarja 1819, torej deset mesecev pred Zoisom.

J e r n e j K o p i t a r (1780—1844) mora svojo slavo zahvaliti le Zoisu. Kot dijak 2. modroslovnega letnika (osmošolec) je prišel leta 1799. za domačega učitelja Zoisovemu nečaku pl. Bonazza v Zoisovo hišo. Tu je ostal tudi še nadalje, ko je odšel nečak na Dunaj učiti se kemije, rudništva in tehnologije.³ Bil je Zoisu za tajnika, knjižničarja in nadzornika rudninske zbirke. Še 15. aprila 1837 je pisal Kopitar prirodoslovcu in kustosu deželnega muzeja Henriku Freyerju, »da je pri Zoisu, tem nepozabnem možu, gojil rudništvo.«⁴ Kopitar je ostal pri Zoisu do novembra 1808, ko se je preselil na Dunaj, da bi se posvetil pravoznanstvu, kar pa je po dveh letih opustil. Dopisoval je do smrti s Zoisom in mu ostal hvaležen do konca, kar je zelo čudno, ker je bil Kopitar sumljiv človek in v svojih sodbah zelo piker. Samo nekaj oseb je našlo milost v njegovih očeh in o teh je govoril vedno spoštljivo, t. j. o slavistu Dobrovskem, o Mateju Ravnikarju in o Zoisu. Ko ga je nekdo (Čop?) iz Ljubljane prosil, naj mu spiše Zoisov življenjepis, mu je 12. junija 1831 odgovoril.⁵

¹ Kopitars kl. Schriften, str. 9. — Jagić, Neue Briefe zw. Dobrovsky und Kopitar, 332. — Kopitarjeva spomenica, str. 79—81. — Glej tudi Kopitarjevo slovnico, str. 388/9.

² »Amo et Vodnikum, quod tam bona matiza sit et vos mladus zcebelizas ducat ad gore visoke, ut ait.« Neue Briefe etc., str. 265.

³ Kopitars kl. Schriften, 5.

⁴ Dr. J. Mal: Kustos Freyer med slavisti. Čas, 1916, 196.

⁵ Priobčil A. Kaspret v Ljublj. Zvonu, 1889, str. 763.

»Carte bianche o baronu Zoisu ne utegnem izpolniti, fiat alias. Sicer je izdal življenjepis barona Žige Zoisa tedanji prof. hist. Richter v Ljubljani; pa ta življenjepis je presurov za tega finega duha. Nunc non vacat facere portraetum fidelius, sed faciam alias, vsaj tentabo. Bil je bodreč, tihega in stanovitnega ognja, za vse dobro in lepo sodelujoč mecenat« itd. Kako se je Zois razveselil, ko mu je Kopitar sporočil o odkritih freysinških spomenikih! Takoj je napotil Kopitarja in dr. Jakoba Zupana, naj se lotita razlage teh spomenikov, in sicer vsak zase popolnoma neodvisno od drugega.¹ Kopitar se je temu vabilu odzval, seveda je spis izšel šele leta 1836. v glasovitem delu »Glagolita Clozianus«.

Kopitar je bil že tedaj, ko je bil še pri Zoisu, mnenja, da so slovničarji le vestni opazovalci in sporočevalci vsakega jezika, ne pa postavodajalci. Zato je v pismu leta 1808. Dobrovskemu Vodnika ostro obsodil kot novotárja in hrvátarja.² Tudi na Dunaju je Kopitar še vedno nabiral knjige za Zoisa in mu jih pošiljal.³ V svojih pismih na Dobrovskega se je Kopitar o Zoisu zelo pohvalno izražal, zato mu je tudi Dobrovsky iz Prage 13. oktobra 1811 odpisal: »Kar mi iz pisem barona Zoisa sporočate, mi vedno jako ugaja, čeprav manj prija lastnemu samoljubju.«⁴

In dr. Jakobu Zupanu piše Kopitar 20. februarja 1814: »Crede mihi, qui cum barone Zois vixit, non potest gustare hujates maecenaticos« (Verjemi mi, kdor je živel skupaj z baronom Zoisom, ne more prenašati tukajšnjih mecenatkov).⁵

Zois je mnogo občeval tudi z Linhartom (1756—1795). Gotovo ga je on pregovoril, da je »steze popustil nemškega Parnasa« (Prešeren) in priredil v slovenščini dve igri: »Županovo Micko« (1789) in »Veseli dan ali Matiček se ženi« (1790). Potem se je lotil domovinoznanstva in pričel pisati domačo zgodovino. Zois piše 20. marca 1794 Vodniku na Gorjuše: »Kumerdej, Linhart in Japelj mislijo že dolgo na zboljšanje koledarja. Linhart je prevzel nalogo, da povzame iz svoje zgodovine najvažnejše dogodke izza prve naselitve Slova-

nov. To namerava priobčiti v koledarju, za kar mu bo vsak kmet bolj hvaležen kakor o. Marku (Pohlinu) za popis jeruzalemskega templja ali Trojanskih razvalin.« Zois je pomagal Linhartu tudi pri prevodu Wollsteinove knjige: »Bukvice od živinskih bolezní za kmečke ljudi« leta 1792.¹ Leta 1794. je Zois več izvodov te knjige poslal Vodniku na Gorjuše, da jih razdeli med kmete.² Ko je Linhart tako nepričakovano 14. julija 1795 umrl, je Zois Vodniku pisal: »S kakšnimi besedami naj Vam sporočim bridko naznanilo: Linharta ni več«.

Da je bil Blaž Kumerdej (1738—1805) tudi Zoisov prijatelj, je gotovo, samo natančnejših poročil nimamo. Vemo pa, da je Zois Kumerdeja zalagal s knjigami in da je vedel za vsak njegov korak, kar Kopitar v svojem listu z dne 6. februarja 1809 Dobrovskemu izrečno zatrjuje.³

Juri Japelj (1744—1807) je znan prevajalec svetega pisma in cerkven pesnik. Pri Zoisu je dobil tudi on obilo bodrila. Hudomušni Kopitar mu sicer zasluge krati, pove pa ob tej priliki marsikaj zanimivega o Japljevi izdaji svetega pisma. Japelj je pričel oskrbovati novo slovensko izdajo sv. pisma in si pridobil za sotrudnika Kumerdeja. Oskrbela sta rokopis novega zakona in petero Mojzesovih knjig. Revizor Janez Debevc se je spotikal nad germanizmi; pridružili so se mu še Vodnik, Škrinjar in drugi. Japelj je odšel za kanonika v Celovec, Kumerdej se je preselil v Celje. Izšel je torej I. del novega zakona (evangeliji) po Japljevem prevodu. Škrinjar je pričel v dobri slovenščini prevajati knjige Modrosti, Izaija itd. Revizorji so potem izdali II. del novega zakona proti Japljevi volji po lastnem prevodu. Stari zakon je izšel do psalmov v Japljevem duhu, vse drugo v Škrinjarjevem.⁴

Ravnikar Matej (1776—1845) je bil po Kopitarju priporočen Zoisu. Občeval je mnogo s Zoisom in je bil tudi njegov spovednik. Gotovo je Zoisovo omizje sklenilo, da bi se sv. pismo iznova izdalo v slovenskem jeziku, poslovenjeno po izvirniku in ne po Vulgati ali po drugojezičnih prevodih. Ravnikar in dr. Jakob Zupan sta pričela prevajati. Ravnikar je prevel prvih pet Mojzesovih knjig; prevod pa je ostal v rokopisu.⁵ Kopitar se je

¹ Jagić: Briefwechsel zwischen Dobrovsky u. Kopitar, str. 214. Kopitar piše: Wie sich Vodnik, B. Z.(ois), u. wir Krainer alle über die freysinger M. S. freuen.

² Cf. Briefwechsel etc., str. 2. Očita mu Neuerungs-sucht, Inkonsequenz in trdi: Von V. kriegem wir entweder sein Lebtag nichts oder was Kroatisches.

³ Časopis za zgodovino in narodopisje, XV, 128.

⁴ Briefwechsel, 216: Quae ex litteris Baronis de Zois, vere excellentissimi viri comunicas, semper placent quam maxime, etiamsi minus faverent amori proprio.

⁵ Neue Briefe etc. Str. 260.

¹ Dr. Glaser: Zgod. slov. slovstva, II, 37.

² P. pl. Radics: Anton Linhart v Ljublj. Zvonu, 1893, str. 90.

³ Briefwechsel, str. 9.

⁴ Briefwechsel, 38, 39.

⁵ Briefwechsel itd., str. 222: Kopitar piše 27. oktobra 1811 Dobrovskemu: Supan und Raunicher arbeiten brav an

veselil prevoda, zlasti ker bi moral iziti v novem črkopisu, ki bi ga sestavili pod vodstvom Dobrovškega¹ leta 1811., kakor citira Kopitar Dobrovškemu iz Zoisovega pisma 10. avgusta 1811.

Tudi dr. Jakob Zupan (1785—1818) je spadal v Zoisov krog. Zupan je leta 1809. dovršil doktorat bogoslovja na Dunaju in se 12. septembra istega leta vrnil domov. Jernej Kopitar je Zupana priporočil Zoisu, češ, da bi baronova bližina gotovo ugodno vplivala na nadarjenega Slovenca ter ga bodrila k marljivemu delu. Že 3. decembra 1809 vprašuje Kopitar Zoisa: »Ali je že bil Zupan pri Vaši Milosti? Meni še ni nič pisal.« Bržkone pa se je Zupan kmalu zglasil pri Zoisu in se približal krožku, ki se je zbiral pri Zoisu. Ko sta Ravnikar, Zupan in njiju sodelavci Debevc, Balant, Škrinjar itd. hoteli izdati prevod svetega pisma, sestavljen naravnost po izvorniku, je Zois obljubil denarno pomoč.²

Tudi prof. Janez Nep. Primic se v pismu, poslanem iz Gradca 26. julija 1812 dr. Jakobu Zupanu, spominja Zoisa: »G. baron S. Zois mi je pisal in poslal en izvod Voltiggija. Oj, da bi ta vrli mož še dolgo živel v srečo človeštva!«³

Naposled ne smemo prezreti še enega Zoisovega prijatelja — Josipa barona Erberga, odgojevatelja cesarjeviča Ferdinanda, ki nam je pozneje znan kot cesar Ferdinand I. Deset pisem obsegajoča zbirka je bila sprva shranjena v dolškem arhivu, potem jo je po nakupu dobil deželni muzej ljubljanski. V nji razpravlja Zois važne prirodopisne, gospodarske in znanstvene stvari. V prvem listu piše o pticah in različnih ornitoloških predmetih; v naslednjih o vrtnarstvu, gospodarstvu, o utrdbi Gólavca in Rožnika pred francoskim vpadom leta 1809. Najbolj so zanimiva pisma o slovenskem slovstvu. Za svojo knjižnico je nabiral slovanske starine, dragocene tiske, ne navadne knjige in rokopise. Med poslednjimi imenuje znameniti jezuitski dnevnik, v katerega so redovniki za svojega bivanja v Ljubljani vpisavali spomina vredne dogodke. Ta za ljubljansko zgo-

der Übersetzung der hebr. Bibel (nolunt enim versionem vertere). — Dr. Glaser: Zgod. slov. slovstva, II, 75.

¹ Briefwechsel, str. 214.

² Dr. Rudolf Mole: Dr. Jak. Zupan. Carniola, 1910, 105 sp.

³ V. Jagić: Neue Briefe etc. Str. 288.

dovino važni rokopis je Zois podaril baronu Erbergu, sedaj se pa hrani v deželnem muzeju.¹

Žal, da ni najti v Zoisovi zapuščini pisem, ki so mu jih pisali znanstveniki, državniki in drugi odličnjaki. Iz neke postranske opazke izvemo, da je Zois pisma navadno sežigal.

* * *

Ko smo pregledali Zoisovo življenje, smo se prepričali, da je bil Zois vsekako odličen mož. Ko je ležalo naše slovstvo še v povojih, mu je bil buditelj in podpornik. Obudil je Vodnika, ki bi bil sicer na Gorjušah ali pozneje kjerkoli gotovo slovstveno obmolknil. Le Zoisov trud in njegova blagodejna ocena sta ga zdramila in mu dala poguma za novo delo. Kopitarju je dal s svojo bogato knjižnico in navdušeno besedo priliko, da se je zatopil v slavistične študije in da je spisal slovensko slovnico. S svojim posredovanjem pri baronu Erbergu in grofu Hohenwartu je pripomogel, da so Kopitarja sprejeli v dvorno knjižnico. Linharta je bodril pri delu, mu pomagal s svetom in ga navduševal za slovenščino. Japlja in Kumerdeja je spodbujal pri slovenjenju svetega pisma, kakor pozneje Ravnikarja in dr. Jak. Zupana. Mnogo slovenskih in slovanskih starih knjig, mnogo rokopisov je ohranil in obvaroval razpada. Lepa zbirka rudnin v ljubljanskem muzeju je delo njegovega navora in znanja. Mož, ki je živel zaprt v svoji sobi, je z blagodejnimi žarki svojega duha razsvetljeval in ogreval ves slovenski svet. Zato mu je zaslužen na čast zlagal dr. Jakob Zupan² pesmice. Z vso pravico piše Jos. Marn: Kakor bi Vodnik ne bil znan Slovincem, tako bi Kopitar ne bil Slovanom; brez Kopitarja bi morda mati Slava ne imela Miklošiča, in brez Miklošiča — kdo ve, kako bi bilo še sedaj slovensko jezikoslovje.³ Ali ne živi torej baron Žiga Zois med nami — še dandanes? Po Vodniku bi smel tu on reči:

Ne hčere, ne sina
Po meni ne bo;
Dovolj je spomina:
Me dela pojo.

¹ Prof. Kaspret v Ljublj. Zvonu, 1889, 189 po Deschmannovem predavanju v Muzejskem društvu 19. jan. 1889.

² V Kranjski čbelici, I, 76, 77; II, 49; III, 60.

³ Jos. Marn, Jezičnik, XXIII, str. 1.

Ko so komarja ženili.

(Slovaška.)

Ko so komarja ženili,
vina naprstnik popili;
slavček jim je pa nalival
v želod in vsem je napival.

Vsi so tako se napili,
da so komarja ubili.
Mrtev komar na plesišču,
joka mušica v dvorišču.

— Nehaj se, muha, solziti,
saj še komar oživi ti! —
„Njega vzbuditi težavno:
ženin moj mrtev je davno . . .“

Z njega vso mast so pobrali,
za slo jo cekinov prodali,
kožo pa tudi njegovo,
kakor sem tukaj gotovo.

Rad. Peterlin-Petruška.

Študentovska.

Ciril Jeglič.

O, kaj vse na svetu ni prav!

Našega strica trebuh boli, in je spregovoril:
»Ali smo zato čakali na Jugoslavijo? To bi rad
vedel, kaj neki mažejo gospodje, ki so postavljeni
za ministre!«

»Sam Bog jih izgruntaj!«

»Saj to je tisto! Ko bi jih jaz, bi jih — in bi
jih namlatil tako, povem vam, tako —: ne kozje
bradice ne bi ostalo od njih!«

Stric je jezen ter mu verjamem, da so hude
reči, ki morijo njegovo srce. Samo premislite:

Takole po južini séde človek, ki je počitka
potreben, da bi se malce pogovoril sam s seboj.
Sede v naslonjač, premišljuje, pretresuje, se za-
ziblje na levo, se poujčka na desno, in bi že hotel
reči: »Hvala bodi Gospodu« — pa ti zgaga zga-
gasta gomazi iz želodca: krbavs, krbavs — hep!
Zgaga zgagasta, hep! O ta Mariča, ki o šmarnih
mašah kuha zelje in fižol!

»Mariča!«

»Kaj ti pa spet ni prav?«

»Jaz ti bom lonce prevrnil — hep! jaz ti bom
piskre pobill!«

»Le!«

»Le, le! O tristo milijonov vagonov v žakljih
zavezanih! Le, le! Mariča, — hep! Pojdi sem, Ma-
riča, da se dvignem in te bom! Ali slišiš?! Jaz te
bom — hep, hep! — te bom v zelju skuhal, te bom
ocvrl, ocvrtek fižolasti, in ti bom piskre pobill . . .«

A Mariča pomiva, kakor da ne sliši, in ropoče
s posodo, kakor nalašč, prav nalašč! O, sliši! Saj

to je tisto! Njega trebuh boli, pa ne, da bi vpra-
šala: »Ti, boš požirek polaja?« Ali kaj podobnega.
Saj ga niti srknil ne bi: u, tisto brozgo! Ampak —
o Marička škandrava, če si v nebesih! Saj mora
človek biti nervozen, če noče! Kakšen red pa je
v naši državi? Ali še drži katerikoli paragraf? Ja,
mar se vam ne zdi, kakor da je cel svet narobe
in v godljo postavljen, kakor da se Ljubljana pre-
kucuje ter vam nepremaknjena stojita samo škaf
in Mariča: pa ona pomiva posodo, kima in z jezi-
kom opleta: »Le, le!«

Hep, njega trebuh boli — pa naj bi bolelo in
naj bo, če je božja volja tako! Naj bi bolelo, če
bi samo to! Ampak —

»Mar smo zato čakali na Jugoslavijo?«

O, da bi samo trebuh bolel! To je nezaslišano,
kaj se ti lahko dogodi dan za dnem . . . In to zju-
traj na tešče, opoldne ali zvečer, v pisarni, cerkvi
in še drugod in povsod, tudi doma na postelji! Greš
na primer po ulici, z uradnimi akti zaposlen, pa
se ti zakadi prav pod noge: kofrnica gizdalinska,
topoglavec oblizani. Se okreneš, da bi ga —, pa
se ti priklanja in pardonira, da mu vidiš noter v
hudobijo spridenega srca. Če pa smo še zatorěj,
potem vprašamo, — ne! nič ne vprašamo, mi
zahtevamo: kje pa so policaji, da napravijo red?
Kje pa tiče tisti slavni ljubljanski policaji?!

Pa greš na trg, da bi kupil češplje, ter jih ne
kupiš. Komaj, da utegneš in se smeš ozreti nanje.
O, ministri! Pa se nameriš k vladi, da bi blago-
volili in povedali in pokazali, kdaj dobiš tiste do-

klade, o katerih čenčajo že babnice, ki solato prodajajo. In ti pokažejo? Aha, fi—! In stopiš v trafikko, da bi se potolažil z eno, dvema viržinkama. Pa ti cinca in se mota, duša podkupljena, in ti pomėžikuje in se opravičuje: »Zares, baš gospod pred Vami je kupil zadnje!« Skočil bi ter bi buzaronko namikastil in tako nazarensko naklestil ongavega gospoda in frajlo frajlasto, ki verižita! Skočil, iz kože bi skočil! Tristo milijonov vagonov —, no, kaj pa na to porekô gospodje poslanci in gospodje ministri, ki govorančijo o pravici, o Jugoslaviji in enakopravnosti? E, blagorodneži, a?! Hic Rhodus, hic salta!

Da bi jih —! Pa greš in sedeš v tramvaj, da bi se, zgaran in lačen, domov popeljal. In mu sam Hindenburg preži iz oči: »Odkod pa, gospod, kam pa? Za kam pa smem postreči?« Seveda! E, vrag, karto daj in ne goljufaj, misliš, da si baron! Misliš, da smo mi barabe, od Zelenega kadra? Tisti listek daj, kaj boš streigel ter izpraševal, odkod in kam! Jezik za zobmi, če te nič ne skrbi!

Kaj, kajne, kaj?! Aha! Pa še niste slišali ne o stanovskih organizacijah, ne o naših kanclijah, ki so unikum, ne o tinti in peresih, ki so zanič, da bi —, in ne o naših šefih in frajlah, kratkokrilnicah protežirankah, ki so tudi unikum... E!

Potlej pa prideš domov ter jo glej pa glej in poslušaj: posodo ti pomiva, kima, z jezikom opleta in je ne zine poštene! Hep, in za nameček te naj še trebuh boli...

Stric je jezen in rečem vam: le verjemite, da so hude reči, ki morijo njegovo srce!

Jaz pa sem — ju! — študent, ubog študent — juju! — ki me še nobena reč ne — jezi. Ter se mi svet še zmerom zdi lepo urejen in sem bolj radoveden, kaj se skriva deklicam v očeh, nego za modrost in mažo ministrov. Pa da bi še dolgo ne prišel čas, ko bom imel grajščino in v njej gospo in kuharico ž njo: takrat se bomo jezili, jaz in ti, kratek čas delali svojim otrokom, mladim, kakor smo zdaj mi. Tiste čase nas zlega varuj Bog — pa naj se vse zgodi in naj bo, če je božja volja tako!

Pst!

Spet se zvečer nam vigred obeta.
Polna prosojne, drhteče jasnine
zarja nas gleda skoz mračne daljine,
sije do srca, ki se budi
in zamaknjeno vase strmi —

Žarka ljubezen nas tajno sprepleta...
Oh, vse preveč se v oči jim oziram
in vse preveč te oči študiram!
Pazi, junače, da ne zavozljaš:
ne odvozljaš, če ženka imaš!

Joj, kako so nevarna dekleta!
Veš, Jovanka, bila si mi draga,
ali zdaj se bojim te ko vruga
in nič več me zmotila ne boš
in moje ljubezni ranila ne boš!

Nič ne rečem, vseč mi je Meta...
Fletnejša Micika nego je Anka...
Angelček — — —, zlodej Jovanka...
Čakaj, moj angelček: brž te ulovim
in te nikoli več ne izpustim!

Ciril Jeglič.

Jezikovne ocene.

Gustave Flaubert: **Tri povesti.** Poslovenil Oton Župančič. Izdala in založila »Omladina«. 1917. (Konec.)

Preden končamo letošnje jezikovne ocene, se moramo dotakniti še nekega tujega vpliva, ki se je začel pojavljati zadnje čase pri nas, namreč **francoske** in **angleške** rabe velikih začetnic pri **lastnih** in občnih imenih.

Nekateri niso več zadovoljni s preprosto slovanško rabo, po kateri pišemo z veliko začetnico samo prava lastna imena, in so začeli rabiti v mnogih primerih velike črke. Največ tuje rabe so zanesli časniki. Tako smo dobili z našo novo državo Narodno vlado, pozneje Deželno vlado, Višji šolski svet, Narodno veče, Narodno predstavništvo itd. Drugi pa se niti s to pisavo niso zadovoljili in so začeli pisati po angleškem običaju vse z veliko, tedaj Narodno Veče, Narodno Predstavništvo itd. A zdaj se je prvo navdušenje poleglo in se piše večinoma že zopet po stari slovanski šegi: **d e ž e l n a v l a d a** za Slovenijo, **v i š j i š o l s k i s v è t**, **n a r o d n o p r e d s t a v n i š t v o** itd.

Taka pisava se pojavlja tudi v knjigah. V Komatarja in Šarabona Zgodovini in geogr. Avstro-Ogrske se piše n. pr. Kranjski deželni muzej (str. 4.), v Komatarja in Pirca Zgodovini za srednje šole, III. del, se piše n. pr. **L o n d o n s k i p r o t o k o l** velesil iz 1852 (str. 231.), Vatikanski cerkveni zbor (242), Severonemška zveza (236), a v isti sapi po slovanski navadi: berolinski kongres (1878), pariški mir (1856) itd. Prof. Reisner piše v Fiziki, kjer govori o planetih, Zemlja, Luna, Solnce itd. Dr. Prijatelj piše v drugi izdaji Josipa Jurčiča zbranih spisov: Rojenice, Pesoglavci itd. (str. 486 do 490.). Oton Župančič je naslovil v Samogovorih »Veselo pomladno epistolo« batjuški Murnu »na Onem Svetu«, kar je čisto angleški. Znano je tudi, da se piše v bogoslovnih spisih semtertja Stari Zakon, Novi Zakon, Evangelij, sv. Pismo, po časnikih tudi Sv. stolica, Sv. oče, ali po angleškem: Sv. Stolica, Sv. Oče. Slovenski bi bilo: stari zakon, novi zakon, sv. pismo, sv. stolica, sv. oče itd.

Taka pisava prihaja k nam nekaj po Srbih, ki močno posnemajo Francoze in Angleže, nekaj pa po Francozih in Angležih samih, ki vplivajo tudi na Italijane in Nemce. Ako bi jo sprejeli, bi zabredli v mnoge težave in nedoslednosti, ki jih sedaj še ne poznamo ne. Nastalo bi namreč vprašanje, ali naj se ravnamo po angleški rabi, po kateri se piše z veliko jako mnogo primerov (imena uradov, osebnih in stanovskih naslovov, družb, zadrug, listov, knjig, nadpisov v slovstvenih izdelkih itd. itd.) in, če so ta imena sestavljena, vsa imena in vsi pridevniki z veliko (nekaj zgledov iz Che-

stertonovega Četrтка: ...in tri minute za tem je bil izvoljen gospod Gabrijel Syme, član Tajne Policije, v Osrednji Odbor Evropskih Anarhistov (str. 37.), Najvišji Anarhistični Svet (34), listek z napisom »Zadnja Križarska Vojska (48) itd.) — ali po francoski, ki pa je sedaj šele v razvoju in še nima stalnih pravil. V francoski pisavi je sedaj taka zmeda, da dva pisatelja ne pišeta enako in celo isti pisatelj piše isto ime zdaj z veliko, zdaj z malo. Pisatelji omahujejo med angleškim načelom, ki so ga jeli sprejemati, in starim domačim, po katerem se piše z veliko mnogo manj primerov in se v sestavljenkah piše z veliko navadno le prva beseda. Sprejema se vedno bolj angleška raba, toda popolnoma se je nihče ne oklene, ker je naravnost neznosna. Iste težave imajo Italijani in tisti Slovani (zlasti Srbi in Čehi), ki so začeli posnemati Francoze in Angleže. Pri sestavljenkah se ločijo že tudi Nemci (pri rokah imam knjigo z naslovom: Buch **Berühmter Kaufleute von Wilhelm Berdow**, Leipzig, 1909). Če nam je torej kaj za doslednost, moramo sprejeti angleški način ali pa ostati pri starem domačem. Razlika pa je v tem, da je naš preprost in demokratičen, kakor smo Slovani sami, angleški pa je našarjen in ima vprav bizantinsko spoštovanje pred naslovi in častmi. In če angleškega niti Francozi ne morejo sprejeti, kako bi ga šele mi, ki se že od Francozov toliko ločimo! Le pomislimo, kaj že Francozi pišejo z veliko. Pišejo imena za državo, nje oblike in uredbe (n. pr. État država, affaire d'État državna zadeva, secrétaire d'État državni tajnik, Empire cesarstvo, République, le Parlement, la Cour dvor, la Chambre des députés poslanska zbornica, Assemblée constituante (1789—91) ustavodajna skupščina, Conseil général véliki svet itd.); **i m e n a u r a d o v** (n. pr. Guyot, employé à la Mairie, G., ki je bil v službi pri županstvu, Tri povesti, str. 14., la Préfecture namestništvo, Sous-Préfecture podnamestništvo, ministère des Affaires étrangères ministristvo za zunanje posle itd.); **i m e n a z a s t r o k o v n e p o j m e** (n. pr. iz zgodovine la Renaissance, la Réforme religieuse lutska reforma, la Révolution (1789), la Constitution (1875), les Croisades križarske vojske, la guerre de Cent ans, stoletna vojska, la Révocation de l'Édit de Nantes (Lanson, Histoire de la Littérature française, str. 6; toda na str. 624. piše isti pisatelj v istem imenu édit z malo); **k r a j e v n i p o j m i**: la Conférence mestna svetovalnica, le Cours trg, korso, strani Francije, n. pr. De toutes parts, du Nord comme du Centre, les nouvelles s'aggravaient, Zola, Le Débauché, Novice so se od vseh strani, od severa kakor od sredine (Francije) slabšale; verski pojmi in predmeti, n. pr. le Jugement dernier poslednja sodba, tako piše Zola; une façon de Saint Sacrement naturel (Zola) naraven zakrament — tu ga neverni pisatelj ni

rabil v cerkvenem zmislu, a ga je pisal z veliko; la Bible, l'Évangil, l'Écriture sv. pismo, l'Ancien et Nouveau Testament itd. — tako piše ne kak katekizem, ampak Anatol France!), imena višjih činov (n. pr. Le Tétrarque était tombé aux genoux du Proconsul tetrarh (Herod) je bil padel prokonzulu pred kolena, Tri povesti. 114; l'Empereur, monsieur Président (republike) itd.), imena redov (n. pr. les Ursulines, les Bénédictins). Mnogokrat pišejo z veliko občna imena, ki zaznamujejo posamezne predmete, n. pr. Cette fidélité a manqué aux anges dans le Ciel (nebesa) et au premier homme dans le Paradis (raj), Anatol France. Dalje se pišejo z veliko imena godov in praznikov itd. itd. Zgled sem nabral pri pisateljih, največ pri Flaubertu, Zoli, Anatolu France-u, Maeterlincku, Bourgetu in Bazinu in kažejo, kako se dejanski piše.

Angleška raba se loči od francoske v tem, da se piše še več vrst imen z veliko kakor v francoščini in da se piše v sestavljenkah vse z veliko. Tako se n. pr. piše Secretary of State for Foreign Affairs, (angleški) državni tajnik za zunanje posle. Prav tako se imenujejo naši ministri. Pred seboj imam Stenografske beleške privrem. nar. predstavništva Srba, Hrvata i Slovenaca (uradna izdaja), v katerih čitamo n. pr. gospod Ministar Trgovine i Industrije, Ministar za Rudarstvo i Šumarstvo, Ministar Nutrašnjih Dela (12. red. sastanak); predsednik Ministarskog Saveta (torej kakor angleški Council of Ministers). Tudi v nagovoru se rabi angleška pisava, n. pr. Gospodo Narodni Poslanici! (5. redni sastanak). V opravičilo moram pripomniti, da se piše večkrat tudi z malo; tako čitamo v zapisniku 5. red. sestanka n. pr. Zastupnik Ministra inostranih dela, kar dokazuje, da nam angleška pisava še ni prešla v meso in kosti.

Da bi se pri nas kedaj načelno sprejela angleška ali francoska raba, se seveda ni bati, greši pa se semtertja v posameznih primerih. Tako je povzročil zmedo Levec, ki je v Pravopisu postavil načelo, naj se pišejo z veliko imena večjih praznikov; potemtakem bi bilo pisati n. pr. veliki petek, velika sobota, toda Velika nedelja. Levčevemu načelu se je uprl dr. Fr. Kos v Gradivu (v uvodu III. zvezka) in z malo pišejo godeve in praznike odlični pisatelji, tako n. pr. Župančič, Cankar in dr. J. Lesar v Evangelijih in listih. V prihodnjem Pravopisu se mora Levčevo načelo zavreči.

Glede sestavljenk je zahteval l. 1910. dr. J. Tomišek (Antibarbarus, str. 32—49), naj bi se pisala v krajnih imenih in v imenih društev in listov lastna in občna imena in pridevniki, ki so narejeni iz krajnih imen, z veliko. Ta zahteva pa ni zmagala in danes gledamo nanjo kot na nesrečen poskus, kako zanesti zmedo v preprosto in lepo slovansko pisavo. Zahteva je namreč polovična in meri v srce slovanski pisavi. Če je proti staremu načelu, ki je pri nas v rabi načelno že od l. 1863. in so ga sprejeli Janežič, Levstik, Levec in Škrabec in z njimi vse slovensko občinstvo, zahteval po tujem zgledu pisavo, kakor Štepanja Vas, Kadilnikova Koča (!), Časopis za Zgodovino in Narodopisje (!), bi bil moral zahtevati tudi velike črke v imenih knjig, nadpisov slovstvenih izdelkov itd., kakor je to pri Francozih in Angležih, in bi bil moral zahtevati pisavo, kakor Cvet in Sad, Deseti Brat (Jurčič), Podobe iz Sanj (Cankar), Čez Plan (Župančič), Pod svobodnim Solncem (Finžgar) ali po angleško Pod Svo-

bodnim Solncem. Enako pri nadpisih v povestih, pesmih itd. Tako bi se moralo pisati po Tomišku n. pr. v ravnokar izešli dr. J. Šorlija povesti »Sorodstvo v prvem členu« poglavlja: 1. Na Razpotju, 4. Po Klancu navzgor, 6. Terjalec v Hiši itd. Tako se piše v francoščini in angleščini.

Iz vsega je očitno, da se Slovani jezika ne bomo učili pri Francozih in Angležih.

Dr. A. Breznik.

Književnost.

Dr. K. Ozvald, **Smernice novega življenja**. V Ljubljani 1918. Izdala »Matica Slovenska«.

Pozno naznanjamo to knjigo. A dobro knjigo priporoči bolje pozno kot nikoli! In Ozvaldova knjiga je dobra.

Dvoje ji je nekdo očital. Najprvo, da ima toliko citatov. Očitek je upravičen, če citati motijo zvezo misli in besed. Ako so pa tuje misli in tuji reki lepo ubrani, zakaj bi to bila hiba? Ljubši nam je nabrana in lepo ubrana kita svežega cvetja kot pa dolgočasna samodelna roža iz papirja. Dr. Ozvald veliko citira. Ne zato, tako bi človek pravično sodil, kakor da hoče kazati svojo »načitanost«, še manj, kakor da sam ni razmišljal o problemih, ki o njih govori, ampak nekaj je to njegova pisateljska svojstvenost, nekaj pa zato, da opozarja, kdo in kje tudi piše o tem. Tako zadobe problemi življenje, ko čitatelj vidi, da se resni miselci resno bavijo z njimi. Dobivajo pa seveda tudi odgovori večjo veljavo, če jih potrjuje avtoriteta veljakov. Ozvald navaja celo vrsto modernih pedagogov in filozofov. Priznati pa moramo, da je tekst s citati res preveč natrpan in da je res odveč, ako Ozvald n. pr. za izrek, da si je »vsak sam najbližji«, citira Schelerja. Kaj je treba za tako reč nemškega filozofa! Če je vsaka druga beseda v »ušescih«, to moti in žali tudi estetični čut.

Drugi očitek je bil, da to niso smernice našega življenja. Gotovo bi bilo posebno hvaležno delo, če bi kdo prav nam Jugoslovanom podal smernice za razne posebnosti našega življenja. Nemara nam jih bo podal profesor Ilešič, ki opravlja med nami nekako poslanstvo jugoslovanskega pedagoga. Vendar ima tudi naše življenje toliko občečloveškega, da moramo biti hvaležni tudi za splošne smernice novega življenja. Svetovna vojska je odkrila toliko človeških hib, da bo že z njimi dosti dela, preden jih bomo odpravili. Še posebej bo moral kajpada vsak narod odpravljati svoje posebne narodne hibe.

Dr. Ozvald je torej hotel podati smernice, ki jih zahteva življenje vseh narodov in tudi naše življenje po tej vserazdiralni vojski. Kliče nas na vzgojno narodno delo s troedinim geslom: pridnih rok — bistrih glav — usmiljenih src. Vsega trojega je gotovo tudi nam Jugoslovanom zelo zelo treba. Leno boljševištvo, kulturna nemarnost in brezsrčna sebičnost, ki je še toliko povsod, niso »pot prava« v deželo napredka, prosvete in socialne blaginje.

Po tem geslu je razdelil dr. Ozvald knjigo v tri dele.

V prvem delu govori o »delavniku življenja«. Duhovito razmišlja o vprašanju, ali je človek homo faber, kakor misli Bergson, ali je homo sapiens, tvorec kulture in bogoiskatelj, kakor je učil stari vek

in pozneje Cerkev. Človek je oboje, zato je tudi življenje delavnik in praznik. So vrednote, ki zanje ni previsoka cena celo žrtvovati življenje. A na poti do teh vrednot je treba dela. Za delo je pa treba vere vase; dejanje hoče volje, in volja zavesti. Tem večja je kaka doba, čim trdneje je verovala v svojo moč. Seveda ni vsak za vse. Moderna veda nas uči tudi v tem ekonomije (Taylorjev sistem). Uči nas pa tudi, kako spoznavati svojo moč (Parsonsova metoda o določanju poklica). V tem zmislu je treba preosnovati tudi šolstvo.

V drugem delu govori o pomenu spoznanja. Zopet najprej posreduje v pravdi, ali je veda za življenje, ali je sama sebi namen. Brani pravice intelekta, a ne na kvar »drugim funkcijam spoznavajočega duha«. Tudi pragmatizem ima svoj prav. Ali, življenje je več kot pa skrb za jutri! S posebno toplino se zavzema Ozvald za pomen »doživljanja« ter »intuicije«. Tu ga očitno očaruje Bergson. Nasproti oboževanju vnanjega sveta po pravici postavlja vedno bolj rastoče umevanje notranjosti. S tega vidika so pisana poglavja: Jaz, Ti, Zgodovina — učiteljica v življenju, Umetnost, Verstvo, Logika srca.

V tretjem delu govori o ljubezni in sočutju. Nekak epilog je klic: *memento vivere!* imej v mislih življenje, a pravo življenje! —

Ne moremo reči, da bi se z vsem ujemali, kar nam nudi ta knjiga. Ta in ona misel je preveč nejasna, ta in ona dvomljiva, ta in ona po našem mnenju tudi zmotna. Toda krivico bi delali pisatelju, če ne bi priznali, da siplje pred nas — iz svojega in tujega — bogastvo misli in da je v tem bogastvu mnogo biserov pravega pedagoškega spoznanja. Nihče ne bo čital te knjige, da se ne bi duševno obogatil. Treba jo je pa res »brati«: večkrat in v odlomkih. Škoda, da o prvem, kar bi želeli izvedeti, o najglobljem zmislu življenja in zadnjem cilju vzgoje, ne ve nič jasnega in določnega povedati. Tu je najbrže vzrok tudi vse druge nejasnosti.

A. U.

S poti. Napisal Izidor Cankar. Založila in izdala Nova založba v Ljubljani. Nova knjižnica 3. — Ko sem sedaj zdržema prebral to knjigo — morda sem jo bolj prevžil, nego prebral — sem se nasmehnil, ko sem se domislil, da mi je rekel nekdo: (ko je spis izhajal v Domu in Svetu) Kakšen potopis pa je to? Niti tega ne pove, kako visok je Markov stolp. In drugi je pisal: »Ti, ali je resnično tisti perverzni Fritz celo duhovnik?« In še tretjega sem se domislil, ko sem avtorju trdil sam: Zares dvomim, če boš še kdaj kaj boljšega napisal. In ko sem bral Stanko Majcenove misli ob tej knjigi in njegovo trditev: »Ta knjiga vsakdanjim skrbem ne pomeni nič, svetu lepote in ljubezni pomeni vse« sem se zavedel, da je moj nasmeh upravičen. »S poti« tolmačim takole: S poti, kjer sem vse svoje sile, vso svojo mlado dušo zakopal v spoznavanje resnične lepote, kjer sem bil sredi milijonov tako prisrčno sam s svojo ljubeznijo do nje — s te poti prihajam k tebi, domovina, in ti najbolj žarki zubelj svoje duše poklanjam za na pot — za novo pot do teh ciljev. Ne tistim, katerim ne pomeni umetnost nič, ampak tistim, ki bi se utegnili okužiti v gnilem ozračju, disorientirati se in propasti — tistim mladim, močnim, hrepenečim veljaj to »zdravilo«. Grenko je. Zakaj toliko šibe, kaljene v strupu in ne v megli, ni še zlepa zažvižgalo nad nami.

Pisatelj je slutil n. pr. vprašanje o višini Markovega stolpa in je odgovoril: »O potopis, ti stara nadloga! Nezakonsko dete jalove zadrege, sramotno dejanje obupanca, pesniška laž nepesniških pisarjev. Zgodovina mukotrpnih ur ob pisalniku, nazorni nauk v puščavi domišljije, pavovo perje, utrgano na tujem zelniku« itd. Nekaj takih potopisov smo doživeli, za katere je bilo škoda jelk, ki so padle za papir tem mukotvorcem. — Ljubljana — matjuška naša — ali ni lepa, ali ni resnično hrepenenje vzbujajoča — vsem, ki niso v njej, ali ki pridejo vanjo samo tedaj, ko je vsa slovesna in praznična in se takoj spet poslove! Dà, taka je. Kdor pa se potopi vanjo, ga obide mrzlica, če ni postal alga med algami itd. Težko je biti odkritosrčen in največ poguma je potrebno za to lastnost. Zakaj ljudi ne boš razjezil z ničimer bolj, kakor če jim pomoliš pred obličje zrcalo. Le bodi pripravljen na klofute in pljunke. Kdo pa bi vrtal po lastnem srcu in tipal po lastnih možganih? Ta strašni dolgčas! Še mislijo naj ob literaturi! Kako pa! In samega sebe naj najdejo v njej, svoje temne koticke v srcu, ki jih tako nervozno zaklepajo! Tak je ta spis, kar nič za kratek čas. Programatičen se mi zdi, kjerkoli ga odpreš, vsako poglavje je zase celota: naj je debata pred Assunto, naj je razgovor o moslji, naj je Fritzova pereča ironija, ali Estere nežno, čisto žensko čuvstvovanje, njena velika, odpuščanja polna ljubezen — vse skupaj, ali vse posamič sili, da bereš, ne siliš naprej, ampak se zamisliš in si izprašuješ vest. Nekdo mi je rekel: To ni slovenski spis, to je že evropska knjižica! Utegne imeti prav. F. S. F.

S. Gregorčič. Poezije I. Životopis napisal Ivan Dornik. Ljubljana 1919. Založila Jugoslovanska knjigarna.

»Zlata knjiga« je doživela novo izdajo v obliki, ki je vzornookusna in neprimerno priročna. Vsebinsko je knjiga ponatis izdaje »Poezij« iz leta 1882. Ugotoviti bi bilo treba, ali je ponatis res točen (kri [3] mesto kri!) in natančen. O tem soditi ne morem, ker nimam prve izdaje pri rokah. (Že tretji sem za Opeko in Medvedom!) Primerjal pa sem besedilo z izdajo iz l. 1885. in sem našel sledeče razlike:¹ Prašam svitile milijone (2) — Svitle prašam milijone (2); upri (2) — upri (3); kri (3) — k r í (4) (vide faksimile v Moh. knjigi!); pesmice (9) — pesemce (11); britkóst (10) — bridkóst (13); nédolžno (11) — nedolžno (13); najhujša (14) — narhujša (16); osóde (19) — usóde (21); to prisegam (19) — to prisezam (21); devic (20) — devic (22); gromi (21) — grmi (23); zaječi (22) — zaječi (24); strupene (26) — strupêne (26); dete (30) — déte (32); srce (33) — srcé (34); kakô (38) — kakó (39); hčér (39) — hčer (40); zèmlji (39) — zèmlji (40); presnovljanje (41) — presnavljanje (42); »Lastovke ... zvesto« (45) — Lastovke — zvesto. (46); V Celici (47) — V celici (48); zá-me (48) — záme (49); pri-gréje (50) — prigreje (52); Z njo (51) — Ž njo (53); boj (57) — bój (60); romarica (58) — rómarica (61); željo (60) — željo (63); pogléd (63) — poglèd (66); zanesi (64) — zanesi, (67); bol (65) — ból (68); Gorje ti (65) — Gorje ti, (68); mano (67) — máno (70); srebrno-čisti (68) — srebrno — čisti (71); oh (69) — ah (72);

¹ Netočnosti v pretisku ni zakrivil g. Dornik, ki nam je izjavil, da korektore niti videl ni. Uredn.

v tém (70) — v tem (73); níma (72) — nima (75); zelènih (73) — zelènih (78); sam (80) — sam, 84); uzórom (80) — uzòrom (85); — móje (82) — môje (87); — gróbu (83) — grôbu (87); polóti — polôti (92); lastnína (87) — lástnína (93); tam góri (94) — tam gôri (100); hrumèč (100) — hrumèč (107); mnôgi (104) — mnógi (111); nobéna (105) — nobèna (112); čakajoč (109) — čakajóč (116); tabo (110) — tábo (117); njega (112) — njêga (119); vanj (114) — vânj (121); pride (114) — príde (121); snežèni (125) — snežèni (125); ondu (127) — ondi (126); posteljo (121) — pôsteljo (129); nebô (127) — nebó (134). — Če je Dornikov prepis točen, je vrednost knjige izredno večja, ker je prva izdaja »Poezij« tako redka. Glede nekaterosti bi veljalo seveda ugotoviti en princip, ali naj se ponatiskuje: prelívajóče (41, 42); strášan (64, 67); deklè — gorè (!) (58, 61); pesemco (11) — pesmico (32, 33); tébi — nêbi (29, 30); o ginj — boginj i. dr. Sicer bi kazalo izdajati klasike s potrebnimi akademičnimi nujnimi variantami pod črto, kakor to delajo drugi narodi, če ne izdajajo za ljudstvo. In Dornikov Gregorčič se mi zdi, da ni namenjen ljudstvu, ker ljudske izdaje ne potrebujemo, odkar imamo Mohorjevo, ki vsebuje 48 pesmi iz prvega zvezka »Poezij«. Zdi se mi pa, da je Dornik odmenil knjigo vendarle vsaj izobrazenejšemu občinstvu. Njegov uvod, njegov »životopis« je namreč tako čudno neakademski, ekstemporiran, podlistkarski v »lieux communs«: ožji tovariši (IV), »literarno delo, ki ga je započel« (V) i. p. Uvod v pravem pomenu spis ni, ker ni nikak študij Gregorčičeve umetnosti, umetnostne posebnosti in pesniške tehnike. Kot »životopis« pa visi v praznem brez ozadja, katero je znal še celó neakademski Gregorčič tako toplo izličiti v svojem življenjskem opisu Erjavčeve osebnosti (Moh. Kol.). Prvikrat berem v Dorniku o »folium dioecesanum« mesto o »periodicum«. Nesoglasno bi znalo biti, če govori D. o postanku pesmi »Njega ni« v bogoslovskih letih. Iz Opeke (D. i. S. 1907, str. 37 sl.) bi sledila letnica 1882.¹ Kaj naj sodim o teh besedah: »In imel je (Mahnič) prav. Toda njegove misli so bile zapisane 30 let prezgodaj in so nam mnogo škodovale v političnem boju.« Načelna resnica je resnica danes in včeraj, ni nikoli prezgodnja. Naivnost strankarja je, govoriti, da je nam škodovala, (kakor da je stranka vse; kakor da je životopis v knjigi samo »nam«!). V tem stavku je Dornik nejasen, zelo okoren. Opazka o Jože Lavrenčiča knjigi, in »znamki v knjigi« (XVII) mi je posilila smeh in me spomnila veliko poučnejše zgodbe: Gregorčičeva ostalina: Naivnozaupljiv gospod posodi iz Gr. zapuščine Weberjeve: Dreizehnlinden, z izrazitimi Gregorč. opazkami ob robu. Posodi jih rodoljubni gospodični, ki mu točno knjigo vrne, potem, ko je hvaležnovdana za posojilo izbrisala skrbno vse opazke iz knjige... Sicer mi je tudi to uganka, zakaj se je zasidral Dornik tako udobnoširoko za Glonarjevim govorom, ki je bil govorjen v izobraževalno-slovesnem krogu in ni niti toliko ambiciozen ko Levčev

¹ Opekov članek pojasnjuje, kako je mogel napisati Grafenauer, da je »Njega ni« narodna. Gregorčič jo je res označil takó. Označil pa je le motiv pesmi: Vsi so prihajali, njega ni b'lo. Podobno pri »Izgubljenem cvetu«, kjer je misliti na motiv: je krancelj šel. Nezavednoasociativno je tu čuvstvoval Gregorčič celo v »narodnem« tonu Vodnikove četverovrstičnice!

»slavospev«. S sodbo o Levcu, da si ni prav upal približati se poezijam s kritiko«, si je sicer sodil Dornik sam.

Dr. I. Pregelj.

Stanko Majcen: **Kasija**. Drama v treh dejanjih. Ljubljana 1919. Izdala in založila Nova založba.

Naslov je jedro in vsebina te drame. Kasija je ženska, ki živi v spremenljivem in nezdravem ozračju. To ozračje jo sicer pritegne, a njene osebnosti ne ubije. Iz zatišja sega, kakor vsaka ženska: po kosu »tistega življenja, ki ga ni dosegla in ga ne doseže nikoli« (42). Trpi ljudi, a se jih tudi lahko otrese, le enega se oklene in tam se vara. To je njena tragika, zato končno krikne: »Majka, varali so me!« Različni ljudje žive z njo ali se vsaj seznanijo, edini pa, ki jo doume, je žid, zdravnik dr. Levay, a ta operater človeške duše vse samo opazuje in konstatira ter ostane vsem dogodkom ob strani, zato ga skoro znanca ne moremo imenovati. Časnikarja Müllerja Kasija trpi in družabno potrebuje — za življenje in za svet — na nadporočnika Ivančiča pa se opre njena duša. Tedaj, ko si upa z Müllerjem stopiti iz tihega življenja med družbo, — nastane »škandal«, in ker je neprevidna Milka izblebetala o fotografijah, ki družbo postavijo v pravo luč, postane naenkrat družbi nevarna. Boj med strankama se sicer izvrši med stenami — a tisti Ivančič, ki takoj v ekspoziciji deklamira: »Vsakega dekleta posebej je zlata škoda... Ta družba, veste, je zrela za žetev... To bo žetev!« (11), ki sicer upa tvegati različne nevarnosti in kljub vojaški prepovedi obiskuje zasebne hiše, se zboji in povrhu Kasijo nesramno ogoľjufa ravno tam, kjer se ona dvigne v materinskem čutu, ogoľjufa radi kariere, radi družbe, — ker razum to hoče. Ivančič je Slovenec, čuvstven idealizem se ga drži le kot obleka, v višji družbi ne hodi varno, njegova prvotnejša stran ga potegne v predmestje: »Pritlična hiša, rože na oknu, rdeča ruta v vetru, smeh in solze, luna in vodnjak« (21) — pa v njem ni moči, ki bi premagala strahopetnost, zato je koncem podlež tam, kjer bi ne bilo treba preveč žrtvovati, da bi postal poštenjak. Ivančič je smatral Kasijo za žensko, ki jih je najbrž mimogrede spoznal že več — a naletel je na močno dušo, ki ga moralno zmelje.

Drama ima za scenično bazo tiste dni v Belgradu, ko je dozoreval razpad avstro-ogrske države, zato je nevarnost politične igre blizu. Pa politično ozadje je ostalo le kulturno ozadje. Res zijajo na odru in iz govorov prazne hiše, razdrta okna, na ulici stopa vojak z bajonetom, družba se šopiri v fotelih, policijsko igro igra dokaj nespretno polkovnik Carneri, a vse to, kar nas v drami resnično zanima, so ljudje s svojim globljim nehanjem. Kos življenja je to, ne prelistan, temveč preiskan, doumet, njega delci, živci in njih delovanje. Iskanje in pokazivanje zadnjih, najmanjših vzrokov gotovih dejanj, za katere je značaj še vedno preveč splošen in večkrat tudi krivičen pojem, to je dejanje te drame. Tisti, ki so pisali knjige o poetiki, so trdili, da dejanje izvira iz značaja, ali pa da dramatično dejanje predstavlja razvoj značaja. Povedali so premalo, ker umetnost in še najbolj dramatična je v tem, kako globoko zna kdo privzdigniti ljudi iz celote, ki jo imenujemo življenje, in jih pokazati same, cele, prave — kratko: izločiti jih iz miljeja. Drame življenja ne tvori samo naš značaj, temveč tudi milje, v katerem smo, in

še marsikaj drugega. Razmerje značaja do okolja, to prelivanje, medsebojno vplivanje je pravzaprav gonilna sila na dnu naših nehanj. Nad vsem tem pa stoji nekaj mirno, nepremakljivo, ki je več kakor življenje in njega zakoni: morala. — Vse drugo v ti drami se mi zdi le neobhodno potrebna koloratura, da je slika bližja našim očem: pustolovska majorca Benedek, tip žensk, ki pridejo od spodaj; imajo spretno družabno drznost in nosijo svojo dušo vrhu kože — polkovnik Carneri naj bi bil »norma«, nesimpatičen poštenjak, — njegova hči Adela majhen protitip Kasiji, rafinirano vzgojen vojaški otrok brez lastne poteze — vse skupaj samo kontrast Kasije.

Širokega razmaha dejanje nima in ga tudi ne išče. Res dramatično je pravzaprav drugo dejanje, kjer se koncertna scena malone grandiozna dvigne. Pravtako ostro napet je prizor zaslišavanja, ki bi pa spadal že v tretje dejanje.

Dva kulturna kroga se stikata v drami: civilizacija z nazori, neplemenska srednjeevropska kultura in vzhodna, plemenska, kjer so prvine še žive in jih noben nov red ne uduši. Zato Kasija ni samo ženska, p l e m e je važna komponenta njenega bistva. Tu sem spada tudi njena mati Persida, ki pa v dejanje ne sega, ker je le veren posnetek. S kulturnim momentom je dobila drama širšo podlago, zato bo lahko šla preko mej našega jezika.

Da bi sodili zaenkrat dramo po učinku na odru, se mi zdi napačno. To, kar imenujemo notranjo vrednost dela, deluje počasi in išče šele svojih ljudi. Majcenova drama je gotovo eno tistih del, ki bodo šele našla predstavitelje in širše razumevanje. Kljub temu, da je pri uprizoritvi režiser Šest scenični problem izredno srečno rešil, smo mogli dramo uživati le iz knjige, ker niso vsi igralci mogli dati tekstu življenja. Je namreč toliko podrobnosti, ki so pravtako važne kakor osnovne poteze, da ni podal človeka, kdor jih ne najde in ne izrazi. Pa to spada drugam.

Če pomislimo, da je to dramatični prvenec, pisan ob času, ko na mirno, preiščeno delo skoro ni mogoče misliti, moramo to delce občudovati kot pojav zase. Po Cankarjevi smrti nimamo človeka, ki bi znal neposredno doživeti pesniško tako ustaljeno podati kakor je to storil Majcen. Delo, ki je nastalo tik ob dogodkih, nima niti trohice priložnostnega na sebi. Delo s tako strogim notranjim redom in tako samo-svojim jezikom razodeva močnega duha; Slovenec, ki je ustvaril osebo dr. Levaya, je prestopil tla province.

France Koblar.

Anton Melik: Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev. I. del. Tiskovna zadruga v Ljubljani. 1919. Str. 228. Cena 10 K, po pošti 10 K 80 vin.

V uvodu pravi pisatelj, da naj nudi ta zgodovina splošen pregled. In to je. Doslej ga še nismo imeli. Obsega v 21 poglavjih tvarino do konca srednjega veka, lepo sestavljeno in razdeljeno. Poglavja so ta-le: Zemljepisna lega južnoslovanskega ozemlja; predslovanska doba; naše ozemlje za preseljevanja narodov; o starih Slovanih; južni Slovani se naselijo po Balkanskem polotoku; Sloveni v novi domovini; Slovenci v 7. in 8. stoletju; stiki Slovenov s Franki, Ljudevit Posavski, Pribina in Kocelj v Panoniji; dalmatinska Hrvatska v 9. sto-

letju; srbske države v 9. in 10. stoletju; država macedonskih Slovanov; doba hrvatskih kraljev, konec hrvatske samostojnosti; Srbi v 11. in 12. stoletju; slovenske pokrajine v 10.—13. stoletju, Otokar, Habsburžani; Hrvatska združena z Ogrsko, Arpadoviči, Anžuvinci; Srbija za Nemanjičev; Bosna za Kotromaničev; Srbi po bitki ob Marici, bitka na Kosovem; Bosna in Hrvatska v 15. stoletju; Dubrovnik; slovenske pokrajine v 14. in 15. stoletju; sklep. Takih strani, kakor so str. 188—195 (kulturni pregled srednjeveške Srbije), bi si želeli v knjigi desetkrat več; knjiga bi bila sicer obsežnejša, a nje vrednost bi silno pridobila. Pri drugi izdaji naj bi se to vpoštevalo. V splošnem knjigo prav toplo priporočamo.

V. Š.

Š. Gregorčič. Napsal Dr. Stříbrný. (Odtisk z časopisu *Musea Král. Českého* 1918.) Strani 85.

Dva načina sta — kolikor je meni znano — za globlje proučavanje liričnega pesnika: ali skušamo, oprti na resnico, da je datum lirične pesmi najboljša razlaga, dognati čas in razmere, v katerih je pesem nastala, in ob tej opori študiramo pesnikov razvoj in rast, ali pa gledamo na vse pesmi dotičnega pesnika obenem, kakor da so v eni vrsti pred nami, pa jih po v s e b i n i itd. delimo v razne skupine. Prvi način je gotovo zanimivejši, drugi je bolj mehaničen, a časih — če nam je pesnik vsak datum zabrisal — edino možen. Že starega Horaca čitajo eni po prvi, drugi po drugi metodi. Našega Prešerna je kronološko — torej po razvoju — uredil in razložil dr. Žigon v svoji Prešernovi Čitanki (tiskani že l. 1913.!! v Celovcu, a še do danes ne obelodanjeni; kdaj bo to? Ali čakate še hujše duševne lakote?!) Tudi dr. Grafenauer hodi v obeh svojih Zgodovinah slovenskega slovstva prvo pot. (Ne razumem, kako more dr. Stříbrný o. c. 73 Grafenauerjevo metodo imenovati deskriptivno; g e n e t i č n a je ali evolucijska, če hočete.) Drugo pot — ta je deskriptivna, opisovalna — si je izbral češki slovstveni zgodovinar Stříbrný, ki je — l. 1916. v vojni službi se nahajajoč v Pulju — napisal za Čehe 85 strani vel. osmerke dolgo razpravo o S. Gregorčiču. To je doslej pač najdaljše in največje delo o Gregorčiču. Pisano je s filološko natančnostjo. Ker ta način analize utegne posebno zanimati zrelejše dijake, ki si radi izbero za predavanje tega ali onega našega lirika, naj malo natančneje poročamo o razpravi dr. Stříbrneho.

V 5 oddelkih je obdelana vsa snov. V I (str. 1—9) čitamo znane nam životopisne podatke ter bibliografijo pesnikovih del. Poglavje II (str. 9—38) deli vse pesmi (približno 260 jih je) nekako v te-le skupine: v pesmi, v katerih G. govori o bistvu poezije in posebe s v o j e poezije (poezija je hčerka nebes), pesem se rodi iz božanstvenega navdušenja: IV. zvezek, str. 6; sem spadajo III 56, 63; njegova poezija hoče služiti narodu, je torej tendenčna: III 38, IV Moje pesmi, II Moje gosli, ib. Mojim slavilcem, IV V obrambo (1.), zlasti hoče vzbujati so č u t j e do bednih ljudi); drugo skupino tvorijo pesmi, v katerih pesnik govori o sebi (subjektivna lirika): o svoji solnčni mladosti v planinskem raju, o skrivnosti, ki jo je nesel s seboj v grob (III 16 in III 17, I Pogled v nedolžno oko, IV Le enkrat, II Ne zveni mi!); tretja, največja skupina govori o č l o v e k u sploh in življenju človeškim, o

človeškem srcu in njega neizmernosti, o strastéh, o trpljenju človeštva (pesimizem), o prijazni smrti rešiteljici, o sveta odkletvi, sredstvih, ki lajšajo gorje: sočutje («Sam», «Daritev», «Siroti» itd.) in neumorno delo za bližnjika; v četrto skupino prišteva Stř. t. zv. kozmične pesmi Gregorčičeve o bistvu vesoljstva, o Bogu-stvarniku, o času... v teh pesmih se je G. — tako meni Stř. — najvišje povzpел (iz I. zvezka »Človeka nikar!«, iz II. »Čas«, največ pa jih je iz tretjega); peta je skupina pesmi, ki opevajo lepoto prirode, zlasti planinskih krajev, Krn, šesta opeva kmetsko življenje, sedma domovino, poleg tretje najbolj zastopana (Znamenje, Eno devole, Domovini itd.), osma prijatelje in zaslužne može, v deveto skupino šteje Stř. vojaške pesmi (Dekletova molitev, Bitva itd.), v deseto erotične — objektivna erotika! — »Ohrani Bog te v cvet!«, »Vasovalec«, »Njega ni« itd.

V III. oddelku (38—50) razlaga dr. Střibrný, zakaj je Gregorčič takó velik pesnik. Trije činitelji so sodelovali: prvič, globokost njegovega čustvovanja, zlasti socialnega, drugič živahnost njegove domišljije, ki mu je za vsako čustvo hitro pričarala pred oči primerno sliko (metaforo), da je svoje čustvo plastično izrazil; tretjič njegov lahki, preprosti, kot zvon doneči pesniški jezik. Ni pa jemal metafor iz mitologije ali zgodovine ali iz abstraktnega sveta, temveč največ iz kmetskega življenja; zato ni v njegovih pesmih nič težkega. — V IV. oddelku (50—69) razpravlja Stř. o pesniškem jeziku in slogu Gregorčičevem: o epitetih, metonimiji, o figurah, ki jih G. rabi, zlasti o muzikalnosti njegovih verzov, o strofah itd. Gledé strof to-le ugotavlja: da je dve tretjini pesmi, pred vsem liriko čustva, zložil G. v kiticah, večinoma jambičnih, četverovrstičnih; liriko misli pa je izražal drugače, v bolj zapleteni, višji obliki; sploh pa da se je Gregorčiču najbrž s čustvom vred rodila tudi že zunanja oblika; posebno poučni da sta gledé načina ustvarjanja zadnji dve zbirki, III. in IV. — V V. oddelku določa dr. S. Gregorčiču mesto v slovenskem, pa tudi v svetovnem slovstvu.

Ves obširni spis dokazuje, da je pisan z največjo ljubeznijo do našega pesnika. Na nekem mestu vzklika (str. 71): »Srečen narod, ki je imel takó vročeljubečega in skrbnega sina; srečen pa tudi pesnik, ki mu je ves narod hvaležen in ga umeva...« Na več mestih ga primerja z največjimi češkimi liriki: Kollárjem, Vrchlickým, Sládkom... in ne našemu pesniku v škodo (zlasti kar zadeva žar čustvovanja). Vendar pa za hibe ni slep: par pesmi mu je ostalo popolnoma neumljivih (iz zv. II., str. 140 »Dve zvezdi«, in iz III., str. 18); v nekaterih se mu zdi metafora prisiljena, neokusna (posebno v III. zvezku, str. 18, 22, 35, 47, 59, 64; neokusne so mu pogrebnice 1—7 ibid.); časih mu je metafora prezapletena: »Samostanski vratar«, »Selitev«, »Uzori«. Še neko drugo slabost vidi Stř. v Gregorčičevem delu: to, da isto misel preveč ponavlja. Ponavljajo iste misli n. pr. V celici, Ujetega ptiča tožba, Siroti, Negodni ptičici, Nevihti in III. 25 i. dr. — Nasproti Mahničju, Cankarju in Prijatelju trdi Stř. (84, 17), da svojega pesimizma Gregorčič ni prejel od Stritarja, čigar pesimizem je iz knjig naučen, zgolj retoričen, teatraličen in se nasilno rešuje, temveč da je bil pri Gregorčiču trdno prepričanje, bistven del njegove filozofije, razpoloženje duše, ki je trajalo celo življenje; dobro pripominja dr. Stř. tudi to,

da Gregorčič tega svetovnega gorjá noče razrešiti s samomorom, kakor Schopenhauer in za njim Stritar, ampak z dejanskim sočutjem in delom, in da so ta bistveni razloček tedanji kritiki prezrli. — Deskriptivno metodo si je izbral dr. Stř., češ, ker »delo Gregorčičevo ne kaže niti v miselnem niti v pesniškem oziru nobenega razvoja« (str. 9.). Tu si g. pis. precej nasprotuje; saj (str. 55) sam pravi, da je tretji zvezek, ki ga je pesnik izdal l. 1902, v kljub temu, da je relativno najmedlejši, vendarle zelo važen, ker kaže, kakó se je pesnik trudil, da bi z novimi besedami in ritmi obogatil svoje umotvore in se torej v tem javlja »očitna sprememba nazorov o umetnosti in nje sredstvih.« In dalje pravi istotam: »Gregorčič tu (v III. zv.) zapuščá tradicijo, literarno konvencijo, trudi se za individualen slog in ritem, krepkejši in vendar nežniši od prejšnjega... A dasi se mu v III. zvezku ni vse posrečilo, počemer je težil, je vendar pokazal, da bi se bil lahko še dalje razvijal. Tem bridkejša je njegova prezgodnja smrt.« — Kaj pa gledé tistega, pri nas tolikrat ponovljenega očitka, da ga je kritika duhovnov ubila? Stř. piše na str. 61, ko je vse štiri zvezke premostril, to-le: »Pesniška moč Gregorčičeva je pojemala (klesala); gotovo je vplivala tudi bolezen.« V opombi spodaj pa dostavlja: »Vkljub vsemu zagovoru dr. Cankarja ne dvomim, da je bil G. v znatni meri žrtev osredja.«

In zdaj pride najbolj nepričakovana trditve: v kljub temu, da dr. Stř. priznava teistično-dualistični svetovni nazor Gregorčičev (str. 13); v kljub temu, da priznava, da je bil Gregorčič veren duhovnik, kar se vidi posebno iz Predsmrtnic (str. 24); v kljub temu, da je menda ni resnice katoliške vere in Cerkve, katere se Gregorčič ne bi spominjal, v kljub vsemu temu pravi dr. Střibrný, da Gregorčič — ni bil katoličan. Človek komaj verjame svojim očem, ko to čita! Pač se mora rajnik v grobu obrniti ob takem — znanstvu! Iz te trditve se zopet vidi, da naši severni bratje ne morejo pravično soditi o našem slovstvu. (Prim. istega dr. Střibernega kritiko o Grafenauerju v Ljublj. Zvonu, 1919, str. 443!) Oni izhajajo iz absolutne trditve: »Noben dober Čeh ne more biti katolik« — punctum! Po tem predsodku se potem meri in sodi vse. Da G. ni bil katoličan?! Najvidnejši znak za katoličane je, kajne, g. dr., da priznavamo rimskega papeža za vidnega poglavarja vidne Cerkve in svoje škofo? In kaj pravi G. k tej dogmi? Ali ne čitate v IV. zvezku himne na Pija IX. ob jubileju njegovem: »Naj slava grmi — zdaj Piju — krmarju — ki v Petrovi ladji — se ustavlja viharju«? In ali ni še malo pred smrtjo ob najlepšem sodelovanju s svojim škofom dr. Sedejem izdal l. 1904 »Joba«? Pa čemu bi Vam zmoto dokazoval: vsaka stran Gregorčičeve poezije oznanja, da je pesnik najtesneje zvezan s svojim narodom, ki je katoliški! In če bi Vas vprašal, kaj pa je bil, če ni bil katolik, bi odgovorili, vem: da je bil — novokristijan, prost vseh predsodkov, brez dogem itd. Vi vse to seveda z lahkoto »dokažete«. Gotovo! Samó oprostite, Vaši dokazi so — naivni. Le en zgled! V III. 32 govori pesnik o treh sestricah, Veri, Nadi, Ljubavi, ki jih je gojil vse žive dni; pred smrtjo mu pravita Vera in Nada, da ne pojmeta z njim, samó Ljubav pojde... Vsak otrok, ki se je količkaj učil katekizma, vé, kaj to pomeni: v raju se Vera spremeni v gledanje, Nada v uživanje, Ljubav pa ostane... In kako Vi razlagate to pesem? Da G. v njej — kot novokristijan — kaže na

dejansko ljubezen kot ognjišče in bistvo verstva! To se pravi misel pesnikovo — potvarjati.

Popolnoma pa se ujemamo s končno željo pisateljevo: »Naj ne bi sodobni pesniki slovenski šli mimo del S. Gregorčiča, ne da bi jih čitali! Njegov vpliv more biti samo dobrodejen, oživljajoč...« (Str. 82).

J. Debevec.

»Vrtčeva« petdesetletnica. Slovensko mladinsko slovstvo bo doživelo z letom 1920. redke jubileje, petdeseti letnik mladinskega lista »Vrtca«. »Vrtec« je bil v svojih petdesetih letnikih ne samo dober in skrbno urejevan mladinski list, temveč tudi za razvoj slovenske književne umetnosti prezanimiv in važen organ. Vanj so pisali iz svoje najboljši moči naši mnogi najboljši, iz njega so rastle literarni začetniki v zrelejšo obliko naših književnih listov. »Vrtec« je ohranil sicer pod štirimi uredniki (J. Tomšič, F. S. Finžgar, Anton Kržič, Jos Volc) svoj zunanji konservativni, pedagoški izraz in program, a se je organsko razvijal v vsebini časovnega umetniškega okusa. Bolj politično ozadje nego dejanska potreba mu je ustvarila tovariša v »Zvončku«. »Vrtec« je književno predvsem znamenit glede lirike. Tu je doživel tri viške v Levstiku, Župančiču in Dominšvetovcih (Sardenko i. dr.) Nekako sedemsto sotrudnikov ga je podpiralo v petdesetih letih. Med sotrudniki so imena naših kulturnih mož in delavcev: L. Pesjakova, Jan. Terdina, Fr. Levstik, And. Kalan, dr. Majaron, dr. J. Vidic, Anton Koblar, dr. J. Krek, dr. J. Žmavc, Fr. Cegnar, G. in B. Ipavec, Fr. Levec, A. Bezenšek, P. Bohinjec, dr. Opeka, Ev. Lampe, J. Barle, Ant. Medved, Fr. Govekar, Ant. Hribar, Fr. Gestrin, J. Volc, Fr. Krek, F. Finžgar, Ks. Meško, D. Kette, Jesenko-Doksov, Murn-Aleksandrov, Župančič, dr. I. Lah, Fl. Golar, Fr. Pengov, dr. Knific, P. Perko, R. pl. Andrejka, R. Maister-Vojanov, Al. Stroj itd. V eni smeri se list ni razvijal. Premalo je skrbel za reprodukcijo domače obrazovalne umetnosti (Langus, Dostal, Dobnikar, Škof). Naj se vsestransko razvija živahno pod vedrim uredništvom J. Volca, ki mu je podoben gospodar kakor pietetni Tomšič, skrbni Kržič in izraziti pesnik »Vrtčar« — Fr. Krek.

Dr. I. P.

Francoska slovnica, spisal prof. dr. Pavel V. Brežnik, v Ljubljani 1919. Založila Jugoslovanska knjigarna, natisnila Jugoslovanska tiskarna. Obsega 119 strani.

Knjiga ne vsebuje nikakih vaj ali beril, ampak nam predstavlja slovnico v ožjem smislu, kakršne so latinske in grške slovnice, torej nekaj repetitorij. Toda g. pisatelj ni dosegel po mojem mnenju svojega cilja.

V enem oziru nudi premalo snovi, v drugem pa ima poleg približno 30 tiskarskih pogreškov in nekaj gramatičnih napak to slabo stran, da je na mnogih mestih nejasna, nemetodična.

Po mojem mnenju tiči krivda neuspeha v tem, da si je dal g. pisatelj premalo truda in da jo je sestavil v preveliki hitrici.

Glagoli nuire, luire, reluire se spregajo sicer po primeru conduire, ampak participi preteklosti se tvorijo brez t, torej nui, lui, relui, ne kakor njihov primer conduit. (Glej str. 55.)

Glagol pourvoir se ne sprega povsem po primeru voir, ker tvori futur je *pourvoirai passé simple*

je *pourvus*; navesti bi se moral tudi *prévoir*, ker ima v futuru izjemno je *prévoirai*. (Glej str. 67.)

Ch ni vedno znak v tujkah za k, ampak tudi za š, kakor *archiprêtre*, *archevêque*.

Samostalniki na -ou ne tvorijo množine s končnico x ampak s končnico s; na x je približno 10 izjem. (Glej str. 19.)

Pravilo, da nekateri samostalniki na -al in -ail spreminjajo to končnico v množini v -aux, je tudi pogrešeno: vsi na -al tvorijo množino na -aux, vsi na -ail pa na -ails, drugo je izjema, in teh je jako malo. (Glej str. 19.)

Kakovostni adjektivi se imenujejo francosko *adjectifs qualificatifs*, ne *qualitatifs*.

Karl V., nemški cesar, se imenuje *Charles-Quint* in ne *cinq*, to je ena izmed izjem, kjer stoji latinski ordinale mesto *cardinale*. Ne vem, zakaj si je avtor izbral ta nesrečni primer.

O v zvezi z e se piše in tiska v francoščini vedno na ta način, da se o in e skoraj križata, torej *œil*, *bœuf*; Juvančičeva slovnica ga ima.

Nemetodično je, da rabi izraze, kakor v *časih* (glej str. 9 pri skupini t + i + vokal) nekateri (stran 19, nekateri sam. na -al in -ail; dalje str. 27 dvakrat pri adjektivih, dalje str. 38, da je deblo pri nekaterih glagolih izpremenljivo oziroma neizpremenljivo), da stavi x kot znak za ks in gz brez vsake pripombe, da našteva v pregledu glagolov besedne primere brez vzroka nad ali pod sestavljenimi glagoli.

Tiskarski pogreški so ti-le: str. 6 mesto *le champs* pravilno *le champ*, str. 28 mesto *extrême* pravilno *extrême*, str. 32 mesto *Écris-moi* pravilno *Écris-moi*, str. 35 mesto *nous fumes* pravilno *nous fûmes*, str. 35 mesto v. *futes* pravilno v. *fûtes*, str. 36 mesto *tu sera* pravilno *tu seras*, str. 41 mesto *reçut* (konj.) pravilno *reçût*, str. 44 mesto je *leverai* pravilno je *lèverai*, str. 50 mesto *cueillirai* pravilno *cueilleraï*, str. 50 mesto n. *fuyons* (konj.) pravilno n. *fuyions*, str. 50 mesto v. *fuyez* (konj.) pravilno v. *fuyiez*, str. 57 mesto *recrû* pravilno *recru*, str. 59 mesto *lisai* (impf.) pravilno *lisais*, str. 62 mesto *tut t'asseyes* pravilno *tu t'asseyes*, str. 62 mesto n. n. *asseyons* (konj.) pravilno n. n. *asseyions* str. 64 mesto *du* pravilno *dû*, str. 75 mesto *demmandées* pravilno *demandées*, str. 79 mesto *herité* pravilno *hérité*, str. 79 mesto *maitres* pravilno *maîtres*, str. 79 mesto *langue parlé* pravilno l. *parlée*, str. 81 mesto *crée* pravilno *créé*, str. 82 mesto *l'infinitiv* (2 krat) pravilno *l'infinitif*, str. 87 mesto *Êtes-vous* pravilno *Etes-vous*, str. 89 mesto *appetit* pravilno *appétit*, str. 91 mesto *Eglise* pravilno *Église*, str. 95 mesto je *cru* pravilno je *crus*, str. 98 mesto *qu'il* pravilno *qu'ils*.

Za začetnike-samouke ta slovnica ni primerna niti priporočljiva, ker ni v ta namen kot repetitorij niti spisana. Za višje razrede se mi pa zdi pomanjkljiva.

Stojim na stališču, da je najbolje, ako damo dijaku v roke v vsakem oziru popolno slovnico, kjer more najti vedno svojega informatorja za vse slovnične posebnosti in težkoče, čemur pa ta slovnica ni kos.

Joško Copic.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaje Zgodovinsko društvo v Mariboru. Urejuje prof. Fr. Kovačič. Letnik XV. Maribor 1919. Tiskala tiskarna sv. Cirila. Str. 164.

Naslovljeni časopis je zopet izšel za l. 1919., dasi radi vojne draginje v nekoliko skrajšanem obsegu. Med daljšimi razpravami beležimo: Dr. Fr. Ilešič: Češko-jugoslovanske paralele in odvisnosti (1—23). Baveč se s češko literaturo je naletel pisatelj na pojave, ki so ga spominjali slovenskih ali v obče jugoslovanskih literarnih proizvodov. Pri takih dotirnih točkah obeh literatur je včasih misliti na medsebojno odvisnost, včasih pa na podobnost, ki izvira iz skupnih vzorov in virov in iz enotnih širokih kulturnih struj (str. 1), saj je človeško življenje in čustvovanje povsod domala podobno. Pisatelj nas opozarja na nekaj takih sličnosti pri Čelakovskem in Prešernu (črkarska pravda), pri Nejedlem in Levstiku (Ubežni kralj), pri Chmolenskem in Jenku (Naprej), pri dr. L. Gaju in Mir. Vilharju (Jamska Ivanka), pri Jeřabeku in Erjavcu (Ni vse zlato, kar se sveti), pri Čelakovskem in Cegnarju (Milica), pri Puchmajerju in Prešernu (Luna sije). Na str. 6. bi bilo pripomniti, da je na podobnost Chateaubriandove Atale in Prešernove Bogomile najprej opozoril dr. J. Debevec (v »Dom in Svetu«, 1903, 545 id.) in na str. 12., da je posnel Mir. Vilhar po Gajevi povesti »Želislav in Ljudomila« nele Jamsko Ivanko, ampak tudi svojo lepo balado »Ljudomilo«. — Prof. Fr. Kovačič: »Doneski k starejši zgodovini Murskega polja« (23—85). Na podlagi urbarjev iz dobe Otokarja Češkega in Albrechta Habsburškega od l. 1265. dalje pojasnjuje pisatelj naselbine na Murskem polju od Radgone do Ljutomera. Otokarski urbar zaznamuje 35 krajev, kjer je vladar dobival svoje dohodke. Iz navedenih davščin spoznavamo tedanji način in obseg obdelovanja zemlje. Davščine obsegajo denar, pšenico, oves, mak in bob. Rži, ječmena in lanu niso dajali, čeprav so jih pridelovali. Pisatelj skuša nato pri posameznih krajih doznati istovetnost z današnjimi ter razlaga hkrati jezikoslovno posamezna krajevna imena, n. pr. Stročja vas po narodni govorici iz Strelčja vas, ker so ondaj bivali strelci. Dalje govori o strelskih dvorcih in deželnoknežjih strelcih, ki so bili nekaki predhodniki poznejših vojnih graničarjev in so bili zajemniki strelskih zajmov. Otokarski urbar našteva v radgonski župniji 27 strelskih dvorcev. Radgonska župnija se omenja že l. 1182, kdaj pa je nastala, se ne da doznati. V okviru stare radgonske župnije so nastale pozneje župnije: Apače, Sv. Benedikt z Negovo in Sv. Antonom, Sv. Peter v Gornji Radgoni, Kapela, Sv. Juri ob Ščavnici, Mala Nedelja, Sv. Križ z Veržejem in Ljutomer. Mogoče je, da sta cerkev v Radgoni in pri Veliki Nedelji iz dobe sv. Cirila in Metoda, ko je solnograška škofija ustanavljala prve cerkve na slovenskih tleh. — Dr. Fr. Kos: Doneski za krajevne kronike. Pisatelj opozarja na bogato zbirko listin in drugih zgodovinskih virov, ki se nahajajo v državnem arhivu na Dunaju. Samo iz štirih repertorijev je izpisal več ko 5000 registrov tičočih se slovenskih pokrajin iz 13., 14. in 15. veka. Po repertorijih, kodeksih in listinah podaja pisatelj izpiske za Celje, Maribor, Viltuš in Vuzenice. — Dr. Stegenšek: Iz polja baročne ikonografije. Pisatelj popisuje freske slikarja Janeza Krizostoma Vogla v dveh kupolnato svodenih kapelah župne cerkve v Laškem trgu. Odlikujejo se te freske po bogati simboliki. Isti pisatelj popisuje gotske freske slikarja Andreja z Otoka iz l. 1480. v cerkvi Sv. Duha v Slovenjemgradu. — Fr. Kotnik: Sprotuletna vijolica, mariborski dijaški list iz l. 1846. Sotrudniki tega lista so bili: Ertl Ivan, Golob Mihael,

Hleb Luka, Kocmut Ivan in Polič Karol. Nekaj pesmic je iz tega lista hkrati ponatisnjenih. — Fr. Kotnik: Koroške narodopisne črtice. Pisatelj priobčuje pripovedko o Ungnadu in Vuhmarju. — Pod zaglavjem Miscellanea priobčuje dr. Fr. Ilešič več člančičev: 1. Zgodovinar Wolfgang Lazius. 2. Cojz-Kopitar. 3. Kopitar in češčina. 4. Veit Weber. — Razne zgodovinske knjige ocenjujejo Fr. Podkrajšek, Fr. Kovačič, dr. Fr. Ilešič in dr. Stegenšek. — Dr. A. Breznik se spominja rajnega jezikoslovca o. Stanislava Škrabca, Fr. Kovačič stoletnice rojstva prošta Ign. Orožna in osemdesetletnice dr. V. Jagića; Fr. Malgaj popisuje »Svetino nad Celjem in okolico« in »cerkvico Sv. križa na Svetini«; dr. Fr. Ilešič opozarja na pripovedko o zlatorogu v češkem slovstvu in pri Janu Kollarju. Časopis končuje društveni glasnik.

Društvo je imelo l. 1918. dohodkov 16.042'14 K in izdatkov 12.037'45 K. Terstenjakov sklad znaša 6915'10 K.

Viktor Steska.

Veliki slovenski spisovnik. Zbirka pisem, listin in vlog za zasebnike, trgovce in obrtnike. Sestavil Henrik Podkrajšek, profesor na kr. državni obrtni šoli v Ljubljani. Natisnila in založila Kleinmayr in Bamberg v Ljubljani 1919. Str. 437. Cena 24 K, z drag. doklado 26'40 K.

Prof. H. Podkrajšek, ki je spisal že toliko učnih knjig za obrtne šole, je sestavil sedaj »Veliki slovenski spisovnik«, ki je namenjen v splošno uporabo zasebnikom, trgovcem in obrtnikom. In res! V knjigo je nagromadil toliko uporabne snovi, da se moraš čuditi. Najprej te iznenadi pregled o glavnih težkočah slovenskega jezika in hkrati o najnavadnejših napakah. To poglavje je neprecenljivo. Potem govori pisatelj o pismih, njih obliki in vsebini. Za zasebna pisma prinaša 25 vrst vzorcev. Za njimi se vrste s primernim poukom vzorci za trgovsko in obrtno dopisovanje in za dopisovanje pri meničnih poslih. Za življenjske potrebe so v občevarju silno važne listine: dolžna pisma, porošten listi, pobotnice, odstopna in darilna pisma, spričevala, reverzi, pogodbe, pooblastila in oporoke. Poleg kratkega navodila imaš za vsako vrsto na razpolago primerne vzorce. Dalje slede vloge v trgovskih in obrtnih poslih do oblastev, vloge glede novih stavb, glede domovinstva, vloge v davčnih, zemljeknjižnih, varuških, zapuščinskih in vojaških poslih. V dodatku je še posebej govor o telefonu, o čekovnem prometu, o zadrukah, o vozniških listih; našteje so mere in uteži, novci in bankovci, določbe v kolkah in pristojbinah itd., splošno, kar je treba vedeti vsakemu državljanu, ki živi v stiku z javnim življenjem. Za to knjigo bo pisatelju gotovo hvaležen vsak, kdor jo vzame v roko. — V jezikovnem oziru je naša misel, da svojilnega zaimka ni treba nikoli staviti za samostalnik (str. 6). Nekoliko presplošen je (str. 7) stavek: »Nikdar pa se nikalnica ne spaja z glagoli.« Izjemo delajo pač glagoli: nisem, nimam, nočem itd. Mesto dospetni dan (str. 154) bi priporočali dan dospelosti. Da bi se moral v pismih do odličnejših oseb staviti datum na konec pisma in ne na začetek, sedaj pač več ne velja, odkar je za vse uradne spise splošno sprejeto, da se stavi datum na začetek.

Jezik je v vsej knjigi izbran in vzoren.

Viktor Steska.

Stična. Črtice o cistercijanskem samostanu v Stični. Dr. Jos. Srebrnič, profesor bogoslovja v Gorici. V Ljubljani. V samozaložbi. Natisnila Jugoslovanska tiskarna. Str. 68, slik 15. Cena 1'80 K.

Italijanski vpad na Goriško je provzročil, da se je goriško bogoslovno semenišče jeseni 1915 preselilo v cistercijanski samostan v Stični. Pisatelj je kot bogoslovni profesor preživel ondi tri leta. Zanimal ga je samostan z okolico, ne manj njegova zgodovina. Sad tega zanimanja so te črtice, ki »naj bi bile odmev hvaležnostipolnih spominov, ki jih imajo na Stično toliki izmed Goričanov iz dolgih težkih let svetovne vojske«. Pisatelj nas po kratkem uvodu prestavi v 12. vek. Tu nam kaže tedanje verske in politične razmere. V tej dobi so prišli cistercijani iz Rune pri Gradcu v Stično. Ustanovno listino je izdal pristojni škof oglejski očač Peregrin l. 1136. Cistercijani so tu delovali do l. 1784., ko je cesar Jožef II. zatrl samostan. Posebno pozornost obrača pisatelj na kulturno delo cistercijanskih menihov v Stični. Z verskimi in nravnimi nauki so plemenitili ljudstvo, pospeševali so trgovino, sprejemali in gostili potnike, vzdržavali bolnice, oskrbovali bolnike z zdravili, pomagali ljudem ob prirodnih uimah; tehnično so dvigali kmetijstvo; uvedli železni plug in nove žitne vrste, posredovali blagovno izmenjavo. Stiški menih P. Janez Dizma Florijančič nam je dal l. 1744. z velikim trudom sestavljeni zemljevid kranjske dežele; opat Frančišek pl. Taufferer je bil vnet zagovornik šolstva in je založil l. 1770. slovenski katekizem; P. Pavel Pucelj (Puzel) je spisal obširno samostansko kroniko, ki je velike važnosti za domačo zgodovino. Končal je uprav pred 200 leti (1719). Pisatelj nas dalje seznanja s stiki med samostanom in ljudstvom v turški in protestantovski dobi, popisuje samostanske stavbe, zlasti častljivo cerkev, katera še sedaj izurjenemu očesu kaže sledove romanske zgradbe.

Po preteku 114 let, odkar so odšli l. 1784., so se cistercijani zopet povrnili v Stično l. 1898. Pisatelj nam slika sedanje samostansko življenje, opozarja na stiško okolico in popisuje bivanje goriških bogoslovcev v Stični. Pristrčno pisano knjižico krasí in pojasnjuje 15 slik.

Na str. 27. in 34. naj bi se letnica Hrenove smrti popravila v 1630. Zato je Rajnald Scarlichí še kot tržaški škof, toda kot pooblaščenec oglejskega očaka, v čigar škofijo je spadala Stična do l. 1751., posvetil l. 1625. prenovljeno cerkev. Na str. 40/41 je stavbarsko delovanje opata Gallenfelsa. Povod, da so se cistercijani zopet naselili v Stični, je dal, kolikor meni znano, preranoumrli Josip Benkovič.

Pričujoča knjižica je prvi daljši spis o Stični v slovenskem jeziku, zato je gotovo vsakemu dobrodošla.

Viktor Steska.

Naša pota. I. Kulturnopolitična predavanja. Izdala Slov. kršč. socialna zveza. V Ljubljani 1919. Tiskala Jugoslovanska tiskarna. Strani 96. Cena 3 K.

Vojska je provzročila velikansko zmedo v našem duševnem življenju, prerahljala je vezi, ki so še držale človeštvo v dostojnih mejah, strmoglaviti pa je hotela tudi nekatera bistvena načela tako, da čutimo žalostne posledice povsod, kamor se ozremo. Vsak domoljub mora torej želeti, da se duhovi zopet pomire, da se red zopet upostavi, da se večni zakoni zopet uveljavijo in

da se zacelijo pogubne rane, ki jih je vojska zadala. To željo je gojila »Slov. kršč. soc. zveza«, ko je začela izdajati knjižnico z naslovom »Naša pota«. Prvi snopič prinaša kulturnopolitična predavanja. Fr. S. Finžgar podaja nekoliko programatičnih misli o S. K. S. Z. Dr. Krek je l. 1913. dejal: »Dve strani sta hvalevredni pri vsakem narodu: njegova delavnost in njegova inteligenca. Kjer se druží delavnost z inteligenco, tam živi najsrečnejši narod.« Krekova želja je bila, da bi se to udeleževalo pri Jugoslovanih. Zato je bil ponosen na svoje dete S. K. S. Z., ki je tedaj štela 476 društev z 41.986 člani. Tako četo je zbral dr. Krek in ji zagotovil tudi uspeh. Mnogo vrednot je sicer vojska uničila, pisatelj Fr. Finžgar pa želi, da bi zveza sedaj v miru nadaljevala svoje delo in ji v ta namen daje koristnih navodil (str. 3—13.). — Dr. Aleš Ušeničnik je objavil dva članka: »Socializem in kršč. socialci« (13—31) in »Cerkev in država« (32—43). Obe razpravi segata globoko v naše politično življenje. V prvi kaže pisatelj razliko med socialnimi demokrati in krščanskimi socialci in preiskuje zlasti vprašanje o agrarni in industrijski socializaciji. Pri vseh prihodnjih načrtih bodi nam vodilo krščanska pravičnost, ki ne more priznati ne diktature kapitalistov ne proletariata. — V drugi razpravi obravnava važno vprašanje o ločitvi cerkve in države. — Dr. Jan. Fabijan: »Civilni zakon« (43—58). Če se loči cerkev od države, je naravna posledica tudi civilni zakon. Pisatelj premotriva, kaj je civilni zakon, kako je nastal, kako nasprotuje cerkvi in kaj treba katoličanu v tem oziru storiti. — Dr. Alojzij Zupan: »Razporoka« (58—78). Pisatelj dokazuje, da bi bila razporoka pogubna ljudstvu, prokletstvo družbi, ogrožanje doma, vir nesreče zakonskim, mik nenravnosti, veliko zlo moškimi in še večje ženskam. — Dr. Jakob Mohorič: »O političnem položaju.« Pisatelj govori o postanku Jugoslavije in o sedanjih političnih razmerah v Sloveniji ter zagovarja ime in smoter »Slovenske ljudske stranke« proti nekaterim vročekrvnežem, ki bi radi ime in z imenom tudi smoter zavrgli. Ko je pojasnil delovanje te stranke, zaključuje, da je Vseslovenska ljudska stranka v novi državi ubrala pravo smer in da se je na pravem koncu lotila nalog, ki jo čakajo. Posebno stanovskopolitične organizacije v njenem okrilju bodo lahko dosegale lepih uspehov.

Vse razprave so spisane s polnim umevanjem sedanjega časa in z globokim prepričanjem, zato so aktualne. Noben slovenski politik in inteligent naj te zbirke ne prezre.

V. Steska.

Dr. V. Hoffiller: **Radnje ljubljanskega kipara Franje Robbe u Zagrebu.** Posebno otisnuto iz »Vjesnika hrvatskog arheološkog društva« nove serije sveska XIV. 1915—1919. Str. 31.

Življenje slavnega ljubljanskega kiparja je že precej pojasnjeno. Pisec teh vrstic je popisal njegovo življenje in njegova dela v »Dom in Svetu«, 1902, str. 676 id., 730 id., v »Izvestjih Muzejsk. društva za Kranjsko« l. 1909., str. 57, pa je opozoril na Robbove oltarje, ki so stali do l. 1882. v zagrebški stolnici, ki se pa sedaj nahajajo v Varaždinskih toplicah. Dr. Stegenšek je opozoril, da je oltar brez nastavka v Nazarjih (Dekanija gornjegrajska, str. 75. in 76.) Robbov, istotako bržkone tudi pri Sv. Frančišku (ibid. str. 33). Iz zgoraj omenjene razprave pa izvemo še marsikaj novega. Gospa E.

Tietze-Conrat je v dunajskem časopisu »Jahrbuch der k. k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der kunst- und histor. Denkmale, Neue Folge Band III. (1905), str. 195 id., pripisovala slavnemu avstrijskemu kiparju Rafaelu Donnerju tudi žrtvenik sv. Ignacija v cerkvi sv. Katarine v Zagrebu. Gospa Tietze-Conrat se je pri svojem mnenju sklicevala na pismo, ki ga je pisal rektor zagrebškega jezuitskega kolegija 17. decembra 1729 nadškofu Esterhazyju v Ostrogon, češ, da je vesel, ker je dobila njih cerkev v Zagrebu tako krasen žrtvenik, kakršnega kraljevina Hrvatska še ni videla. Zato je tudi zagrebški kapitelj sklenil, da naroči pri istem mojstru še štiri nove oltarje za zagrebško stolnico. Ker je R. Donner stopil l. 1728. v Esterhazyjevo službo, je razumljivo, da je sklepala gospa Tietze-Conrat, samo Donner je mogel biti ta kipar. Toda stvar se je zasukala popolnoma drugače. Poleti 1918 je našel o. Miroslav Vanino D. J. med spisi zagrebškega jezuitskega kolegija v državnem arhivu v Budimpešti pogodbo o gradbi imenovanega oltarja. Ta pogodba pa priča, da je oltar postavil Fr. Robba, ki je sklenil pogodbo z jezuiti 20. aprila 1727. Obljubil je, da napravi marmornat oltar s kipi in s tabernakljem za 2000 gold. nem. veljave. Oltar je res dovršil do konca l. 1728., ker je 2. jan. 1729 že sklenil v Zagrebu z jezuitskim rektorjem novo pogodbo za oltar loretske kapelice v isti cerkvi, in sicer po predloženem načrtu. Oltar je bil postavljen l. 1730. Zanj bi moral dobiti 500 gold. in za kapelični tlak še 110 gold. Ta oltar je ohranjen, samo brez nastavka; okrašen pa je s sottoquadrom, s sliko sv. Ane, ki je posnetek slike sv. Ane, kakršna je bila nekaj pri jezuitih v Ljubljani. — Za zagrebško stolnico je napravil Robba po pogodbi z dne 11. dec. 1727 oltarja sv. Katarine in sv. Barbare. Prvi je bil dogotovljen do 24. jan. 1731, drugi nekoliko pozneje. Oba oltarja sta bila l. 1882 darovana župni cerkvi v Varaždinskih toplicah, dva kipa sv. Frančiška Saleškega in sv. Andreja pa župni cerkvi v Sisku. Za zagrebško stolnico bi moral Robba dovršiti še dva druga oltarja: sv. Trojice in sv. Emerika. Oltarja sta bila sicer izgotovljena, toda Robba je bržkone izdelal samo spodnji del, nastavek pa so drugi dopolnili, ali pa so vsaj kipi delo druge roke. Najbrže je umetnika pri tem delu smrt prehitela in mu izvila dleto iz rok. Oltar sv. Emerika se nahaja od l. 1882. v Novi vesi pri Zagrebu. Posvečen je bil tri leta po Robbovi smrti l. 1760. Kje bi se nahajal oltar sv. Trojice, se še ni moglo dognati.

Podpisani se je zelo trudil, da bi poizvedel, kje in kdaj je Robba umrl, pa se mu ni posrečilo. Dr. Hoffiller je pa išoč neke druge podatke v smrti matici kapiteljske cerkve v Zagrebu našel beležko: 1757 januarii 24 Franciscus Robba sculptor munitus sacramentis obiit, sepultus in parochiali ad dolorosam (24. jan. 1757 je umrl Franc Robba, kipar, previden; pokopan v župni cerkvi pri žal. Materi božji). Sedaj je jasno, kam je Robba iz Ljubljane odšel. Ko je postavil Robba v Ljubljani mestni vodnjak, se je pravdal z mestnim magistratom za plačilo. Umetnik, ki ni znal napraviti pravega proračuna, je nad uspehom svoje pravde obupal; otroci so mu že skoro vsi pomrli, naročil morda tudi ni več imel, zato se je preselil v Zagreb, kjer je želel dokončati naročila za zagrebško stolnico. Štiri leta je še preživel v Zagrebu in našel tu svoj grob.

Kaj je v tej dobi napravil, še ni docela jasno; bržkone se bo tudi to vprašanje še razbistrilo. V. Steska.

Prof. Albert Sič, **Narodne vezenine na Kranjskem**. V Ljubljani, Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1918.

Dasi nosi ovitek publikacije letnico 1918, sta dospela zadnja dva dela, t. j. III. in IV., šele koncem decembra l. 1919. v roke interesentov. Zbirka napreduje navzlic vsem tehničnim zaprekam. O I. in II. dela je poročal »Dom in Svet« v svoji 7.—8. številki l. 1919.¹

Na novo došli III. del vsebuje 8.—17. zvezek vse publikacije ter nudi na 35 tablicah, razvrščenih na 20 listih, bele vezenine, izvršene na beli podlagi: peče, obhajilne, krstne in velikonočne prte. Zaradi obsežnih konfiguracij je bilo potrebno razširiti posamezne liste, ki obsegajo po tri ali štiri tablice in se morajo zgibati, da se prilagodijo obliki knjige.

Pred seboj imamo velevažno zalogo narodnih okrasov, pri katerih se vidi na prvi pogled, da so tvorbe narodnega okusa in ljudske duše, a ne brez vpliva svojedobne in splošne umetnosti. Dočim kažejo starejši vzorci strogo stilizirano okrasje, na debeli prtenini, podajajo bele vezenine v tenko belo blago vezene, pač tudi stilizirane, a prirodnim oblikam se bližajoče motive, torej bolj naturalistične, kakor so bili starejši. Tu stopa torej narodna umetnost po zakonih razvoja za modno smerjo svoje dôle: empirski in biedermaierski slog je šinil tudi v risbe in vbode naših domačih, preprostih vezilj.

Pa ne le oblik, ampak tudi tehnike so se naučile naše ljudske umetnice. Zanimivo in poučno je, zasledovati na izvornikih, kako so se borile z načinom proizvodnje. Nekateri kosi so vezeni še precej okorno, vbodi so neenaki, učinek je nepovoljen za izvežbano oko. To je delo pridne kmetice, ki ni imela ne časa, ne prilike priučiti se pravilni tehniki. Druge vezenine stoje na višku v vsakem pogledu: čista risba, enakomerni vbodi, solidna izvršitev, estetičen učinek. To je delo vezilje ljubljanskega predmestja, preproste ženske, ki je imela priliko poučiti se pri izvežbani vezilji, ki je delala za mestno gospodo fine vezenine. Da se je navzela preprosta predmeščanka pri svoji učiteljici tudi umetnih motivov tedanje mode — kdo bi ji zameril to? A nobena teh subjektivno izumljenih modnih oblik ni prišla v njeno vezenje v prvotni obliki, temveč je vsako kolikor toliko narodno pretvorila.

Priobčitev teh vezenin ni bila lahka. Belo vezenje se pač vidi na beli podlagi izvornika, ker je nekoliko pridvignjeno in učinkuje po svoji svetli in senčni plati. A belo vezenje na belem papirju — to ne gre drugače, kakor s pomočjo črnih črt v obrisu. S tem pa izgubi vezenina ves svoj mikavni značaj. S finim umetniškim čutom je ukrenil prof. Sič drugo, boljšo pot: dal je beli vezenini precej temno, topo-zeleno podlago, kakor bi podložil teman papir ali drugo podvlako pod prosojni stan in tako dvignil neprosojno vezenje. Učinek je, kar tiče oblik, estetično neoporečen, distinguiran, plemenit.

Nešteto zanimivih in stilistično važnih posameznosti imamo za opazovanje. Naš narodni »načelnik« ostane, kaže pa nekam salonske oblike; stara posoda

¹ Klišeje za dotično poročilo nam je posodila tiskarna Kleinmayr & Bamberg; izrekamo ji tem pōtem iskreno zahvalo. Uredn.

za cvetice se umakne košari grške vnanjosti, »srce« dobi zasločene črte, obrobni motiv postane gotiški lok v značilnih potezah franciscejske dóbe. Med pravilno projicirane cvete se vsiljujejo zavihani orijentalisti listi, posneti s kašmirskih rut, poleg njih pa razna druga bitja in predmeti v novih stilizacijah.

IV. del nudi pestre vezenine, izvršene z bombaževimi ali pa volnenimi nitjo; razvrščene so na 20 tablicah, ki so združene na 11 listih; trije izmed njih obsegajo po štiri tablice. Motivi so posneti večidel po rastlinstvu; približujejo se zelo prirodnim oblikam, dasi so vseskozi stilizirani. Tu uveljavlja ljudska fantazija svoj vpliv še dokaj močno; priča nam, koliko veselja in smisla za barve da še tiči — ali je vsaj tičalo — v našem ljudstvu; morebiti ta čut le začasno spi in se bode spet probudil, kedar najdemo sebe. Prav te vrste vezenine so velike važnosti, ker so jih delale kmetske žene in dekleta, katerim je narekavala v pretežni večini slučajev izvršene oblike samo lastna fantazija. Ako je vplivala nanje velika umetnost, so dobivale ta vpliv le posredno, šele iz tretje ali četrte roke. — Občudovati je intuicijo teh preprostih umetnic, kako si predstavljajo delo v celoti in vé, kako bo učinkovalo, še preden je završeno. Kako suvereno obvlada ploskev in kako zna razviti na njej svoj ornament! Kdor se začne baviti s temi proizvodi domačega kulturnega življenja, temu se odpirajo neprestano novi vidiki in nepoznane podrobnosti.

Tehnično so izdelane podobe III. in IV. dela jako dobro. Ako pomislimo, da je to prva publikacija te vrste, smo presenečeni ob sigurnosti, smernosti, jasnosti in finem čutu prof. Siča, ki navzlic zaprekam in kljubu dejstvu, da se mora tiskati delo v inozemstvu, vodi to publikacijo tako spretno in z mirno roko. S tem delom se bomo smeli pokazati tudi pred večjim kulturnim svetom, kakor je domača javnost.

Mantuani.

F. M. D o s t o j e v s k i j : **Besi**. Roman v treh delih. Preložil Vladimir Levstik. V Ljubljani 1919. Založila Tiskovna zadruga. 2 zvezka. 758 strani. Prvi zvezek 16 K, drugi 14 K.

Niso te vrste ne ocena, ne analiza in ne študij, komaj registracija, da imamo sedaj tudi Slovenci ta svetovni roman preveden. Zdi se mi, ko berem ta roman, da sem na veliki, strašno mračni stepi, po kateri begajo človeške duše, vse nemirno, vse brez ciljev — in vendar vse iščejo enega edinega: »Vzeti to razmazano, bolno, skisano, cinično in nejeverno družbo, ki jo pa vendar neskončno žeja kakršnekoli vodilne in rešilne misli —« vzeti jo v roke in jo preroditi. Pisatelj si je zato izbral za motto Puškinov verz: »Ni je poti, vsi zašli smo, sred poljan vidi se, da b e s nas moti in obrača v krivo stran.« V tem stihu se je rodil naslov romanu. O »Besih« se je pisalo in trdilo, da so nekak nujni predhodnik sedanjega ruskega časa, celo boljše-vizma: Takale je bila ruska družba — ergo. D. A. Šerko je v Zvonu (1919 št. 6) izpregovoril kot psihijater drugačno besedo o »Besih«. Jaz sem mu hvaležen zanjo. Kljub temu pa, da je Dostojevskij najženijalniši, najintimnejši psihopatolog vseh narodov in časov, anatom abnormnih duš in src, bi si upal trditi, da je ta nekako vsesplošna ruska družba, slikana od Dostojevskega, vendarle zgoščen refleks ruskih razmer, iz katerih je morala najti duša nekoč izhod, četudi zelo krvav in

zmoč in žrtev poln, kot ga vidimo pred seboj. Vsi ti ljudje, kakor jih Dostojevskij po vseh svojih delih opisuje do atomskih dušnih nihlajev, naj so psihopatologični, in naj se gibljejo tik ob prepadu blaznosti, so vendarle povzročeni od nekod. Ali je ta vzrok fiziološki — naj govori medicina — ali pa je ta bolezen — ta ženijalnost — to vidstvo in preroštvo v kavzalni zvezi z duševnim ozračjem, ki je plul nad vso Rusijo tako dolgo. Čisto gotovo je, da ima vsak narod svojo posebno čud, da je potemtakem tudi njegovo čuvstvanje in mišljenje nekaj posebnega, čeprav v splošnem vendarle obče človeško. Izobraženi ujetniki trdijo, da ni v nobenem narodu zaslediti toliko najrazličnejših izrazov za najgloblja, najnežnejša čuvstva kakor v Rusih. Saj smo to tudi mi opazovali. Rus — telesno ko hrast — je mehek ko vosek, nežen do jokavosti, sanjav ko naš človek ni nikoli.

Zato bodo Besi za inteligenta, kot roman študija, kjer pisatelj z nedosežno umetnostjo grebe in rije po človeški notranjosti, razgrinja sleherni gib in utrip srca ko na dlani — velik užitek. Za srednji in nižji sloj pa, sodim, da ne bodo imeli mika. Pretežko čtivo so. (Zanimivo bi bilo vedeti, kako sega publika po zalogi.)

Prevod je zares dober. Kar nič se mu ne pozna, da je narekaval prvotni tekst Rus. Odkrito pa priznam, da me je jezila Varvava. Jaz sem si želel naše Barbare. Za tiskovnimi pomotami pa ni, da bi človek iztikal.

F. S. F.

J o s a I v a k i ć . **Inoče**. Komad u tri čina. Zagreb 1919. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske. »Inoče« je ljudska igra, ki se odlikuje po nekaki srečnonesrečni priprostosti spretno improviziranega, ektemporativnega osnutka brez vsake psihološke globine in resnejše umetniške ambicije. Snov je igri sloviti Tennysov motiv Enoha Ardena. Ivakić ga je lokaliziral v vinkovačko okolico in datiral v četrto leto svetovne vojske. Seljaka Andreja so proglasili za mrtvega in njegova žena Kaja se je po dveh letih omožila v drugo. Drugi mož mora v vojake, ko se prvi vrne živ in ne more odpustiti ženi, pač pa sam počne ljubakati z »mlado djevojko« Ljubo. Kako je to neokusno naivnost fabule vzobličil Ivakić v dramo s povoljnim koncem in celo gotovo dramatično katarzo, je zanimivo, dasi ne ravno zadovoljivo. Vso dobro voljo pisateljevo, ki je sicer dozorel iz najenostavnejše komedijske tehnike v gotovo dramatično spretnost, prevpije odurnost naturalističnega vzdušja v igri. To vzdušje, podobno okusu, ki ga imam, ko čujem pijane slovenske kvante o slavonskih ženah, sem začutil iz jako naglašanih naturalističnonaгих besed, ki morajo zveneti na odru naravnost odurno. Štirideset let po Ibsenovih naturalističnih igrah bi že morali vedeti, kako govori dramatik naturalistično a vendar dostojno, in da krepka beseda še ni in ni absolutno najmočnejša in dramatična! Zdi se mi, da Ivakić svojemu problemu ni še bil etično dorastel in da je napisal zato — morda nehote — presneto malo vzgojno ljudsko igro in da je vsaj vtoliko graje vreden, ker je iskal nizkotnomajhnega efekta (II. 2.). Moralno dvomljive igre so pa po moji mirni človeški pameti škodljive močni, zdravi narodovi rasti in škodljive zlasti naši mladi državi, tembolj ker je svetovna vojska v globoke plasti otrovala avtohtonsko krepkost naših rodov. Hrv. Matica ni pogodila, ker je založila »Inoče«. Maticine knjige nam-

reč bere ponajveč naša mladina... Zdi se mi smešno, rabiti tujko »bircuz« (str. 60) zaradi večje folkloristične natančnosti, prav tako smešno, kakor presajati v slovenščino slovenski slovnici zoprno »razkoma d a n«. Kje se je to zgodilo, ne povem, ne bilo bi morda taktno.

Dr. I. Pregelj.

Peter Bohinjec (1864—1919). Nekako trideset let (1885—1915) je bil Peter Bohinjec marljiv, plodovit, včasih veliko obetajoč, včasih pod povprečnostjo diletantski sotrudnik približno vseh slovenskih slovstvenih listov in ljudskovzgojnega časopisja (Ljubljanski Zvon, Dom in Svet, Družba sv. Mohorja i. dr.).¹ Pisal je vse in o vsem, se uveljavljal kot pripovednik in poljudni znanstvenik, kot prigodničar in podlistkar, skratka: kot tipični slovenski kulturni delavec svoje dobe in brez velike ambicije. Včasih se je sicer zdelo, da je iskal Bohinjec zavedno poti v svojo eno življenjsko nalogo, v pisateljski poklic. Pisateljske sposobnosti je Bohinjec tudi zares imel, dasi se niso razvile, ampak ostale nekako slaboobrana ledina. Do pravega umetnika-leposlovca se ni znal povzpeti in dvomim, da bo katero njegovih, celo boljših del (v morju anonimnega, zmašenega, prigodniškega in senilnega) kljubovalo času in živelo. Prepričan sem danes, kar pred petimi leti še nisem bil, da je bil Peter Bohinjec že deset let pred svojo smrtjo samo še historična vrednota v zgodovini slovenske besedne umetnosti, da je odživel z vsakim svojim delom tisto uro, ko so ga tiskali in enkrat prebrali. Vzroki so ležali v osebnosti in značaju Bohinjca samega, dasi o tem ni bil prepričan in tega najbrže niti vedel ni. Karakteristika njegove pisateljske osebnosti bi bila približno sledeča: Bohinjec je realist v okusu Levčevega uredništva. Snovno in tehnično se je razvil v ljudskega pripovednika iz Jurčiča, Kersnika in nekaj malega iz severnoslovanskih slovstev (češko, rusko). Kot odločno racionalen duh je imel oko za vso realnost doživljaja. V psihologijo predmeta pa ni znal seči, ker je bil sploh v filozofiji pravo kmetsko dete. Imel je gotov zdrav čut za hvaležen epski motiv, za sočno folkloristično besedo, bil pa je premalo umetnik, da bi bil znal snovnost v sebi preobličiti, in premalo resen delavec, da bi se bil z močjo svoje volje in svojega intelekta pognal nad rutino diletantstva, nad nivô elementov poetike, ki so pri njem povprečnost bibliofilnega maturanta starejših slov. humanističnih šol. Imponiral je s svojo zdravo domačo nazornostjo estetu Levcu in se razvil v »Domu in Svetu«, kjer je bil nekaj let vodilna pripovedna osebnost. V romanu o »stari pravdi« je ustvaril problematično delo, ki je nekakšna evolucionalna stopnja v razvoju slovenskega realizma. Hibe njegovih večjih povesti (Jarem pregrehe, Najmlajši mojster, Zadnji gospod Kamenski, Volja in nevolja) izvirajo iz gotove mentalne nedoraslosti: sijajna ekspozicija zvegetira v mahedravem, nekavzalnem zapletku in podlistkarsko zasnovanem razpletku. Dleto, ki je dvakrat, trikrat zapelo odločno, spodrsne, roka omahne: povest je ostala nedodelan koncept, dokaz darovitosti in obsojanja vrednega diletantstva. Zadnja Bohinjčeva dela (Svetobor, Glagoljaš Štipko, ljudske

¹ Primeri glede bibliografije i. dr. Glasner: Slov. slov. zgod. IV. 143. sl., Grafenauer: Kratka zgodovina str. 245 sl. in Dr. Pregelj: Peter Bohinjec, Dom in Svet, 1914.

igre) so brez vsake literarne vrednosti. Zaslužen pa je Bohinjec še kot večč prevajevalec iz ruščine, češčine in francoščine (Didon¹), kot spreten feljtonist z deloma prisiljenim dovtipom svoje dobe in boje in kot cerkveni govornik z gotovo čudaško, groteskno ljudsko izvirnostjo, katere se je vedno nekam pretirano nečimerno zavedal. (»Samo jaz in Šimenc v Predosljah poveva še kaj« — je menil tri dni pred smrtjo, ko sem jemal slovo od njega!) — Skrbno izbran bi pomenil Bohinjec zdravega ljudskega pripovednika že po svoji bogati snovnosti in pravi domači besedi. Atribut »umetnika« pa mu je odreči.

* * *

S človekom Bohinjecem sem se seznanil pred osmimi leti in sem živel ves ta čas z njim v nekaki neprisiljeni gorenjski intimnosti. Tako se mi zdi, da je skoro zanimivejši kot problematičen študij nego kot slovstvena osebnost. Zato mi je bližji, kakor bi mi sicer bil. Spoznal sem boleost njegove petdesetletne starosti, boleost moža, ki je vedno zopet doživljal resnico, da se je kot pisatelj obživel in ki je vendarle hrepenel po novi rasti, padal v neokusnost in smešnost in se čutil zapostavljenega. Ne vem, s čim bi ga lepše ilustriral, nego z dvema vtisoma o njem, ki jih imam iz zadnjih obiskov v Dupljah. Septembra sem obiskal uprizaritev njegove ljudske igre »Sveta Linharda«. Našel sem sijajno zabavo. Gospod Peter je sedel kot šepetalec v znanem kotlu in pihal strašne tobačne dime na oder pod nože igralcev v prizoru: božja sodba. Ko pa sem šel par dni pred njegovo smrtjo jemati slovo, mi je izročil tri igre s pripombo:

»Kaj naj popravim, napišite. Pa na poseben list, ne v besedilo!«

Vem, da ne bi bil popravljaj, kljub opazkam. Vzel sem pa rokopise, ker sem vedel, da mu opomb ne bom pisal. On pa je verjel do zadnjega v življenje. Skoraj do zadnjega. Kajti pri slovesu je rekel vdano:

»To so zdaj žalostni časi za katoliškega duhovnika!« Gospod Peter! Zdravstvuj! Zahvaljen za zadnje besede, za izpoved, da ti je bilo vendarle več, biti katoliški pastir nego pisatelj. Gospod Peter! Zato mi ni žal, da sem pisal nekaj o pisatelju Bohinjecu morda vendarle malo preveč dobrohotno... *Dr. I. Pregelj.*

Noviji slovenski pisci. Životopisi i izbor tekstova. Priredio dr. Fran Ilešić. Zagreb 1919. Izvanredno izdanje »Matice Hrvatske«. Tisak Nadbiskupske tiskare u Zagrebu.

V novejšem času so se Hrvatje začeli živahneje zanimati za slovensko literaturo. V tem oziru sta poleg Slovenske in Hrvatske Matice in deloma potom teh dveh kulturnih organizacij zaslužno posredovala dr. F. Ilešić in Zofka Kvedrova-Demetrović. »Matica Hrvatska« je izdala leta 1907. nekako hrestomatijo starejših slovenskih novelistov in pripovednikov z naslovom »Slovenske novele i povesti«. V tej zbirki srečamo Levstika, Jurčiča, Stritarja, Kersnika, Stareta in Mencingerja in zelo dobro došli so tudi življenjepisi posameznih pisateljev. Leta 1910. sta obe Matici skupno izdali dr. F. Detelovo povest »Pegam in Lambergar«. Zofka Kveder-Demetrović je pa izdala leta 1913. »Najbolje slovenske novele« v prevodu in tam predstavila

¹ Prevod je ponesrečen. Op. uredn.

Hrvatoma tudi dr. I. Šorlija in Jos. Kostanjevca. Ta zadnja Ilešičeva knjiga »Noviji slovenski pisci« seznanja hrvatsko občinstvo v glavnem s slovenskimi pisatelji, ki so se udejstvovali nekako od leta 1890. sem. Zastopani so dr. Tavčar, Trdina, Maselj Fr. Podlimbarski, Milčinski, Govekar, Ivan Cankar, Meško, Finžgar, Murnik, Golar, Pugelj, dr. Lah, dr. Kraigher in Novačan.

Knjiga je bila v glavnih potezah pripravljena že pred vojsko in teksti — razen Podlimbarskega, Kraigherja in Novačana — tudi aprobeirani od »Društva hrv. srednjoškolskih profesorov« za šolske svrhe. Izšla je šele leta 1919.; predgovor, kjer so navedeni glavni podatki tega mojega referata, je datiran z majem 1919. Zato se mi zdi, da bi bil g. pisatelj lahko še naknadno uvrstil med tekste enega ali drugega izmed naših mlajših, predvsem iz Dom in Svetovega kroga, n. pr. da omenim poleg drugih le Preglja in Izidorja Cankarja. Prav škoda tudi, da ni g. dr. Ilešič nekoliko natančneje ocenil posameznih pisateljev, kar nam sam izjavlja v uvodu. Hrvatsko občinstvo bo sicer čitalo te primere posameznih pisateljev, toda večkrat jih ne bo znalo kam uvrstiti. Zato bi želeli pri eventualni drugi izdaji, oziroma, če se bodo take izdaje prirejale tudi za srbsko občinstvo, da se ta stvar izpopolni, kajti knjiga bo potem daleko bolj ustrezala svojemu namenu, ki je bil prvotno označen kot šolski. Seveda bo izbor tekstov pri eventualni drugi izdaji tudi moral biti nekoliko drugačen in bolj tehtan, kot pa n. pr.: ... »če pa klerikalci prirede besedico za kmečko ljudstvo, se vrši v nedeljo po večernicah in je komej zabavnejša od njih« ... (Kontrolor Škrobar, 221). Psovka »klerikalci« nas niti najmanj ne razburja. Hudo nam je le za dragoceno knjigo, ki bi ob splošnem pomanjkanju lahko služila v šoli, ki pa vsled takih mest ne spada prav v roke naše mladine, — na drugi strani pa tudi za g. pisatelja Kraigherja, ki stoji v prvih vrstah naših umetnikov in ki bi ga kako drugo, bolje izbrano mesto lahko dosti ugodneje označevalo.

Ivan Mazovec.

† **Ravnatelj Viktor Bežek.** Dne 21. decembra 1919 smo v Ljubljani pokopali ravnatelja goriškega učiteljišča g. Viktorja Bežka, rojenega leta 1860. Izgubili smo z njim enega naših najboljših mož, izmed prvih naših kulturnih delavcev. Slovensko pedagoško slovstvo in »Slovensko šolsko Matico« je zadel silen udarec. Kar je rajnik spisal, je bilo vse v prikupni obliki in temeljito. Bil je vzor temeljitega moža. Že kot dijak je bil izredno podkovan v vseh strokah. Saj je znano, da je bivši gimnazijski ravnatelj Jakob Smolej v 8. razredu vzkliknil kmalu potem, ko je Bežek zapustil ljubljansko gimnazijo in odšel na vseučilišče: »Hier sind einst Griechen gesessen!« — Za Dom in Svet je v letu 1891. spisal lepo razpravo »O slovenskih gimnazijah in njih letošnjih izvestjih«, ki je v njih razložil svoje nazore o najboljšem načinu pouka v nemščini. Spomin Viktorja Bežka bo med slovenskim ljudskim in srednješolskim učiteljstvom ostal vekotrajen.

D.

Glasba.

Koncert Pero Stojanović. V veliki dvorani Narodnega doma se je vršil dne 22. dec. 1919 koncert srbskega skladatelja ob sodelovanju naših domačih glasbenikov, gospé Negro-Hrastove in gg. Nika Štrij-

tofa, prof. Karla Jeraja, Ladislava Czernyja in Rudolfa Paulusa.

Pero Lazar Stojanović je vijolinist, ne samo virtuoza na svojem godalu. Predstavil se je v prvi vrsti kot proizvajajoč umetnik, kot interpret velikih glasbenih duhov. Stojanović je muzikalen, tehnično obvlada svoj inštrument z lahkoto; uživel se je popolnoma v njegove posebnosti in zahteve, vé, koliko mu smé zaupati in kako se dajo iz njega izvabiti vse muzikalne vrline. Uživel se je pa tudi v pojmovanje in namere raznih skladateljev, od katerih so nekateri živeli v povse drugem kulturnem osredju, kakor mi; zamisliti se v kulturno preteklost z duhom in čutom, to je znak umetnika. V tem pogledu je tudi zadovoljil ne samo široke plasti svojih poslušalcev, ampak tudi strokovnjake med njimi.

Stojanović se je pa predstavil našemu občinstvu tudi kot skladatelj. Arija iz njegove komične opere »Tiger« (zlož. 1905) in njegov »Valse ronde I.« ter izvenprogramski dodatek: »Scherzo« iz komične opere »Ljubica na strehi« pač ne opravičujejo še sklepne sodbe. Vendar bomo smeli reči, da vsaj v dramatični glasbi ni njegovo težišče. Vse je čednopotezno, izpiljeno, korektno, blagodoneče, vendar ne diha iz teh lepoumerjenih naprevskih potez nobeno izredno svojstvo. Skladateljeva šola to precej pojasnjuje. Kompozicijo je študiral na Dunaju pri Richardu Heubergerju in Robertu Fuchsju — oba sta Štajerca. Kot glasbenika neoporečna v skladbi, pravilna v harmoniji, milopotezna v melodijskih črtah, finočutna hromatika — a vse brez prononsirane individualnosti. To sta prenesla tudi na svojega učenca. Morebiti si ta utre še svojo pot in najde novo smer; ima šele 42 let (rojen je v Budimpešti 6. sept. 1877). Vsekako pa obeta kot vijolinist v proizvajanju drugih mojstrov največ. Tudi tu učinkuje tradicija pouka. Vijoline se je učil pri Evgenju Hubayu in Jakobu Grünju v Budimpešti. Prvi je študiral pri Jos. Joachimju (rojenem na Ogrskem) v Berlinu; potem je sodeloval v Parizu v Pasedeloupovih koncertih in je stopil ondi tudi v ožji stik z Vieuxtempsom. Ta »vijolinska« preteklost je vplivala tudi na Stojanovića. Grünov pouk je premostil vrzel med Budimpešto in Dunajem, kajti Grün je bil učenec dunajskega konservatorija. Poučeval ga je Jos. Böhm.

O proizvajanih točkah samo kratke pripombe. — Gius. Tartini (1692—1770) je bil nadarjen Piranec v dobi, ko je potekalo življenje ob naših morskih bregovih skoraj brez skrbi in je bilo na svetu še nekaj zdrave romantike. Ti odnošaji so izgodili v Tartiniju neizčrpno množino muzikalnih misli, ki mu prekipevajo izpod peresa in izpod loka. Kakor sem že opazil, se je zamislil Stojanović umetniško popolnoma v ono dobo, tako, da je sviral Tartinijevo skladbo ne kot moderen človek 20. veka, ampak kakor da je prišel iz 18. veka med nas. Vse pohvale vredno je bilo tudi spremljevanje gg. prof. K. Jeraja, L. Czernyja in R. Paulusa, ker se je diskretno podredilo glavnemu glasu in tako doseglo enoten, skupen umetniški učinek. Vobče moremo trditi, da je bila ta točka stilistično najboljša.

J. S. Bachov (1685—1750) koncert v e-duru za vijolino in klavir je bil gotovo neoporečen, kar tiče pojmovanja in izvajanja. Gg. Stojanović in Štritof sta igrala prešinjena umetniškega duha Bachovega, dasi v modernejšem pojmovanju. To me ni motilo. A nekaj drugega

sem občutil. Bachove skladbe so ustrojene v smislu tedanje kulture in tedanjih godal. Da je poznala njegova doba vijoline takega tona, kakor ga ima Stojanovičeva, o tem sem prepričan. Vemo pa za gotovo, da ni poznala naših mogočnih koncertnih klavirjev. Da jih je Bach poznal in imel na uporabo, kakor mi, bi bil pisal drugače. A njegov klavir, ki se je ohranil in ga poznamo — hrani ga visoka šola za glasbo v Berlinu v svoji zbirki godal — je navzlic svojima dvema manualoma vendarle skromen, cvrčec instrument, obsegajoč samo pet oktav. Spremljevanje na tem klavicimbalu je imelo samo namen, vijolinski part s harmonijo skromno retuširati, dočim ga je Bösendorferjev velikan brutalno utopil, dasi si je g. Štritof prizadeval, krotiti po svoji moči neugnani glas tega črnega brdavsa. Vsa intimna poezija je šla po vodi. Za spremljevanje starih kompozicij priporočamo v drugo manjši klavir; bo še ta premoččen. Lepota ni v bobnečih glasovih, ki povzročajo, da brné šipe, ampak v lepi umerjenosti. Grški mojster Kafezijas je dal nekoč svojemu učencu zaušnico, ker je pel »forte« na nepravem mestu, češ, da ni lepo, kar je veliko, ampak veliko je, kar je lepo.

M. Bručov 1. vijolinski koncert (op. 26) je iz popolnoma drugega milijeja in mu pustimo tudi Bösendorferjev klavir za spremljevanje. Prišel je pač le zato na program, ker je postal nekako stalna repertoarska točka vseh goslarjev; dobra igra ga je napravila tudi ta večer še vabljivega, dasi je bil na koncu sporeda.

Pevske solo-točke, ki jih je pela gospa Negro-Hrastova, Čajkovskega »Hrepenenje« in »Smrt«, Puccinijeva »Molitev« iz opere »Tosca« in arija iz Bizetove opere »Carmen« so dale umetnici priliko, da potrdi na novo, da se njen glas odpira in krepi, da se ona sama umetniško razvija. Prvi njen nastop je vzbudil nekaj bojazni, kakor da ni povse sigurna; drugi nastop je ta strah ponajveč razpršil. Menim, da je bilo to v zvezi z menjavo temperature, ki pri modnih toaletah ne ostane brez vpliva. Iz duše v dušo poje pevec ali pevka samo tedaj, ako ju ne motijo fizični občutki. Vokalizaciji bo gospa Negro-Hrastova nedvomno posvečala vedno vestnejšo pozornost.

Škerjančeva Jesenska pesem je moderna skladba zelo nadarjenega glasbenika. Vidi se ji pa, da se njen skladatelj ni še povspel do ravnovesja. Prav nič ne ugovarjam njegovi melodiji ali spremljevanju; nikakor pa ne najdem povoda za tak patos v izražanju in dinamiki pri kratki pesmici.

Spored v celoti je bil izmed najumerjenejših ljubljanskih programov. Ipak je bil več, nego dovolj obilen. Tartini in Bach, Valse ronde, Škerjančeva Jesenska pesem, Puccinijeva »Molitev« in Čajkovskega »Smrt« bi bile popolnoma zadostovale. Značilno in zanimivo je, da je izzval Stojanovičev »Valček« najburnejše priznanje. Pa pravimo, kako smo muzikalni!

Mantuani.

Koncert orkestralnega društva Glasbene Matice v Ljubljani.

Orkestralno društvo, ki se je pod okriljem in kot obstojni del Glasbene Matice ustanovilo meseca maja, je stopilo pred javnost s prvim zreлим sadom — prvim orkestralnim koncertom 9. decembra 1919. Bil je to lep, dostojen, povsem umetniški in za naš bodoči glasbeni razvoj mnogo obetajoč nastop. Orkester pod strokovnjaškim vodstvom konservatorijskega pro-

fesorja Karla Jeraja obstoji sedaj za enkrat iz samih godal: prvih in drugih gosli, viol, celov in basov. Šteje okrog 40 članov. Upamo, da se našemu domačemu konservatoriju posreči sedanji godalni orkester v doglednem času izpopolniti tudi še z raznimi drugimi, za celotni orkester potrebnimi godali oz. godbeniki. Spored skladeb, izvajanih na prvem orkestralnem koncertu, je bil prav dobro sestavljen in je nudil vsebinsko in oblikovno pomembna dela: Griegovo suito v starem slogu in dve elegični melodiji, Čajkovskega elegijo, Dvořakovo serenado in Boccherinijev menuet. Poleg godalnega orkestra je na tem koncertu nastopil tukajšnji kons. prof. Viljem Kopta kot virtuoz na oboi. Umetnik je iz svojega neznatnega instrumenta izvabil vse, kar je iz njega izvabiti mogoče. Naj bi njegov nastop pomogel tudi k temu, da se naš mladi glasbenonadarjeni svet posveti v večji meri kot do sedaj študiju oboe in pihal sploh. Naše občinstvo, ki resne koncerte semtertja omalovažuje, ki si zlasti ob koncertih naših dveh odličnih pianistov Ličarja in Trosta s svojo nezadostno udeležbo ni dalo ravno najboljšega spričevala, je koncert matičnega orkestralnega društva posetilo v nenavadno obilnem številu.

Stanko Premrl.

To in ono.

Iz Krekove zapuščine.

II.¹

Naslov, ki sem ga dal nastopnim vrsticam, ni točen. Če govorimo o zapuščini kakega pisatelja, si predstavljamo pod tem izrazom navadno literarna dela — dovršena ali samo pričeta — ki so bila pisana očitno z namenom, da pridejo v javnost, ali so vsaj sicer v zvezi z javnim slovstvenim delom dotičnega literarnega delavca. Pri stvarih, ki jih nameravam objaviti v tej razpravi, pa o tem ne more biti niti govora, da bi jih bil Krek namenil za javnost. Med njimi se nahaja n. pr. verz iz psalma 118. in en distih rimskega satirika Marcijala, ki ju je zapisal Krek očitno samo radi tega, ker je našel v njih izraz za svoje notranje razpoloženje. Naša »zapuščina« je nastala na ta-le način: Krek je bral na Brdu (pri Lukovici) pri svojem prijatelju gosp. župniku Slaku francoske in angleške klasike. Pečal se je tudi z madžarščino. Bilo je to dober mesec pred smrtjo, v poletju 1917, ko je bival poslednjikrat na Brdu neposredno pred odhodom na svoje zadnje potovanje: v Dalmacijo. Menda pravi Ciceron, da je treba brati vedno »cum stilo in manu«, mi bi rekli: »s svinčnikom v roki«. Tega se je držal tudi Krek, a na poseben način. On ni v knjigi mest, ki so ga posebno zanimala, podčrtaval, ampak si jih je izpisoval. Tako sem n. pr. lansko leto objavil v »Dom in Svetu« citat iz Flauberta (»Comédie de la mort«) o tem, kako naglo je po smrti človek na svetu pozabljen, ki si ga je izpisal Krek v izvorniku; očitno si ga je hotel posebno obdržati v spominu. Še večkrat pa je razvidno zanimanje, ki ga je posvetil Krek kaki pesmi, iz tega, da ni pesmi prepisal v izvorniku, ampak v prevodu, bodisi v prozi brez posebnega ozira na ritem in rimo, bodisi v verzih. Veselilo ga je poskušati, kako bi se izrazila dotična stvar v sloven-

¹ Glej »Dom in Svet« 1918, str. 164!

skem jeziku. Da tudi ti prevodi — štirje so po številu, a dovršen je samo eden, od dveh pa imamo samo majhen začetek — niso bili namenjeni za javnost, je prav tako jasno iz jezikovne oblike, ki nikakor ni obrušena, kakor iz raznih zunanosti. Tako n. pr. ni Krek pri nobeni pesmi napisal naslova — kdor bi delal za kak list, bi naslov prevedel najprej — in je enkrat napisal na isti kos popirja: 15 madžarskih besed v obliki preparacije v nemškem prevodu, citat iz Marcijala in prevod iz angleščine.

Zato torej v našem slučaju o kaki slovstveni zapuščini ne moremo govoriti. Vsi Krekovi rokopisi, namenjeni javnosti, so šli vedno hitro iz rok v tiskarno. Kakor ni hranil doma vrednot gmotne vrednosti, tako ni imel v svoji miznici tudi nikakega literarnega blaga. Kakor ni ob svoji smrti zapustil denarja,¹ tako tudi ni ostalo po njem literarne zapuščine. Pridržal sem pa zgorajšnji naslov, ker sem že objavil lansko leto pod tem naslovom del Krekove »zapuščine«, spisane istočasno na Brdu. Zbiral sem takrat gradivo za življenjepis Krekov v »Koledarju« Mohorjeve družbe l. 1919. in pri tej priliki poslal drobec, ki ni bil prikladen za poljudno biografijo, namenjeno širšim slojem, mimogrede »Dom in Svetu«.

Takrat nisem mislil, da bom o tej stvari pisal še enkrat, ker niti nisem vedel, da obstoji še kaj več »zapuščine« nego sem jo lani objavil. Tudi letos, ko mi je ob priliki mojega obiska na Brdu g. župnik izročil še pet listov popirja, na katere je vrgel Krek mimogrede kako misel, sem premišljeval, ali naj objavim to »zapuščino« v celoti ali ne. Literarne vrednosti itak nima; Krek tega niti od daleč ni nameraval. Ali je primerno s stališča pietete do pokojnika, da objavljamo stvari, ki so bile še bolj osebne značaja nego zasebna pisma. Ta so namenjena vsaj eni tuji osebi, Krekovi zapiski — morebiti zadnji daljši zapiski v njegovem življenju — pa so bili namenjeni samo njemu, skoro bi rekel, da niso bili namenjeni nikomur, ker jih Krek bržkone ni nameraval hraniti, ampak je s pisanjem samo spremljal pot svojih misli.

Nastopni razlogi naj skušajo opravičiti objavo teh zapiskov. Kar se tiče pietete, ne bodo ti zapiski Krekovemu imenu prav nič škodovali, ampak nam bodo kazali Kreka prav takega, kakršnega poznamo doslej iz njegovega občevanja in njegovih del. Videli bomo, da je bil Krek v svoji tih sobici, sam s seboj, prav tak kakor v javnosti. Odkritost značaja in iskrenost njegovega prepričanja, ti dve veliki lastnosti Krekovi, bi se težko dokazali na kak drug način tako jasno, kakor če odgrnemo zastor, ki zakriva njegovo najintimnejše življenje. In to naj opravičuje v prvi vrsti objavo te »zapuščine«. Ti zapiski nam bodo našo dosedanjo sodbo o Kreku samo potrdili, in sicer potrdili na ta način, ki je najbolj prepričevalen. Pravijo namreč, da spoznaš človeka — bodisi bližnjega ali samega sebe — najbolje, ako ga opazuješ takrat, kadar misli, da je sam. Tudi mi bomo tukaj opazovali Kreka samega s svojimi mislimi: videli ga bomo v njegovi ljubezni do revežev, do kmetskega stanu, do otrok, v njegovem junaškem prenašanju trp-

¹ Nekoč se je izrazil, da ima ob svoji smrti raje pet goldinarjev dolga nego pet goldinarjev premoženja. Ta želja se mu je tako prilično izpolnila.

ljenja in v njegovi — molitvi. Videli bomo velikega politika, organizatorja, narodnega gospodarja, časnikarja, kako živi sredi previharne dobe v prostem času — virtuti et Musis, kako se je mož vede pečal rad z leposlovjem, kadar so mu le razmere dopuščale, kako so bile v njegovem velikem duhu harmonično razvite vse tri duševne moči: um, srce in volja. Dovršene oblike, sploh literarne izbrušenosti ne bo po vrsticah, ki smo jih napisali v pojasnilo, v Krekovih zapiskih nikdo pričakoval. Nas tudi zunanja oblika prevodov in drugih zapiskov tukaj prav nič ne zanima; zanima nas samo vsebina pesmi, s katerimi se je Krek bavil podrobneje. Zato smo dodali nedokončanim ali sploh samo pričetim prevodom tudi nadaljnjo vsebino, da je bolj razvidno, kakšna je pesem, ki je zbudila Krekovo pozornost.

Na velikih možeh nas zanima vse: knjige, iz katerih se je izobražal njih duh, način, kako so delali, njih zasebno življenje, odmaknjeno očem sveta. Zato je verjetno, da bi bili ti zapiski objavljeni kdaj pozneje, ako bi jih ne objavil tukaj; z razvojem naše znanosti, posebno na lastni univerzi, se bo posvečala študiju del vseh naših velikih mož vedno večja pozornost. Težko pa dobite predmet iz naše domače zgodovine, čigar proučavanje bi bilo zanimivejše in poučnejše od študiranja Krekovega življenja in dela. V prvi vrsti je dolžnost Krekovih sodobnikov, da podajo zanamcem kar mogoče točno sliko Krekovo. Čim preje se kako poglavje ali tudi kak majhen odstavek iz tega predmeta objavi, tem bolje je. Zakaj tudi na naših spominih na Kreka gloda zob časa in dragocene priče, ki so poznale Kreka iz najintimnejšega občevanja, umirajo. (Dr. Lovro Pogačnik!) Zato bo — ceteris paribus — slika Krekova tem točnejša, čim preje bo sestavljena in čim več neposrednih poznavalcev Krekovih bo moglo popraviti eventualne netočnosti, ki se bodo med delom pojavile.

Naša »zapuščina« obsega pet listov različne oblike, in sicer:

1. tri večinoma nedovršene prevode iz Demogeotove zbirke »Textes classiques de la littérature française«:

a) A. Guiraud, »Le petit Savoyard« (polovico pesmi);

b) S. Prudhomme, »Le vase brisé« (celo);

c) F. Coppée, »Les aïeules« (17 deloma nepopolnih verzov);

2. iz zbirke »The british classical authors« začetnih 6 verzov iz pesmi »The child's first grief« (Felicia Hemans);

3. odlomek iz psalma 118.;

4. distih iz Marcijala;

5. 15 madžarskih besed v nemškem prevodu.

Najobširnejši je prevod iz »Malega Savojsca«. Gorata Savojska ne more preživiti svojih sinov; zato odhajajo že dečki od doma, da si zaslužijo kruh kot ljudski pevci. Slovo takega siromačka od matere vdove nam je predočil Alexandre Guiraud (1788—1847) v obliki, ki je šla očitno Kreku do srca; sicer bi se ne bil trudil s prevodom. Tu podajamo Krekov prevod doslovno zano z izvirnikom. Dodal sem samo ločila, ako je katerega manjkalo, in sicer po možnosti ista, kakor so v izvirniku. Tudi sem pisal začetne črke v posameznih verzih dosledno po določilih sedanjega pravopisa. Naslov, ki sem ga dodal v oklepaju, ne stoji v rokopisu.

[Mali Savojec.]
[S l o v o.]

Mali sinko, pojdi po Francoski.
Kaj ti pomaga moja ljubezen; nimam ničesar.
Drugod žive srečno, tukaj v pomanjkanju.
Pojdi, moje dete; zate je tako dobro.

Dokler ti je moje mleko moglo zadostovati,
dokler sem mogla s svojimi rokami kaj prisluziti,
srečna in okrepčana s pogledom na tvoj smeh,
bi si mi nikoli ne bil nihče drznil reči:
Odpovej se poljubom svojega sinu.

Toda vdova sem, moč se izgubi z veseljem.
Žalostna in bolna, kam naj se zatečem?
Kje naj beračim zate? Ali pri revežih?
Pusti svojo revno mater, savojsko dete;
pojdi, moj sin, kamor te Bog vodi.

A kolikor daleč boš, misli na odsotno ognjišče,
preden ga zapustiš, pridi, da bova pri njem še skupaj.
Mati blagoslavlja v objemu svojega sinu:
Moj sin, poljub naj te blagoslovi.

Ali vidiš ta veliki hrast, tu doli?
Do tja bi te mogla spremiti; tako upam.
Štiri leta so že minula, kar sem tja spremila tvojega očeta;
a on, moj sin, se ne vrne več.

Pač, ko bi bil kdo,¹ da bi spremljal tvojo mladost,
bi me manj stalo ločiti se od tebe;
toda ti še nimaš deset let in greš brez varstva:
le jaz bom prosila Boga zate.

Kaj bo s teboj, moj sin, če ti Bog ne pomaga?
Sam, sredi zlobnežev — ima jih zemlja —
celo brez tvoje matere, ki bi te učila trpeti...
Oj, zakaj nimam kruha, moj sin, da bi te hranila!

Toda Bog tako hoče: morava se podvreči.
Ne plači, ko me zapuščaš.
Nesi na praž palač veselo lice.
Morda te bo časih spomin name užalostil...
Da bogatina raztreseš, moraš pač peti.

Poj, da² ti bo življenje manj grenko;
sin, vzemi svizca³ in svoj lahni sveženj;
ponavljaj na potu pesmi svoje matere,
ki ti jih je pela mati ob tvoji zibki.

Če bi mi bila dana še prva moč,
šla bi, pa te sama vodila za roko;
toda ne bi čakala tretjega dne;
treba bi me bilo pustiti brž na potu;
toda jaz hočem umreti tam, kjer sem rojena.

Zdaj čuj svoje matere zadnjo željo:
Spominjaj se, če hočeš, da te Bog ne pozabi,
da je edino premoženje reveževo malošč, ki mu jo darujejo.
Prosi bogatina: v Boga ime daje;
tako je dejal tvoj oče; bodi srečnejši; z Bogom.

A solnce je legalo za bližnje gore,
in mati je dejala: »Ločiti se je treba.«
In sin je šel ob velikih hrastih,
časih se obrnil, a ni se upal jokati.

¹ Po izvorniku: »... ko bi bil on« (= oče).

² Po izvorniku: »Poj, dokler ti je življenje manj grenko«.

Le petit Savoyard.
Le départ.

Paure petit, pars pour la France.
Que te sert mon amour? je ne possède rien.
On vit heureux, ailleurs; ici, dans la souffrance.
Pars, mon enfant, c'est pour ton bien.

Tant que mon lait put te suffire,
Tant qu'un travail utile à mes bras fut permis,
Heureuse et délassée en te voyant sourire,
Jamais on n'eût osé me dire:
Renonce aux baisers de ton fils.

Mais je suis veuve; on perd sa force avec la joie.
Triste et malade, où recourir ici?
Où mendier pour toi? chez des pauvres aussi!
Laisse la pauvre mère, enfant de la Savoie;
Va, mon enfant, où Dieu t'envoie.

Mais, si loin que tu sois, pense au foyer absent,
Avant de le quitter, viens, qu'il nous réunisse.
Une mère bénit son fils en l'embrassant:
Mon fils, qu'un baiser te bénisse.

Vois-tu ce grand chêne, là-bas?
Je pourrai jusque-là t'accompagner, j'espère.
Quatre ans déjà passés, j'y conduisis ton père;
Mais lui, mon fils, ne revint pas.

Encor, s'il était là pour guider ton enfance,
Il m'en coûterait moins de t'éloigner de moi;
Mais tu n'a pas dix ans, et tu pars sans défense:
Que je vais prier Dieu pour toi!...

Que feras-tu, mon fils, si Dieu ne te seconde?
Seul, parmi les méchants (car il en est au monde),
Sans ta mère, du moins, pour t'apprendre à souffrir...
Oh! que n'ai-je du pain, mon fils pour te nourrir!

Mais Dieu le veut ainsi: nous devons nous soumettre.
Ne pleure pas en me quittant.
Porte au seuil des palais un visage content,
Parfois mon souvenir t'affligera peut-être...
Pour distraire le riche, il faut chanter pourtant.

Chant, tant que la vie est pour toi moins amère;
Enfant, prends ta marmotte et ton léger trousseau;
Répète, en cheminant, les chansons de ta mère,
Quand ta mère chantait autour de ton berceau.

Si ma force première encor m'était donnée,
J'irais, te conduisant moi-même par la main;
Mais je n'atteindrais pas la troisième journée;
Il faudrait me laisser bientôt sur ton chemin.
Et moi je veux mourir aux lieux où je suis née.

Maintenant de ta mère entends le dernier vœu:
Souviens-toi, si tu veux que Dieu ne t'abandonne,
Que le seul bien du pauvre est le peu qu'on lui donne.
Prie, et demande au riche: il donne au nom de Dieu;
Ton père le disait; sois plus heureux: adieu.

Mais le soleil tombait des montagnes prochaines,
Et la mère avait dit: »Il faut nous séparer«;
Et l'enfant s'en allait à travers les grands chênes,
Se tournant quelquefois et n'osant pas pleurer.

³ Svizec je bil edino premoženje, ki so ga nosili savojski pevci s seboj po svetu. Brehm pravi o tem: »Gegenwärtig ist

Krek je prevedel samo prvo polovico pesmi o malem Savoju: »Slovo«. Guiraud je dodal »Slovesu« tudi »Povratek« (»Le retour«), ki se prične s slavospevom na lepoto (savojskih) Alp: »S svojimi velikimi vrhovi, svojim večnim ledom, v poletnem solncu — kako lepe so Alpe! Vse v njih cvetočih dolinah nas očara: zelenje, vode, gozdovi, nove (drugod neznane) cvetke. Srečen, kdor se more dalje časa muditi na njih bregovih! Srečen, kdor jih vidi zopet, če se je moral ločiti!« (Krek in Pertovč!) V ta planinski raj se vrača mladi Savojec; tri srebrnjake si je bil prihranil med svetom in hlebček pšeničnega kruha nese materi. Dospe do rodne kočice. Vse tiho, vrata so zaslonjena. Deček jih odpre in najde ob ognjišču bolno mater, ki ni mogla umreti, dokler ni videla zopet sina. S solzami v očeh ga objema, nato se pa obrne k razpelu: »On je, vedela sem, Bog ubogih mater in malih otrok, ki je skrbel zate; on, ki me je tolažil, kadar so moje bridke tožbe klicale sina iz daljine. To je Kristus, (varuh) hiše, ki ga kličejo matere, ki varuje naše otroke mraza in lakote. Mi čuvamo svoja jagnjeta — in volkovi jih požirajo; naši

[Počena vaza.]

Vaza, ki v njej umira ta cvetka — slučajno¹ jo je nekaj udarilo, udarec jo je komaj načel, nič se ni čulo;

toda lahna rana
grize kristal vsak dan;
nevidno, a gotovo
gre polagoma svojo pot.

Čista voda ji izkaplje,
cvetki se sok suši;
nihče še ne slutí:
Ne dotikajte se je; počena je...

Tako časih roka, ki jo ljubimo,
rani srce, ga stlači!
Potem razpoka srce samo od sebe,
cvet naše ljubezni gine.

Še nedotaknjeno očem sveta
čuti, da raste in plače v globini
rana fina in globoka...
Počeno jel... Ne dotakni se ga!...

Razlogov, zakaj je Krek prevedel mično pesmico, ni treba navajati. Saj velja tudi o njem, kar je napisal sam na že citiranem mestu v »Dom in Svetu« o Frančišku Lampetu: »Umetnosti je imel ne samo odprto srce, ampak tudi odprto glavo.«

V naši zbirki pesmi, iz katere je Krek prevajal, se

uns Mitteldeutschen das schmucke Geschöpf (svizec) entfremdeter worden, als es früher war. Die armen Savoyardenknaben dürfen nicht mehr wandern, während sie vormals bis zu uns und noch weiter nördlich pilgerten mit ihrem zahmen Murmeltiere auf dem Rücken, um durch die einfachen Schaustellungen, welche sie mit ihrem Ein und Alles in Dörfern und Städten gaben, einige Pfennige zu verdienen.« (Brehm's Illustriertes Tierleben, Erster Band, Hildburghausen 1868.)

sinovi pa odhajajo čisto sami in se končno vendar vrnejo.«

Kaj je Kreku tako ugajalo na pesmi, da si je vzel vendar precejšen trud, prevesti 12 kitic? Preprostost izraza in globina občutka prideta gotovo tu zelo v poštev; za lepoto izraza je imel Krek zelo fino uho in je znal na pamet veliko citatov, ki so izražali kako misel v dovršeni obliki. Take stvari so bile res njegovemu ušesu vino in za krepko primero bi bil dal cekin. A v prvi vrsti, mislim, ga je zgrabil socialni moment v pesmi: uboga, globokoverna vdova, ki mora poslati po svetu edinca. Krek je bil sam sin pobožne vdove, ki je preživela ob pokojnini 9 goldinarjev na mesec petero otrok. Svoji ljubezni do revežev je postavil lep spomenik sam v svojem zadnjem spisu, ki ga je objavil v »Dom in Svetu« v letu svoje smrti (1917, str. 6): »Še vedno ostane neizpodbojno resnična beseda sv. Jakoba, da se kaže prava pobožnost, prava religija v dejanski ljubezni do vdov in sirot.« (Podčrtal priobčevalj.)

Čisto drugačnega značaja je nastopni prevod:

Le vase brisé.

Le vase où meurt cette verveine
D'un coup d'éventail fut felé,
Le coup dut l'effleuré a peine,
Aucun bruit ne l'a révéle.

Mais la légère meurtrissure
Mordant le cristal chaque jour,
D'une marche invisible et sûre
En a fait lentement le tour.

Son eau pure a fui goutte à goutte;
Le suc des fleurs est épuisé;
Personne encore ne s'en doute.
N'y touchez pas, il est brisé!...

Ainsi parfois la main qu'on aime,
Effleurant le cœur, le meurtrit!
Puis le cœur se fend de lui-même,
La fleur de notre amour périt!

Encore intact aux yeux du monde,
Il sent croître et pleurer tout bas
Sa blessure fine et profonde...
Il est brisé!... N'y touchez pas!...

nahaja »Le vase brisé« na 412. strani. Takoj na nastopni strani beremo kratke životopisne podatke o François-u Coppée-ju, ki je zastopan z eno pesmijo: »Les aïeules« (= »Babice«). Prvi dve pesmi, o katerih smo govorili, je prevedel Krek brez posebne skrbi za ritem. »Babice« je pa skušal prevesti v trohejskem ritmu z rimami, ne da bi se držal natančno izvirnika.

¹ 2. in 3. verz se glasita doslovno: »Z udarcem s pahljačo je bila zadeta, udarec se je je mogel komaj dotakniti.«

S prevodom Krek očitno sam ni bil zadovoljen; kajti poleg besede »načel« je dostavil v oklepaju »ritzen«. Ta izraz dobite v Thibautovem slovarju, ki ga je Krek na Brdu (slovar je last g. župnika Slaka) očitno rabil.

[Babice.]

Koncem julija se praznijo vasice;
dolgo že se črnijo¹ meglice,
vihro bližnjo žugajo.
Umni kmetič, hiti, hiti žet!
Zrelo žito, kmalu bo trgatav:
srp se brusi, prazni pod za mlatev,
kmetsko ljudstvo z zoro ven hiti
in veselo žitni god slavi.
Dela čas; le babice 'z vasice
na klopeh sedajo samice.
Solnce greje jih, ko migajo z brado,
mirne, v palice oprto rokó.
Delo jim je pač telo skrivilo.
Z ruto pisano za vratom, sivo krilo
'z porhanta in ...
Na klopici grejejo se celi dan,
srečne, misli ...

Te babice ne morejo več delati. Poprej so imele svoje veselje s tem, da so zibale otroke; a ti pliči so postali godni in so odleteli, in sedaj babice v svoji drugi otroški dobi nimajo niti te zadnje igrače več. Čisto same so: hči je v pralnici, zet v vinogradu. Noga bi še vrtela kolovrat, a oči ne vidijo več presti; tudi se suhim rokam ne ljubi več sukati nitke; saj so morale pokopati že toliko dragih, pokritih s platnom,² ki so same zanj predle prejo. Težko življenje je za njimi; toda niti neprestana revščina, ne smrt čred, ne lakota po slabi letini, ne smrt sina, ne hči, ki služi daleč in nič ne piše, ne tisočere muke vsakdanjega življenja — »nič ni zbegalo njih junaškega in krščanskega srca« (»rien n'a troublé leur cœur héroïque et chrétien«). Zdi se, da nimajo druge želje nego na stara leta sedeti na solncu, opazovati race, ki čeblija v luži, poslušati pesem peric in gledati konje, ki jih vodijo napajat. Na obrazu jim igra otroški smeh, njih čelo se svetí od zadovoljnosti. Zdi se, da ne mislijo več na prestane težave, da so vse pozabile, vse odpustile in da so zadovoljne, če imajo v svojih osemdesetih letih to veselje, da jih ogreva solnce, ta stari prijatelj kmetov.

Idila s kmetov: ljudje, ki jim je bilo življenje nepretrgana veriža naporov, skrbi in odpovedi, se poslavljajo od življenja, skromni in ljubeznivi tudi v svojih zadnjih dneh. Krog življenja se bliža svojemu naravnemu koncu: »drugo detinstvo« (»seconde enfance«) kaže, da bo krog kmalu strnjen. Podobne prizore je opazoval Krek gotovo križem naše domovine.

Na obratni strani tega lista so napisane besede:

»Potičem se kakor ovca, ki je zašla; poišči svojega hlapca, ker tvojih zapovedi nisem pozabil. 118.«
(= Psalm 118. Op. por.)

Privzemimo še distih z nastopnega (5.) lista:

»Rebus in adversis facile est contemnere vitam,
fortiter ille facit, qui miser esse potest.«

¹ Krek je besedi »se črnijo« prečrtal in — očitno radi tega, da imata oba verza enako število stopic — napisal nad njima: »temno rmenijo se«.

² Ta običaj sem opazoval v svoji rojstni vasi v loških hribih še med vojno, da so namreč pokrili vsakega mrliča v krsti s kosom domačega platna. Očitno je ta šega močno razširjena.

Les aïeules.

A la fin de juillet, les villages sont vides;
Depuis longtemps déjà les nuages livides,
Menaçant d'un prochain orage à l'occident,
Conseillaient la récolte au laboureur prudent.
Donc, voici la moisson et bientôt la vendange:
On aiguise les faux, on prépare la grange,
Et tous les paysans, dès l'aube rassemblés,
Joyeux, vont à la fête opulente des blés.
Or, pendant tout ce temps de travail, les aïeules
Au village, devant les portes, restent seules,
Se chauffant au soleil en branlant le menton,
Calmes, et leurs deux mains jointes sur leur bâton,
Car les travaux des champs leur ont courbé la taille.
Avec leur long fichu peint de quelque bataille,
Leur jupe de futaine et leur grand bonnet blanc,
Elles restent ainsi tout le jour sur un banc,
Heureuses, sans penser peut-être, sans rien dire ...

Oba citata imata očitno isti izvir: napisala ju je trpeča duša, razmišljajoča svoje trpljenje. Krek je bil bolan; g. župnik Slak je pripovedoval, da ga je tudi na majhnem klancu dušila sapa tako, da ni mogel naprej, in da dostikrat ure in ure ponoči ni mogel spati. Kako resno se je pečal Krek z mislijo na smrt, nam pričata izpiska iz Flauberta (»Comédie de la mort«), objavljena v lanskem »Dom in Svetu«. Prej, nego je napisal one verze iz psalma in distih, je — v avgustu 1917 — govoril »goriškemu izgnancu«¹ besede, ki so znane kot Krekova oporoka: »Vi vsi, ki ste seme izkrvavelega naroda ...« Kako je bilo takrat s Krekovim zdravjem, nam priča njegovo vprašanje: »Kaj bo imela jugoslovanska država od tega, če umrem?« Svoje dušno trpljenje pa je odkril, ko je tolažil mladega prijatelja: »Ne obupuj! ... Spomni se, da je trpljenje predpogoj življenja! Spomni se, da sem bil izgnan iz večine kranjskih farovžev kot propalica, da nisem smel prestopiti praga ljubljanskega semenišča. Spomni se na vse krivice in zaničevanje, ki sem jih prestal in jih še vedno trpim. A vendar nisem klonil!«

Kako iz srca so pač šle trpinu, ki je ob vsem natolcevanju in preganjanju nosil v sebi mirno zavest, da vrši voljo Gospodovo, besede iz psalma 118.,² n. pr.: »Skoro so me pokončali na zemlji, jaz pa nisem popustil tvojih zapovedi.« Ali naj vidimo v Krekovem citatu (»poišči svojega hlapca«) domotožje bolnega popotnika v dolini zmot po večni domovini? Ali pa ga je ob čitanju tega verza v psalmu prevzela želja po božjem vodstvu v zmedah življenja?³

¹ Mislim, da je potrebno, da povemo ime »goriškega izgnanca«, ki mu je govoril Krek svojo »oporoko«, da dobé te slavne besede, ki jih izkazujeta že vsebina in oblika za Krekove, tudi historično avtentičnost. Bil je to g. Alojzij Res, poprej bogoslovec v Gorici, ki je bil takrat zaposlen kot vojak v vojnem dopisnem uradu. Ves dogodek je opisal kot »Goriški izgnanec« v 16. številki »Jugoslovana« z dne 24. februarja 1918 pod naslovom »Ne obupuj!«

² 118. psalm je najdaljši izmed vseh. Konča se z besedami, ki jih je napisal Krek očitno na podlagi latinskega besedila, ker se glase v Lampe-Krekovih »Zgodbah« manj domače: »Blodim kakor ovca, ki se je izgubila; o, išči svojega hlapca, ker nisem pozabil tvojih zapovedi.« (Str. 600.)

³ Za to razlago bi govorile besede v že citiranem letniku »Dom in Sveta« (1917, str. 7): »Lepa je bila mladost

S Krekovimi besedami o njegovem trpljenju, ki jih je govoril »goriškemu izgnancu«, se popolnoma ujema

In končno prevod iz angleščine, ki obsega samo teh-le šest verzov:

[Otrokova prva žalost.]

»Moj bratec, moj bratec, oj pridi nazaj —
kako bi se sama igrala?
Čebela je vstala, razcvetel je maj —
kje bratca naj bi poiskala?

Metuljček ves pisan in svetel leti
in zlato ga solnce obseva...«

Tako govori mami hčerka; ne more se igrati, ker ji je preveč dolgčas po bratcu. Mati ji odgovarja, da obrazka, ki se je smejal kakor pomlad, ne bo več videla na svetu; bratec je v nebesih. »Pa je pustil vse cvetke in ptičke?« vprašuje deklica. »In ob potoku in gozdiču ne bova več hodila skupaj? Oh, dokler se je moj bratec še igral z menoj — zakaj ga nisem še bolj ljubila!« (Po prevodu g. župnika Slaka.)

Krek je bil znan prijatelj otrok. Na deželi je nagovoril na cesti skoro vsakega otroka, ki ga je le srečal. Na Pertovču je naučil vaške bosopetee raznih iger. Svojo petdesetletnico je praznoval 26. decembra 1915 v Dražgošah celo dopoldne v družbi organistovih otrok, ki jim je malo poprej padel oče na laški fronti. Krek je silno nerad kaj nosil s seboj na poti; a tem otrokom je le prinesel igrač v svoji skromni popotni torbici, enkrat celo precej težko železnico.

Angleščino je obvladal tako, da je bral Shakespeareja v izvorniku, prevedel za »Našo Moč« veliko povesti iz angleščine in nameraval pri svojem obisku

našega gibanja, vesela, cvetoča, ki je pa seveda že po svoji naravi nosila na sebi tudi razne hibe, ki so zvezane z mladostjo. Ko jo preiščujem, se mi vendarle ne toži zanjo. Rad sem jo imel, to mladost, toda ne dal bi zanjo kljub vsem prevaram in zmotam, kljub marsičemu, kar je bilo pomanjkljivega, izkušenj, katere so prinesla leta s seboj. Zorimo pač ne samo z uspehi nego tudi s porazi in zmotami.« Tudi je želel Krek še živeti, kakor se je izrazil proti prijatelju gosp. župniku Mrkunu na Holmcu, katerega je obiskal trikrat v poletju 1917: »Sedaj bi rad še živel, da bi delal z največjim veseljem za našo državo.« — Naj omenim pri tej priliki, da je po pričevanju župnika Mrkuna in drugih (n. pr. dr. L. Lenarda v »Straži« z dne 6. oktobra 1919 v »Listku«: »Zadnji sestanek z dr. Krekom«) pojmoval Krek že pred majniško deklaracijo našo bodočo državo kot neodvisno Jugoslavijo v zvezi s Srbijanci (Srbi iz kraljevine Srbije) in Črnogorci. Baš v imenovanem poletju je rekel g. Mrkunu, da bi želel dobiti za popotovanje še enega Hrvata in dva Srba ter v njihovi družbi potovati v Srbijo in Črno goro, kjer bi delal propagando za ujedinenje. O svojem boju z nasprotniki v stranki ni na Brdu z g. župnikom nikdar govoril. Očividno se je želel raztresti in ne buditi spečih občutkov. Koliko je imel humorja kljub bridkim časom, kaže ta-le slučaj — edini slučaj, da je izpregovoril na Brdu besedo »starin«. Hladil se je odkrit v senci v hudi vročini; komarji, brencelji in muhe so se pridno zaletavali v njegovo plešo, on jih je pa nevoljen odganjal. Ko mu je bilo že preveč, jih je vdano pograjal: »Ti prebiti starini!«

tudi distih: »V nesreči¹ je lahko prezirati življenje, hrabro ravna tisti, ki zna biti beden.«

The child's first grief.

»Oh call my brother back to me,
I cannot play alone!
The summer comes with flower and bee,
Where is my brother gone?

The butterfly is glancing bright
Across the sunbeam's tracks...«

naših rojakov v Ameriki (to namero je izrazil leta 1904.) govoriti tam na shodih tudi v angleškem jeziku.²

S katerim delom iz madžarskega slovstva se je pečal Krek, ko je iskal po slovarju neznane madžarske izraze, mi ni znano.

Da se je pečal Krek z madžarščino in francoskimi in angleškimi pesniki ob času viharnih bojev v veliki in mali domači politiki, nam priča, kako mu je bilo duševno delo res notranja potreba. Ob času, ko še ni bil (vdruživ) državni poslanec, mi je nekoč pripovedoval: »Jaz sem tolikokrat na shodih, pri sejah in raznih prireditvah, da se vidi, kakor bi bilo to moj glavni poklic. Toda zame je vsak izmed teh številnih shodov nekaj izvenrednega. Jaz sem po svojem srcu še vedno profesor. Vsak dan študiram.« — »Kdaj pa vendar utegnete študirati?« — »Kadar je; največ zjutraj; pa tudi sicer se najde tuintam čas, da sem sam.«

Krekova duševna svežost, zanimivost njegovih pisanih in govorjenih izrekov je temeljila prav tako v njegovi silni nadarjenosti kakor v neprestanem duševnem delu. Saj »kdor se ne povzdigne do samostojnega mišljenja in komur ni umsko delovanje notranje potrebno, nima drugim kaj povedati.« (Krek v »Dom in Svetu« 1917, str. 7.)

I. Dolenc.

¹ V izvorniku (Marcijal XI, 56, sklepna dva verza) stoji: »Rebus in angustis...«, kar bi se reklo: »V tesnih razmerah«, kakor je razvidno iz zveze. V citiranem epigramu (poiskal ga je g. dr. A. Žigon) se norčuje namreč pesnik iz stoika, ki je hvalil smrt — ker mu je manjkalo primitivnih potrebščin, da bi si življenje malo olepšal. Da je dotični stoik bogat, bi hotel — tako sodi pesnik — živeti trikrat tako dolgo kakor Nestor. Zadnja dva verza se nahajata v različnih latinskih vadbah in zbirkah »spominskih stihov«. Od tam ju citira Krek očividno po spominu, ker je našel v njiju izraz svojemu notranjemu razpoloženju.

² Glej »Našo Moč« z dne 16. novembra 1917. Iz člankov, ki so izhajali v »Naši Moči« skozi vrsto števil po Krekovi smrti, je razvidna kar najverneje, brez vsakega patosa ali celo olepšavanja, podoba Krekova, kakršen je bil v svojih razgovorih po cestah in govorih v javnosti. Vsem, ki so poznali Kreka v njegovi izvornosti in preprostosti, nudijo ti članki izreden užitek. Tak je bil Krek! Tudi zgodovinsko so važni. Škoda, da so sedaj tako težko dostopni in velikemu številu Krekovih prijateljev neznani. Izidejo naj čimpreje v ponatisu in s podpisom avtorjev — saj ga vsi poznamo — da se tudi s tem zunanjim znakom poveča njih avtentičnost.

Drobiž.

Utrinki.

Spisal X.

1. Pristen Jugoslovan.

»Kdor ne privošči rodú in jezika in zemlje slovenske
Bratom ob Sotli, ta ni, nikdar ni Jugoslovan.« —
»A bogatejši od nas so bratje.« — »Še boljše: če lahko
V bratovi hiši živiš, kaj bi bil svoj gospodar!«

2. Dokazi.

Če ti z dokazi ni moč ovreči nasprotnika, reci:
»Ti si Avstrijec!« — Takoj vsak je nasprotnik na tleh.

3. Patriotje.

Marsikdo je nedavno pokorno se lizal in plazil;
Zdaj preklinja na moč, kar je proslavljal poprej.
Sapa obrača tako petelina na strehi. »Priatelj,
Si se li hlinil poprej, ali se hliniš sedaj?« —
»Oh, za to, kar prej sem grešil, pokoro zdaj delam;
Druga je lizanju smer, isti ostal je namen.«

4. Naša lipa.

»Stranke in strančice so; oh, kam pa je narod izginil?« —
»V veje in vejice je deblo drevesa prešlo.«

5. Pokora.

Ker sem prestar in nimam moči, da slabe dajal bi
zglede ljudem, zato dobre nauke delim.
Prej sem klical na boj, zdaj blaženo slogo proslavljam;
Mirno prebavljal bi rad, ker sem se dobro najel.

6. Čudo.

Narod ne škodi nič, nikomur nič ne koristi;
Stranka te plača za trud, stranka kaznuje za greh:
Čudno nikakor ni, da se toliko dela za stranko;
Da pa za narod se kdo trudi, je čudno zares.

7. Predstavitelji.

»Narod smo mi, vladarji smo mi; zatorej res vlada
Narod sam sebe sedaj, ker ga pač vladamo mi.« —
»Kdo je pa vas izbral?« — »Oh, narod; saj smo mi narod.
Razdelili smo si vlado lepo med seboj.« —
»Kdaj pa ljudstvo dobo besedo in svoje pravice?
Ali se vladalo bo patriarhalno naprej?« —
»Tiho! Pariz nastavlja uho in London posluša.
Take ententa želje smatrala bi za upor.«

8. Pisatelju.

Vsaj pod črto povej, kaj si povedati hotel!
Mi te ugiblujemo vsi, pravega nihče ne ve.
Ti previdno molčiš; a vsak te po svoje razlaga
In se dela, da ve, česar z menoj vred ne ve.
Ali je konj, tvoj konj res konj in krava ti krava?
Ali simbola sta dva drugih visokih idej?

9. Formalisti.

»Forma je vse, vsebina ni nič.« — »A nekaj vsebine
Vendar je treba; na čem naj ti pa forma visi?«

10. Veda in neveda.

»Vse je narava, kar je; naravo smo preiskali.
Vso poznamo do dna mi ter ji kažemo pot.

Ako prestopi to pot in hudomušna zaide,
Zakon ji najdemo nov, novo odkažemo pot.
Včeraj zveličalni uk, je danes mala pomota;
Nov zveličalni uk srečno jo nam zameni.

Iz vsevednosti nam izvira večja vsevednost.
Kdor ni preverjen o tem, ta je za nas idiot.« —
»Nam pa ni znanega nič; nam najmodrejši je tisti,
Ki se zaveda, da ve, sam da ničesar ne ve.
To je edina modrost; slepari kdor drugo proslavlja,
In kdor dvomi o njej, ta je za nas idiot.«

11. Dogmatik.

Kaj bi premišljal sam; profesor je vse že premislil.
Jaz se zanašam nanj; verujem, kar mi pove.

12. Skeptik.

Moja modrost je dvom; saj vsaka se misel pobija.
Dà, če se dvoma zavem, dvomen postane mi dvom.

13. Moderni človek.

Jaz se moderne držim, in kar je novó, mi je pravo;
Ali je res ali ne, malo je meni to mar.
Včeraj je proč in jutri še ni; za danes živimo!
Gre mi za rezultat, in da je zadnja novost.

14. Nežni spol.

Joj, kako zdrav princip! Obleka je kakršnakoli
Psihi moderni všeč, da le moderen je kraj.

Kako slovenski narod označuje čas.

Pisana (tiskana) beseda nas uči in kviri. Dober pisatelj ugodno vpliva na naš slog; včasih se pa še rajši oprimemo in bolj stanovitno držimo očitnih napak. Komu ni v spominu, kako kužno se je v govoru in v pisavi širila in razširjala jezikovna spaka »obesilo se ga je«! Zato je naravnost čudno, da ima v pisavi vztrajno rabljeno napačno označevanje časa tako malo vpliva na narodno govorico; ali obratno: da se v pisavi kar nočejo poprijeti pravih narodnih oblik.

Če greš po mestnih ulicah in ogleduješ nalepljene oglase, naznanila in vabila, ali če vzameš v roke časopis, skoraj vedno čitaš, da se n. pr. ob 9. uri dopoldne prične zborovanje..., ob 3. uri popoldne shod..., od 8. do 9. ure zvečer pa bo predavanje... itd. Tako označevanje časa je napačno. Preprost, nepokvarjen Slovenec ne govori tako, ker mu je n. pr. deveta ura vse kaj drugega kakor pa ura devet. On poreče, da se prične zborovanje ob devetih, shod ob treh, predavanje pa bo od osmih do devetih itd. Deveta ura je čas od osmih do devetih, tretja ura čas od dveh do treh, zato se tudi od osme do devete ure nič ne more vršiti, ker je to točno ob osmih: meja med osmo in deveto uro. Če pravim, da smo se izletniki zbirali od 6. do 7. ure in smo točno ob 7. uri odrinili, to nima zmisla; reči moram, da smo se sedmo uro zbirali, točno ob sedmih pa odrinili.

Ni dolgo tega, kar sem čul preprosto osebo, ki je v časopisu natisnjeno časovno označbo: ob 3. uri..., ob 4. uri... čitala: ob tri uri..., ob štiri uri... To je zelo značilno. Ob tretji uri ni mogla reči, ker se ji je upiral prirojeni pravilni jezikovni čut, kajti tretja ura ni ura tri; ob treh pa tudi ni mogla čitati, ker je bila za številom 3 natisnjena še beseda uri. V tej

stiski si je iz pisčeve napake pomogla z — novo napako. Tako nam slaba pisana (tiskana) beseda kvari narod.

Nepokvarjen Slovenec nikoli ne bo vprašal: ob kateri uri si šel tja?, ampak: obkorej (ali kdaj) si šel tja? Na vprašanje obkorej se odgovarja določno, na vprašanje kdaj pa določno ali nedoločno. Enako se določno ali nedoločno odgovarja na vprašanje koliko je ura. Naj v pojasnitev navedem nekaj primerov.

Določno označevanje časa: Ura je devet; četrť na deset; poli enajstih; tri četrti na dvanajst; pet minut pred osmimi; deset minut čez devet. — Pouk se pričanja ob osmih in traja do enajstih ali do dvanajstih. Danes se bomo učili od osmih do devetih slovenščine, od devetih do desetih računstva, od desetih do enajstih pa kemije. Ob četrti na tri me je posetil prijatelj, o poli štirih sva se šla izprehajati, ob treh četrtih na šest sva se pa vrnila vsak na svoj dom. Pet minut pred dvanajstimi sem dospel na postajo, vlak se je pa odpeljal šele dvajset minut po dvanajstih; deset minut čez dvanajst je došla pošta. (Določanje časa z minutami je vplivalo tudi na določanje s četrtinkami, tako da se tudi čuje: zbudil sem se četrť na tri, namesto: ob četrti na tri itd.)

Nedoločno označevanje časa: Na osem gre ura, pa si še v postelji. Ne gre na osem; šest je proč. — Mislil sem, da se vrnem še pred desetimi, pa sem se vrnil šele po enajstih; uradovati so pričeli šele deseto uro, in ker je bilo mnogo ljudi, sem moral dolgo čakati, preden sem prišel na vrsto. Drugo uro ponoči (točno ne vem, kdaj) je močno zaropotalo; podrla se je skladanica drv. Ni bilo drugo, tretjo uro je bilo; nekaj časa prej je bilo v stolpu dve. Prišel je po šestih in je še pred sedmimi zopet odšel.

Predlog ob ima pri določanju ure popolnoma točen, hipen pomen, vrstilni števniki pa trajnega, zato jih ne moremo skupaj rabiti in zato pravimo ob treh, ne ob tretji uri, pač pa tretjo uro, t. j. od dveh do treh (nedoločeno). Seveda ima predlog ob hipen pomen samo pri točnem določanju ure, sicer pa tudi ne; saj pravimo: ob nedeljah, ob delavnikih, o praznikih, kar vse znači daljšo dobo. Včasih se čuje tudi: ob uri. Ta rek ima pomen: ob določenem času, n. pr.: Ker ga ni bilo na sodišče ob uri, ni ničesar opravil in bo moral še enkrat tja.

Označevanje ure je najboljše pisati z besedami; če se pa vendarle piše s števili, število ne sme imeti za seboj pike razen tedaj, kadar je vrstilni števniki; n. pr.: Ob dveh je prišel, ob treh je šel, ali s števili: ob 2 je prišel, ob 3 je šel; toda: pripeljal se je 3. uro = pripeljal se je tretjo uro (t. j. med dvema in tremi).

F. Š.

Zgled romantične lirike.

Zgleden primerek, kako so se romantiki igrali v liriki, je naslednja pesem iz Kl. Brentana:

Wenn die Sonne weggegangen.

1. Wenn die Sonne weggegangen,
Kommt die Dunkelheit heran,
Abendrot hat goldne Wangen
Und die Nacht hat Trauer an.

2. Seit die Liebe weggegangen,
Bin ich nur ein Mohrenkind,
Und die roten, frohen Wangen
Dunkel und verloren sind.
3. Dunkelheit muß tief verschweigen,
Alles Wehe, alle Lust.
Aber Mond und Sterne zeigen,
Was mir wohnt in der Brust.
4. Wenn die Lippen dir verschweigen
Meines Herzens stille Glut,
Müssen Blick und Tränen zeigen,
Wie die Liebe nimmer ruht.

Opazuj paralelizem rim, motivnih besed (Sonne — Liebe, Dunkelheit — Mohrenkind), stavkov, simetrijo miselnih skupin in povrh še melodiko vokalizma. Pri tem boš opazil »iskanost«, prisiljenost besed »weggegangen, Mohrenkind, verloren sind« i. dr. Pesem ni umetnost, a je zanimiva in poučna in celo za dadaiste!

Dr. I. P.

Misli o antologiji.

Vprašanje o dobri antologiji je mogoče rešiti skoroda samo praktično. To se pravi: uredniku antologije je treba znanja, obzorja, okusa in prakse, večletne slovstvenouredniške. Kopiranje po tujih vzorcih je šele prvi praktični študij urejevanja sploh! Dobrih antologij nimamo mnogo ali skoro nič ne Slovenci ne Hrvati ne Srbi, dasi niso zadnji čas naše antologije redka prikazen. Antologije so nam v teh dneh in teh razmerah sploh krčevito nujne! Pa je gotovo, da nastajajo kdovekako subjektivno, nesmotreno, nezadovoljive, neprogramno. Obletnico Cankarjeve smrti bo šola praznovala brez njegove »čitank«, kakor je petdesetletnico Jenkove smrti. Naša srednja šola in naš izobraženec in naš mejaš Hrvat in Srb kličejo po antologiji slovenske proze, pa ne samo pripovedniške, (kakor je dr. Ilešičeva za Hrvate, ki je žalibog prezrl Vl. Levstika, Šorlija in Župančiča), temveč lepe slovenske proze sploh, pa najsi je znanstvena, filozofska (Ušeničnik), govorniška (Krek) ali leposlovna! Antologija pa bodi izvleček najboljšega in vendar polna slika rasti duha, jezika, sloga, umetniškega razvoja, umetniških osebnosti in klimatičnosti. Urejevati jo mora poznavatelj jezika, estetike, slovstvene zgodovine domače in svetovne, ki ima še gotov umetniški, arhitektonski zmisel za celoto in dele. Taka antologija naj raste počasi in ne kot mnoge dozda, ki so vzrastle razmeram: mašilno. Treba nam bo kot državni in kulturni narodnosti sploh skupnih (slovensko-hrvatsko-srbskih) antologij jugoslovanske jezikovne, oblikujoče in muzikalne umetnosti. Vsaj v knjigi pokažimo našemu ljudstvu, da smo enotni in narod, vsaj z mogočnimi antologijami reprezentirajmo pred velikim svetom, da smo kulturna nacija!

Dr. I. P.

Glosa k Prešernu.

Prav nič mi ni znano, da bi bil že kdo zabeležil gotovo miselno sorodnost med Prešernom v prvih dveh »sonetih nesreče« in Schillerjem. Tozadevni Schillerjevi izrazi se glasijo: 1. Nur der Irrtum ist das

Leben, und das Wissen ist der Tod. (Kassandra.) 2. Manche gingen nach Licht und stürzten in tiefere Nacht nur, sicher im Dämmerchein wandelt die Kindheit dahin. (Einem jungen Freunde.) 3. Wohl denen, die des Wissens Gut — nicht mit dem Herzen zahlen (Licht und Wärme). O realnem »zagrinjalu« pa govori Schiller v »Worte des Glaubens« in v »Das verschleierte Bild zu Sais.«¹ Prešernovo »zagrinjalo prihodnosti« kaže na Kasandrin motiv pri Schillerju in na tragiko epike v »Zagrjnjeni podobi«. (Takó mladénča gledati je gnalo!) Sonet »O, Vrba« in »Popotnik pride« pa sta celotna, skupna v eni misli, ki jo je izrazil Schiller v gori navedenih citatih. Prešeren jo je izrazil po svoje v terminih »uka žeja«, »vera v sebe vzeta«, »Zvedrila se je noč, zija naproti življenja gnus« itd. Sodim, da je bilo nekaj rahle reminiscenčnosti iz Schillerja v Prešernu (Togenburg!), ki je pa bila podzavestna. Da je našel Prešeren isti miselni zaključek kakor Schiller, si tolmačim s tem: Prešeren je doživel v sebi podobno čuvstveno predstavo kakor Schiller. Eden in drugi je čuvstvoval v nekakem Rousseaujevskem sentimentalizmu. (Prim. »Slovo od mladosti« in »Die Ideale«!) Jedro »spoznanja« seveda je doživel Prešeren realno v sebi, dočim ga je Schiller le fiktivno, miselno. Odtod tudi vrednost umetnine enega in drugega: Prešeren, elementarno neposreden, prometejski, Schiller — pedagoškopatetičen, pigmejski! ...

Dr. I. P.

Belokranjski pregovori in reki.

V Adlešičih zap. J. Š.

Ako je na malo mašo lepo, potem bo dva meseca suho.

Božični dež vzame rž (če je o Božiču južno in deževno vreme, poginejo rži).

Črno po belem nikdar ne izgine (kar je zapisanega). Do tretjega se radi gódi.

Enega v jamo, drugega v slamo (pravijo, če se rodi v eni in isti hiši isti dan dete, ko je bilo drugo dete pokopano).

I vuk v lozi (hosti) ne živi brez straha (vsakdo je komu pod strahom).

I žlice se v zdeli (skledi) zmešajo (tudi med najboljšimi in najmirnejšimi ljudmi pride včasih do nesloge).

¹ Poznam nekako devet tolmačenj te pesmi. Za svojo osebo pa se ne morem znebiti vtisa, da je Schillerjeva misel v tej pesmi strašna absurdnost, če jo prenesem pojmovno v filozofijo. »Videti resnico (absolutno)« je Schillerju »biti večno žalosten« (auf ewig war seine Heiterkeit dahin), to bi se reklo: biti absolutno srečen = biti nesrečen! Še več! Kaj naj pomenijo pojmi »durch Schuld zur Wahrheit« v pravem zmislu? Ali da je mogoče z etično slabim doseči absolutno dobro? Še več! Ali je mogoče, da (Kantijancu!) prepove božanstvo (Gott, der höchste Gedanke, Wahrheit!) samo sebe? Nisem filozof! A iz teh pomislekov sodim logično: Schiller je snovnost historičnega Pavzanija pred kipom boginje Izis doživel v sebi strašno površno, da ne rečem, naravnost banalno vsakdanje! — Quod demonstrandum erat, — da je Prešeren večji človek in globlji mislec in bližji resnici, ki je lepota!

Imaš na pragu dosti svojega smečja (smetja = smeti), tam pometaj!

Kada je pred sv. Mártinom leda po kalih (lužah), prihodnje leto ne bo črešenj.

Kada so čaji po gorah, bo za tri dane gódina (dež), ali pa bo nastala suša.

Kaj je više (več) vredno od uši, dobro je póbrati in spraviti.

Ki se ne spovrne, ni božji.

Ki se po zimi dobro hrani, se po letu lahko muham brani.

Laže, da bi lahko láži z rogljami (vilami) razmetal (kakor gnoj).

Laže, kaj (kakor) pes skače.

Mleko je svet izvleklo (je odgojilo človeški rod).

Moj jezik naj stoji (prikrit = da se ne bo po mojem jeziku izvedelo).

Morje zalivati (vodo nositi v morje).

Oktober malo dober (oktobra je malo ugodnega vremena).

Saj si nismo brašna razdélili (se nismo sprli ali skregali).

Se smeje, kaj cigan belemu kruhu.

Se brigam za njega, kaj za blato, ki mi od pete odpade.

Sveti Lovrének, voda mrzla, ko zdenec (Črnomelj).

Vino če imeti čiste roke (ne sme biti mešano z vodo).

Vsaka beseda nima odgovora (ni treba, da bi človek na vsako besedo odgovarjal).

Za Bóžiča na pot, za vuzem (veliko noč) v kot.

Zadnja krava ne gre rada iz štale (če človek pri igri vse izgubi, se nazadnje sreča rada obrne — Črnomelj).

Znam, kómu se to bróji (kam pes taco molí).

Petdesetletnica smrti Janeza Ciglerja.

Dne 11. mal. travna 1919 je minilo 50 let, kar je umrl pisatelj »Sreče v nesreči«. Ko je Janez Cigler umrl, mu ni posvetil noben slovenski časopis niti ene vrstice. Madež nehvaležnosti naj se izbriše ob prvi 50-letnici njegove smrti.

Kakor je Valentin Vodnik po času prvi slovenski pesnik, tako je Janez Cigler prvi slovenski povestničar.

Rodil se je 7. velikega travna l. 1792, v ljubljanskem Vodmatu. L. 1804. je vstopil v ljubljanske latinske šole in l. 1815. je bil posvečen v mašnika. Kaplanoval je po raznih krajih, končno do l. 1823. pri Sv. Petru v Ljubljani. Istega leta je postal Cigler župni upravitelj v Toplicah. L. 1825. je nameraval v družbi z Ign. Holzapfelnom in Ks. pl. Andriolijem pričeti z izdajo tednika »Slavinja«, toda policija je njih prošnjo odklonila.¹ Iz Toplic je prišel na ljubljanski Grad, kjer je bil do l. 1832. kot kaznilniški kurat. Istega leta je postal župnik v Višnji Gori, kjer je skoraj polovico svojega življenja — do svoje smrti — pastiroval. Leta 1865. je daroval na tihem zlato mašo.

V Višnji Gori se začelja njegovo pravo književno delovanje. »Kranjska čbelica«, »Novice«, »Drobtinice«.

¹ Glej Grafenauer: »Zgodovina nov. slov. slovstva«, I, str. 50.

»Družba sv. Mohorja« so bile točke, okoli katerih se je več ali manj sukalo takrat naše slovstveno gibanje. Vsem tem podjetjem je bil sotrudnik naš Cigler. — Kot pesnika ga poznamo iz »Čbelice« (7 pes.) in »Novic« (2 pes.). Njegove pesmi so brez pesniškega poleta in so večinoma pripovedne. Zato mu je Prešeren posvetil sršena:

»Višnjani, kam ste svoj'ga polža djali?« —
»Za Pegaza smo pévcam ga prodali.«

Kot pripovednik pa zavzema Cigler važno mesto v zgodovini slovenskega slovstva. Ž njim se začne slovensko pripovedništvo. Leta 1836. je v naši književnosti znamenito: tega leta je Kopitar izdal »Glagolita Clozianus«, Prešeren svoj »Krst pri Savici«, Cigler pa prvo slovensko povest — »Srečo v nesreči«. (Drugi popravljeni natis je l. 1882. izdal in založil Ivan Tomšič. Razprodano.) Ta povest je bila prva naša posvetna knjiga in se je — kakor piše Levstik — »tako prikupila našemu ljudstvu, da se je vrstila od hiše do hiše ter postala v resnici narodna«. Na Kranjskem ni bilo človeka, ki ne bi bil znal na pamet povesti »o Svetinu«; ob nedeljah in zimskih večerih so jo ljudje prebirali kakor zlato knjigo in čuvali so jo kot drag zaklad. Ni torej čudno, če je eden izmed naših najboljših pisateljev in kritikov Frančišek Levstik napisal obširno razpravo in oceno v Janežičevem »Glasniku« (1858), kjer z vneto besedo našteva vrline Ciglerjeve povesti. »Ta povest je take snovi, da se mora slovenskemu ljudstvu že samo zavoljo tega prikupiti. Poglavitne osebe so naše, imena imajo slovenska, njih dom je kranjska zemlja blizu Ljubljane, in čas, v katerem se to godi, ni starodavni, ampak bližnji.« Nadalje pravi: »Dasiravno ta knjižica v lepoznanstvem oziru ni brez hib« — Levstik te tudi navaja — »vendar ji še zdaj (l. 1858.) nimamo vrstnice; naši povestničarji bi se marsikaj lahko učili iz nje.« Grafenauer pravi v svoji »Zgodovini novejšega slov. slovstva«, I. del, str. 62.: »Karakteristika je enolična; dejanje mnogo odvisno od slučajev, a Cigler je znal pogoditi okus kmetiških bravcev, ki so knjigo z veseljem prebirali.« — Ciglerjeve povesti »Sreča v nesreči« ni dobiti več v založništvu, vsled tega bi bilo umestno, da bi ta prva slovenska povest izšla v novi izdaji, n. pr. v dr. Grafenauerjevi »Zbirki slovenskih povesti«. — Ciglerjev jezik je uglajen, je blagoglasen. Levstik pravi: »Kar se tiče jezika, moramo reči, da je za l. 1836. dovolj pravilen, prijazen, domač, lahko umeven, ponaturen. V lepem redu se vrsti misel za mislijo; pisava ni skrotovičena, kakor je dandanes navada med nami, ki nacepimo časih toliko stavkov v stavek, da se dostikrat še ne vé, kaj pripovedujemo.« V slovenščini mu je bil kažipot Matevž Ravnikar (»Zgodbe sv. Pisma za mlade ljudi«), ki je reformiral slovenski jezikovni slog.

Leta 1839. je izdal Cigler legendarno povest »Življenje sv. Heme«, po Levstikovi pohvalni kritiki pa je spisal »Deteljico« (l. 1863.) in »Kortonico« (l. 1866.), ki jo je priredil po nemškem. Poslednji dve je izdala »Mohorjeva družba«.

Cigler je zajemal snovi za svoje povesti iz domače zgodovine ter pokazal slovenskim pisateljem, kako naj

pišejo za narod. (Glej J. Vrhovnik: »Janez Cigler«. Izdala in založila »Družba sv. Cirila in Metoda« v Ljubljani, 1892.)

Frančišek Eržen (Trst).

Kaj je Italijane pred 100 leti najbolj bolelo? To je najkrajše povedal njih véliki pisatelj Ugo Foscolo v svojem romanu *Ultime lettere di Jacopo Ortis*, Italia, 1802, str. 113 in 134, kjer pripoveduje, kako so Tedeschi, t. j. Avstrija, z njimi delali: »Zakonov ni bilo, pač pa so delovala vsemožna sodišča; javnih obtožiteljev ni bilo, pa tudi ne braniteljev; pač pa vse polno špionov, ki so prežali na skrite misli; očitale so se nam pregrehe, ki si jih ni bil nihče svest, nalágale so se nam kazni, ki zoper nje ni bilo pritožbe.« — »Takó smo bili mi Italijani sami izgnanci in tujci v Italiji in daleč proč od naše domovine; niti talent niti ugled niti neomadeževano življenje nam ne nudi varstva; in gorjé tistemu, ki si drzne pokazati le iskrico poguma!« (... non vi eran leggi, ma tribunali onnipotenti, non accusatori, non difensori; bensì spie di pensieri, delitti ignoti, pene subite, inappellabili.« — »Così noi tutti Italiani siamo fuorusciti e stranieri in Italia, e lontani appena dal nostro territorio; nè l'ingegno, nè fama, nè illibati costumi ci sono di scudo; e guai se t'attenti di mostrare una dramma di sublime coraggio!«) Pretresljiva tožba! Kateremu Italijanu se niso pesti krčile, čitajočemu te vrstice? Človek bi mislil, da bo narod, ki je vse to pretrpel, z gnusom odbil od sebe vsako skušnjavo, ki bi ga vabila, naj enako postopa proti mlajšemu, šibkejšemu narodu, ki ni ničesar zakrivil... Prazno pričakovanje! Danes, po 100 letih, Italijani še hujše mučijo tisti del Jugoslovanov, ki so ga zasedli. Kako so počenjali z našimi vojnimi ujetniki v novembru in decembru 1918 v Gornji Italiji (Verona i. dr.): vsako jutro si videl cele kupe mrličev, zmrzlih ali umrlih od oslabelosti; zakaj v strašnem mrazu jim niso privoščili strehe in vsaj pičle hrane! Barbari! Ta greh vpije do neba! In kdo popiše trpljenje in umiranje deportirancev! Zdaj pa pridite in pogledjte, kako se pri nas, n. pr. v Ljubljani, prosto giblje italijanska kri in italijanska govorica! Toda mi čakamo. Sladko zavest imamo, da so na naši strani tudi vsi vaši véliki pesniki in pisatelji. Ti vas že sedaj obsojajo in vas bodo končno obsodili! Dà:

vsi véliki vaši svetniki,
vsi naši so sobojevniki!

D.

K slikam.

Portreti Zrinskega, Nadasdyja in Frankopana so posneti po letaku, ki je bil na prodaj kot neke vrste posebna izdaja novin ob senzacionalnih dogodkih. Prodajal se ni samo na dan obglavljenja, ampak je pripravljala radovedno ljudstvo že prej na krvavi prizor iz raznih razlogov, katerih najvažnejši je bil pač, pokazati oblast cesarjevo nad življenjem njegovih podanikov in s tem odvrniti vsakogar od poizkusov, upirati se vladarjevi volji. — Ta list je bil ves ujedkovnan v baker ter meri ob robu bakrene plošče 370×290 mm. Izvršil je ujedkovino Boštjan van Dryweghen. Poleg tega, umetniško najboljšega lista so pa krožili še drugi. Take prilike so bile za bakrorezce in ujedkovinarje vedno dobrodošli vir zaslužka, za založnike in špekulante pa priložnost, osigurati si nenadni dobiček.

Prejšnji cesarski grad v Dunajskem Novem mestu, kjer sta se rada mudila cesar Friderik III. (IV.) in Maksimilijan I., je izpremenila Marija Terezija v vojaško akademijo. Za dobe Zrinskega in Frankopana je bilo poslopje dokaj manjše. Tu sta bila zaprta hrvaška rodoljuba, odkar so ju prepeljali z Dunaja, pa do 28. aprila 1671 zvečer. — (Po fotografiji, narejeni po naravi.)

Prejšnja mestna orožarna je sedaj pivovarna. Slika je istotako izvršena po fotografiji, posneti na licu mesta po naravi. Od 28. aprila zvečer pa do 30. zjutraj sta bila Zrinski in Frankopan tu zaprta v ločenih celicah; na dvorišču tega poslopja sta padli njuni glavi 30. aprila 1671 ob 9. uri zjutraj. Na tleh tega dvorišča je vložen kamen, ki znači mesto, kjer se je izvršil zadnji čin tragedije Zrinski-Frankopan.

M.

»Jugoslovenski časopis« (»Revue Yougoslave«). Srpsko-hrvatska-slovenačka Universitetska Liga u Parizu izdaje od marta ove godine časopis »Revue Yougoslave«. Časopis prikazuje politički, književni i umetnički život Jugoslovena. Na njemu rade najistaknutiji jugoslovenski javni radnici i književnici. Časopis je okupio takodje veliki deo najčuvenijih Francuza. Do sad je objavio članke A. Aularda, profesora Sorbone; J. Brunhesa, profesora na »Collège de France«; E. Denisa et E. Haumanta, profesora pariskog Universiteta; Louisa Laloya, sekretara Pariske Opere; D. Marbeau, auditora francuskog Državnog Saveta; Dr. A. Chervina, predsednika Pariskog Antropološkog Društva i tako dalje. Svi ti članci govore o Jugoslaviji. (Pitanje Rijeke, naše pravo na Macedoniju, pravednost naših zahteva u Dalmaciji, Istri i Zapadnoj Slovenačkoj, pitanje ratne oštete, itd. itd.)

»Revue Yougoslave« se bori rečju za integritet Jugoslavije i obaveštava inostranstvo o jugoslovenskoj kulturi, o kojoj su dosad naši saveznici bili neobavešteni ili obavešteni pogrešno od jugoslovenskih neprijatelja. Časopis hoće da sistematski utiče na strano javno mnjenje i da mu pruža autentične podatke o nama Jugoslovenima. Jugoslovenski narod se borio dosad fizičkom snagom na bojnom polju i mučeništvom u tamnicama ugnjetača. Sad nam predstoji borba knjigom, kulturom, ekonomskom radljivošću. »Revue Yougoslave« hoće da bude oružje te nove borbe. Dužnost je svakog Jugoslovenina da joj pomogne. Pretplata 30 dinara se šalje u Paris, 9 Rue Michelet ili knjižari S. B. Cvijanovića, Beograd.

V oceno smo prejeli: Dr. Oblak: Koroška Slovenija. — St. Premrl: Godovnice nebeški Materi. 17 Marijinih pesmi. Jugoslovanska knjigarna. Cena 12 K. — Edm. de Goncourt: Deklè Eliza. Iz francoščine prevel Pastuškin. Tisk. zadruga. Cena 9 K 50 vin. — Šekspir: Kralj Lear. Prevel dr. Milan Bogdanović. Matica Hrvatska, izredno izdanje. 1919. — Antonija Kassowitz-Cvijić:

V. Lisinski u Kolu Ilirâ. Matica Hrvatska, 1919. Ob stoletnici rojstva Lisinskega. — P. Flerè: Seznamek mladinskih spisov in še kaj. — Ivo Jelavić: Iz pregažene Srbije. Sarajevo, 1919. Cena 4 K. — Djuro Arnold: S visinâ i dubinâ. Pjesme (1908—1918). Knjižnica Kola hrv. književnikâ. Jugosl. akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb. 10 K. — Andrija Milčinović: Mali ljudi. (Četiri pripovjesti.) Matica Hrvatska. — Antun Kovačević: U registraturi. Roman. Druga izdaja. Matica Hrvatska, 1919. Cena za člane 12 K, za nečlane 14 K. — Dr. Jernej Demšar: Spolne bolezni. Z ilustracijami. V Ljubljani, 1919. — E. Gangl: Zbrani spisi za mladino. V. Cena 6 K. — Fr. Jaklič: Ljudske povesti. (Od hiše do hiše. Sin.) Nova Založba. Cena 5 K. — Ilija Jakovljević: Studije i feljtoni. Zagreb. Cena 4 K. — Gjuro Dimović: Vojvoda Momčilo. Tragedija u 5 čina. Izredno izdanje Matice Hrvatske. — Branko Lazarević: Jugoslovanski dokumenti. Zagreb, 1919. — Anton Jakl: Slovenski biseri. Veliki narodni potpuri. Kleinmayr-Bamberg. Cena 7 K 20 vin.

Ocene pridejo po možnosti.

Slovo in zahvala uredništva. Z današnje četverno številko (9.—12.) zaključujemo 32. letnik Dom in Sveta (1919). Zakasnitve — v sredi februarja 1920 je številka izšla — je v veliki meri kriva okolnost, da smo čakali kemigrafa z Dunaja, da bi nam napravil slike za dr. Iz. Cankarja dve tiskani poli obsegajoči in že davno postavljeni spis o slikarju Giuliju Quagliu; že dva meseca je kemigraf uslužbenec Jugoslovanske tiskarne; on samo čaka priselitvenega dovoljenja (»visum«) iz Beograda, toda dovoljenje do danes ni prišlo. Da pa letnik kakorkoli in čim prej zaključimo, smo spis o Quagliu odložili za novi letnik. — Današnja številka v nekem oziru završuje vojno dobo Dom in Sveta: v strašnem letu 1915. je bil pisatelj Fr. Finžgar začel svoje vojne slike z »Boji« in s »Prorokovano«; danes končava s — »Polomom«. Takó v listu tiho, skromno, v najožjem krogu slavimo konec najgroznejše dobe. Naj bi za Dom in Svet in vso našo mlado državo bile zares končane posledice vojne; naj bi slovstvu sijale odslej milše zvezde! — Uredništvo letnika 1919. je bilo le prehodno, v naglici pridobljeno. Z največjim naporom smo izdali Dom in Svet letos štirikrat (št. 3—6 v juliju, št. 7—8 v začetku oktobra), a vendar v kljub velikanski podražitvi tiskarstva v precejšnjem obsegu, št. 1—8 po dve tiskani poli. Da smo se sploh vsaj toliko vzdržali nad vodo, se v prvi vrsti zahvaljujemo K. T. Društvu in našim požrtvovalnim, pridnim s o t r u d n i k o m. Gotovo so jim tudi naši naročniki od srca hvaležni za vso duševno hrano, ki so jo delili. Naj ostanejo zvesti tudi novemu uredniku, vsi: K. T. D., sodruđniki in naročniki! Dà, izidi čimprej novi letnik, prični novo dobo v našem slovstvu, góji z novo močjo, z nepremagljivo silo vse, kar je pravo, dobro, lepo in vsemu narodu sveto!

T. č. uredništvo.

B. obravila

„Dom in Svet.“

Vabimo na naročbo za leto 1920. Radi tiskarskega štrajka koncem leta 1919. se bomo sicer s prvo številko precej zakasnili, vendar pa upamo, da bomo zanaprej lahko zopet redno izdajali list, ki je postal v zadnjih letih skoro naš prvi literarni, vsekakor pa naš prvi umetniški list! Sotrudniki nam ostanejo tudi v bodoče zvesti, pridobili smo tudi par novih moči; upamo, da nas tudi naročniki ne bodo zapustili; sicer je v današnjih nestalnih časih težko kaj obetati, vendar upamo, da jih bomo z zanimivo vsebino vsaj nekoliko nagradili za nerednost zadnjih par let. — Mnogo ozirov nas je prisililo, da izdajamo letos list kot mesečnik v dvojnih številkah; nenormalne razmere v tiskarski obrti nas nujno silijo k temu. Izhajal bo vsaka dva meseca. Prvi dve številki izideta kot spominska knjiga, posvečena † Ivanu Cankarju, 15. marca. Uredništvo razpolaga za ta slučaj z 11 neizdanimi spisi rajnega sotrudnika ter s celo vrsto spominov in drugih sestavkov o njem, ki so jih napisali msgr. Karol Cankar, dr. Iso Cankar, dr. Ivan Pregelj, dr. Karol Ozvald, dr. St. Majcen, F. S. Finžgar, dr. Jos. Puntar, prošt A. Kalan, dr. Regali i. dr. Tudi ilustracijski material se bo ves nanašal na Ivana Cankarja. Opremo lista je prevzel, kakor zadnja leta, arhitekt Ivan Vurnik. Literarnozgodovinska vrednost te številke same bo tolika, da se že samo radi nje spleča naročiti na naš list. — Kot glavno povest v letošnjem letniku bomo priobčevali dr. Ivana Preglja zgodovinsko povest Plebanus Joannes. Posvečena je „bratom, ki jih še ni doma“. Iz znanstvenega dela opozarjamo na habilitacijski spis dr. Izidorja Cankarja: Giulio Quaglio (slikar fresk v ljubljanski stolnici). Med ostalimi sotrudniki se oglasi po dolgem molku zopet poljudni pripovednik Fr. Jaklič. — Štev. 3.-4. izide 15. aprila, naslednje dvojne številke po dveh mesecih v juniju, avgustu, oktobru in decembru, vselej 15. dne. Zaupajte v dobro voljo uredništva in upravnštva, ki bosta storili vse, da obdržita naznačeni red. Seveda ultra posse nemo tenetur, proti stvкам itd. nismo zavarovani. Vsled znanih tržnih razmer smo morali ceno časa primerno dvigniti. Kljub temu pa je naš list še vseeno cenejši kot ostali slovenski in jugoslovanski literarni listi. Vemo, da je za marsikakega zvestega naročnika ta cena naravnost gorostasna in skoro nepremagljiva, ker niso vsi stanovi tako srečni, da bi jim zviševali plače sorazmerno času in razmeram. Za take stare naročnike med dijaštvom in duhovništvom bi nam bilo posebno žal. Z ozirom nanje smo tudi storili vse, da povišamo naročnino res le v toliko, kolikor je najnujnejše. Apeliramo na vse prijatelje slovstva in umetnosti, da nas podpirajo, dokler je le mogoče, kajti v tem razdrapanem času, v katerem živimo, je vzdrževanje našega lista naravnost kulturna potreba prve vrste. — Uredništva slovenskih in jugoslovanskih literarnih in umetnostnih listov prosimo, da nam pošljejo svoje liste v zameno. Istotako nujno prosimo založništva slovenska in jugoslovanska, da zopet obnovijo že malo pozabljeno navado in nam pošiljajo svoja izdanja leposlovne, umetnostne, literarnozgodovinske in jezikovne vsebine v oceno, ker drugače ne moremo redno poročati o njih.

Naslov uredništva je: Dr. France Stelè, Ljubljana, Sv. Petra cesta 80 (župnišče). Nenaročenih rokopisov ne vračamo. Sprejemamo doneske leposlovne vsebine, znanstvene in poročujoče pa, v kolikor se tičejo leposlovja, umetnosti, varstva spomenikov in domačije, literarne zgodovine in vsega, kar je s tem v posredni ali neposredni zvezi. Rokopise prosimo najkasneje do 10. vsakega meseca. — Naročnina za leto 1920. znaša K 60.—, za dijake K 50.—.

Uredništvo.

